

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ
Π.Μ.Σ. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΕΩΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

**Ανάλυση Χωρο - Κοινωνικών Ανισοτήτων
στην Ελλάδα και τη Λέσβο
με εφαρμογή μεθόδων Γεωπληροφορικής**

Εκπόνηση:
Βασιλική Φραγκίστα

Επιβλέπων Καθηγητής:
Θεόδωρος Ιωσηφίδης

Μέλη Επιτροπής:
Μιχάλης Βαΐτης
Ιωάννης Χωριανόπουλος

Μυτιλήνη, 2020.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά:

Τον καθηγητή μου κ. Θεόδωρο Ιωσηφίδη εισηγητή και επιβλέπων καθηγητή της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας. Καταρχάς για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε με την ανάθεση της εργασίας αυτής, για την πολύτιμη και διαρκή βοήθεια που πρόσφερε κατά την διάρκεια της εκπόνησής της, την άριστη συνεργασία, καθώς και για την αμέριστη υποστήριξη του σε όλες της φάσεις αυτής της προσπάθειας.

Το κ. Μιχάλη Βαϊτή μέλος της επιτροπής μου, ο οποίος από την πρώτη στιγμή με χαρά μου πρόσφερε όποια βοήθεια κι αν χρειάστηκα στην πορεία της διπλωματικής μου και ήταν πάντα πρόθυμος και σημαντικός αρωγός σε αυτή μου την προσπάθεια.

Τον κ. Ιωάννη Χωριανόπουλο δεύτερο μέλος της επιτροπής μου, ο οποίος από την στιγμή που του ζήτησα να συμβάλλει με τις γνώσεις και την παρουσία του στην παρούσα εργασία με χαρά δέχθηκε και έγινε μέρος αυτής.

Τέλος, ένα τεράστιο ευχαριστώ, στους παντοτινούς υποστηρικτές μου, την οικογένειά μου, για την διαρκή και απεριόριστη στήριξη τους σε ότι κι αν κάνω.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε δύσκολες εποχές, όπως η περίοδος που διανύεται για την Ελλάδα και την Ευρώπη γενικότερα, έντονη είναι η εμφάνιση κοινωνικής και οικονομικής κρίσης με τις πλέον ευπαθείς ομάδες, τους φτωχούς και τους περιθωριοποιημένους να βρίσκονται στον κίνδυνο του απόλυτου κοινωνικού αποκλεισμού.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η προσέγγιση των χωρο-κοινωνικών ανισοτήτων μέσα από εννοιολογικές επεξηγήσεις όπως αυτές του κοινωνικού αποκλεισμού, της φτώχειας και της ανισότητας. Παράλληλα γίνεται μια αναλυτική αναφορά για το πως ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να λειτουργήσει ως διαδικασία αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων, ενώ στη συνέχεια αναλύονται οι μορφές του κοινωνικού αποκλεισμού και η απώλεια των ανθρώπινων δικαιωμάτων καταλήγοντας στις σοβαρές επιπτώσεις όλων των παραπάνω που επιδρούν στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Ταυτόχρονα, παρουσιάζονται οι παρεμβάσεις για την μείωση και την ελπίδα για εξάλειψη αυτού του προβλήματος σε ευρωπαϊκό, εθνικό, καθώς και σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης του νησιού της Λέσβου. Ακολουθούν τα μεθοδολογικά στάδια και ο τρόπος σκέψης σε συνδυασμό με την πορεία της έρευνας.

Τέλος, τονίζονται και παραθέτονται τα αποτελέσματα των ερωτημάτων της συγκεκριμένης εργασίας βγάζοντας κάποια συμπεράσματα άξια για συζήτηση και εξελισσόμενα ως προτάσεις για θετικότερα αποτελέσματα στο μέλλον.

Λέξεις Κλειδιά: Χωρο-Κοινωνικές Ανισότητες, Κοινωνικός Αποκλεισμός, Φτώχεια, Λέσβος, Γεωπληροφορική.

ABSTRACT

In difficult times, such as the period spent in Greece and Europe in general, the emergence of a social and economic crisis is intense, with the most vulnerable groups, the poor and the marginalized, at risk of absolute social exclusion. The purpose of this dissertation is to approach spatial-social inequalities through conceptual explanations such as social exclusion, poverty and inequality.

At the same time, there is a detailed report on how social exclusion can function as a process of reproducing social inequalities, and then analyzes the forms of social exclusion and the loss of human rights, leading to the serious consequences of all of the above. At the same time, the interventions for the reduction and the hope for the elimination of this problem in European, national, as well as at the level of local self-government of the island of Lesbos are presented. The methodological stages and the way of thinking in combination with the course of the research are following.

Finally, the results of the specific work's questions are highlighted and quoted, drawing some conclusions worthy of discussion and evolving as suggestions for more positive results in the future.

Keywords: Spatial-Social Inequalities, Social Exclusion, Poverty, Lesbos, Geoinformatics.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	6
1^ο Κεφάλαιο: Ανασκόπηση στη Βιβλιογραφία	
1.1 Χωρο-Κοινωνικές Ανισότητες.....	8
1.2 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου Κοινωνικός Αποκλεισμός.....	9
1.2.1 Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός και η σύνδεσή του με την φτώχεια και την ανισότητα.....	9
1.2.2 Ο κοινωνικός αποκλεισμός μέσα από την οπτική πλευρά των μελετητών.....	11
1.3 Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός ως διαδικασία αναπαραγωγής Χωρο - Κοινωνικών Ανισοτήτων.....	14
1.3.1 Διαδικασία αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων και ανθρώπινο «δικαίωμα»...14	
1.3.2 Από τον κοινωνικό αποκλεισμό στις κοινωνικές ανισότητες.....	15
1.3.3 Η χωρική διάσταση των ανισοτήτων.....	17
1.4 Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού.....	18
1.4.1 Η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων.....	19
1.4.2 Η απώλεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....	21
1.4.3 Ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες.....	21
1.4.4 Επιπτώσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.....	22
1.5 Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον Κοινωνικό Αποκλεισμό και επανάταξη στον ελληνικό χώρο.....	23
1.5.1 Ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού στα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	23
1.5.2 Καταπολέμηση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).....	25
1.5.3 Ενέργειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για επανάταξη.....	26
1.5.4 Περιφερειακή διάσταση της φτώχειας και της ανισότητας στην Ελλάδα.....	29
1.6 Κοινωνικός Αποκλεισμός στο νησί της Λέσβου.....	30
1.6.1 Από την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου στο νησί της Λέσβου.....	30
1.6.2 Χωρο-Κοινωνικές Ανισότητες στο Νησί της Λέσβου.....	31
1.7 Η χρήση των Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών (ΣΓΠ) για την έρευνα των Χωρο-Κοινωνικών Ανισοτήτων.....	35
2^ο Κεφάλαιο: Μέθοδοι και Δεδομένα Έρευνας	
2.1 Βασικός στόχος Έρευνας.....	36
2.2 Σχεδιασμός Έρευνας.....	36
2.3 Ερωτήματα Εργασίας.....	36
2.4 Μεθοδολογία.....	37
2.5 Πορεία της Έρευνας.....	38
2.6 Η ποιοτική συνέντευξη ως συλλογή δεδομένων και αποτελεσμάτων.....	38
2.7 Δεδομένα.....	40

2.8 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων.....	41
2.9 Μεθοδολογικές Δυσχέρειες.....	43
3^ο Κεφάλαιο: Αποτελέσματα	
3.1 Ποιότητα Ζωής στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	45
3.2 Ποιότητα Ζωής στην Ελλάδα.....	58
3.3 Κοινωνική Μέριμνα στη νησί της Λέσβου.....	86
3.4 Αποτελέσματα Συνεντεύξεων.....	93
3.4.1 Συνέντευξη σε άτομο με ειδικές ανάγκες.....	93
3.4.2 Συνέντευξη σε ανεξαρτημένο χρήστη ναρκωτικών ουσιών.....	96
3.4.3 Γενικό συμπέρασμα συνεντεύξεων.....	99
4^ο Κεφάλαιο: Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	100
Βιβλιογραφία.....	102
Παραρτήματα.....	105

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ύπαρξη των κοινωνικών ανισοτήτων μπορεί να κατανοηθεί μέσα από ένα συνδυασμό παραγόντων όπως το οικονομικό πρόβλημα, η κοινωνική απομόνωση και η περιορισμένη πρόσβαση σε πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Έτσι μέσω των κοινωνικών ανισοτήτων, αναπαράγεται ο κοινωνικός αποκλεισμός ο οποίος στις δύσκολες εποχές της κοινωνικό-οικονομικής κρίσης καταρρίπτει κάθε ανθρώπινο δικαίωμα. Τέτοια δικαιώματα είναι τα απλά, καθημερινά και αυτονόητα για κάποιους όπως αυτό της ένδυσης, της στέγασης, της τροφής και της υγειονομικής περίθαλψης τα οποία κάθε φορά που καταπατώνται φέρνουν στην επιφάνεια ζητήματα διακρίσεων, ανισότητας, στιγματισμού και περιθωριοποίησης. Μέσω της έλλειψης οικονομικών πόρων και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έρχεται στην επιφάνεια η φτώχεια, η οποία σημαίνει πολλά πράγματα. Πέραν της έλλειψης χρημάτων για βασικές ανάγκες, της έλλειψης πόρων και ασφάλειας, η φτώχεια υποσκάπτει την αξιοπρέπεια κάνοντας τους φτωχούς ακόμη πιο ευάλωτους και το δικαίωμα του να ζει κανείς αξιοπρεπώς παύει να θεωρείται προφανές και αυτονόητο.

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, τα ανθρώπινα προβλήματα περιοριζόταν μόνο στην έλλειψη οικονομικών πόρων για κάλυψη βασικών αγαθών χωρίς να υπάρχουν έντονες απόψεις και προσεγγίσεις της κοινωνικής πλευράς του ζητήματος η οποία είναι εξίσου σημαντική με την οικονομική. Τα τελευταία όμως χρόνια δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην κοινωνική κρίση του ανθρώπινου είδους. Ο παραμερισμός κάποιων ατόμων ή ολόκληρων ομάδων ανθρώπων και η αδιαφορία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους έχει επιπτώσεις τόσο στους ίδιους τους ανθρώπους, όσο και στο σύνολο της κοινωνίας.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η προσέγγιση των βασικών όψεων του κοινωνικού αποκλεισμού ως διαδικασία αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων των ευάλωτων ατόμων ή ευπαθών ομάδων μελετώντας τις μέσα από ένα φάσμα θεωρητικών προσεγγίσεων και ορισμών αλλά και πρακτικών μέσω των μεθόδων της γεωπληροφορικής οι οποίες με τη σειρά τους θα συμπληρώσουν και θα «κουμπώσουν» επάνω στην συγκεκριμένη εργασία.

Επομένως η συγκεκριμένη εργασία χωρίζεται σε δυο ενότητες. Την θεωρητική και την εμπειρική καθώς και σε τέσσερα κεφάλαια.

Στη θεωρητική ενότητα εντάσσονται τα θεωρητικά πλαίσια τα οποία πραγματεύονται έννοιες που αντλήθηκαν μέσα από την βιβλιογραφία, όπως: χωρο-κοινωνικές ανισότητες, εννοιολογική προσέγγιση των όρων του κοινωνικού αποκλεισμού και της διαδικασίας αναπαραγωγής ανισοτήτων μέσω αυτού, οι μορφές κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούμενες από τις ευπαθείς ομάδες ανθρώπων, οι πρωτοβουλίες ευρωπαϊκής, εθνικής και τοπικής (του νησιού της Λέσβου) πολιτικής για την επανένταξη αυτών των ανθρώπων καθώς και η χρησιμότητα των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών σε θέματα κοινωνικών επιστημών.

Έπειτα, στο εμπειρικό κομμάτι, εντάσσεται η μεθοδολογία και ο σχεδιασμός της έρευνας, καθώς και τα στάδιά της με μεγάλη ανάλυση, αφού περιγράφονται βήμα βήμα, καθορίζεται δηλαδή η επιλογή της κατάλληλης ερευνητικής μεθόδου που θα βοηθήσει στην εις βάθος προσέγγιση του βασικού στόχου της έρευνας, καθώς επίσης και η επιλογή και η κατασκευή του εργαλείου συλλογής των ποιοτικών δεδομένων. Ακόμη, αναφέρονται και η αξία και οι δυσκολίες της έρευνας.

Στο επόμενο κεφάλαιο παραθέτονται τα αποτελέσματα που αφορούν, όπως περιγράφει και η ίδια η λέξη, τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης, όπου εκεί παρουσιάζονται τα στατιστικά στοιχεία, οι πίνακες, τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων και οι χάρτες που προέκυψαν από τα δεδομένα των παραπάνω εννοιών και γίνεται ο σχολιασμός τους.

Στο τελευταίο κεφάλαιο υπάρχουν τα συμπεράσματα όπως αυτά προκύπτουν, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζονται και κάποιες προτάσεις.

Στο τέλος όλων, υπάρχει η αναλυτική βιβλιογραφία και τα παραρτήματα.

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.1 ΧΩΡΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

Αναφερόμενοι στις χωρο-κοινωνικές ανισότητες που είναι και το βασικό σημείο της μελέτης θα αναλυθούν μια προς μια οι έννοιες, ξεκινώντας από τον χώρο. «Ο **χώρος** είναι μια από τις κεντρικές έννοιες της επιστήμης της ανθρωπογεωγραφίας μιας επιστήμης που ασχολείται με τη χωρική διαφοροποίηση και οργάνωση της ανθρώπινης δραστηριότητας και τους συσχετισμούς της με το φυσικό περιβάλλον (Johnston et al. 2000: 353). Η έννοια του χώρου είναι ίσως η κεντρικότερη στην ανθρωπογεωγραφία, αυτή που προσανατολίζει και αποδίδει νόημα στο αντικείμενό της καθώς και αυτή που την διαφοροποιεί από τις άλλες κοινωνικές επιστήμες. Ο χώρος συνδέει τον άνθρωπο και τις δραστηριότητές του με το φυσικό περιβάλλον, αλλά κυρίως εκφράζει την υλικότητα των κοινωνικών σχέσεων, δηλαδή τους τρόπους και τις διαδικασίες παραγωγής, κατασκευής, αντίληψης και νοηματοδότησης της κοινωνικής αλληλεπίδρασης εντός και διαμέσου των ανθρωπογενών γεωγραφιών (Tuan, 1996 – Gregory 2000a)). Η έννοια του χώρου λοιπόν είναι στην ουσία μια έννοια «ομπρέλα», η οποία εμπεριέχει τόσο την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το φυσικό «απόλυτο» γεωγραφικό χώρο όσο και τη συνεχή εμπλοκή των κοινωνικών σχέσεων με τους χωρικούς σχηματισμούς και μορφοποιήσεις που παράγονται από αυτές και που, με τη σειρά τους, τις επηρεάζουν ή τις καθορίζουν. Έτσι, είναι στην ουσία αδύνατον να διαχωρίσουμε το χώρο από την κοινωνία, τις κοινωνικές και χωρικές σχέσεις. Μιλάμε λοιπόν για χωροκοινωνικούς σχηματισμούς, δηλαδή για δυναμικές διαδικασίες παραγωγής και αναπαραγωγής κοινωνικών φαινομένων και σχέσεων μέσα από τον χώρο και το αντίστροφο. Στην καλύτερη κατανόηση της κεντρικότητας της έννοιας του χώρου για την ανθρωπογεωγραφική θεώρηση συμβάλλουν σημαντικά οι σχεδόν ταυτόσημες ή ομόλογες έννοιες της χωρικής διάστασης και της χωρικότητας των κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών (Gregory, 2000β).» (Τερκενλή, Ιωσηφίδης, Χωριανόπουλος, 2007).

Η έννοια της κοινωνικής διαστρωμάτωσης συνδέεται με την έννοια της ανισότητας. Τα άτομα δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες λόγω της διαφορετικής τους θέσης στην κοινωνική διαστρωμάτωση. Ανισότητες είναι οι διαφορές ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες ή τα άτομα σε σχέση με την εκπαίδευση, τον πλούτο, την υγεία, τον πολιτισμό, την ψυχαγωγία και άλλες τέτοιες έννοιες οι οποίες παρουσιάζουν κάποια μορφή αδικίας.

Κοινωνικές Ανισότητες εμφανίζονται σε όλα τα μέρη του κόσμου και τις περισσότερες φορές αφορούν αγαθά και υπηρεσίες που για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού θεωρούνται αυτονόητα, όπως η πρόσβαση σε αναγκαία αγαθά για επιβίωση, στην εκπαίδευση, στην υγεία, και σε άλλες τέτοιες κατηγορίες παρουσιάζοντας σοβαρές επιπτώσεις στις ανθρώπινες ζωές.

Όμως οι ανισότητες, η φτώχεια και η ανεργία είναι σύνθετα διεθνή φαινόμενα. Καθορίζονται από οικονομικούς παράγοντες (όπως η άνιση κατανομή του πλούτου), από πολιτικούς (όπως η άνιση κατανομή στη φορολογία) και από κοινωνικούς (όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός, ο ρατσισμός, οι προκαταλήψεις, οι διακρίσεις, η έλλειψη αλληλεγγύης και πολλά ακόμη). Είναι λογικό πως όλα αυτά οδηγούν σε αρνητικές συνέπειες όπως την υψηλή

εγκληματικότητα, δημιουργώντας στις κοινωνίες κλίμα ανασφάλειας, την διάλυση του κοινωνικού ιστού, διαλύοντας έτσι κάθε αίσθημα του «εμείς» και του «ανήκειν» τα οποία συνέχουν μια κοινωνία, την συρρίκνωση της δημοκρατίας, κάνοντας μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού να απαξιώνει και να αρνείται να συμμετάσχει στα κοινά και τέλος γίνεται εμπόδιο στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας, μέσω της ανεργίας, της ανασφάλειας και της κατάρρευσης μεγάλων οικονομικών εταιριών. (Κριπαροπούλου, 2020).

Εκτός από τις κοινωνικές ανισότητες αξίζει να γίνει αναφορά και στις χωρικές ανισότητες. Οι **χωρικές ανισότητες** δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές από τις κοινωνικές. Αναφέρονται στις διαφορές, σε επίπεδο ανάπτυξης, στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας και του πολιτισμού, που αναδεικνύουν καταστάσεις ανισορροπίας ή/και αδικίας. Η μέτρηση και η αξιολόγησή τους επιτρέπουν τη σύγκριση μεταξύ διαφορετικών περιοχών. Είναι όρος συναφής με τις αντιθέσεις και τις ασυνέχειες. Οι ανισότητες αναφέρονται σε παραμέτρους ανάλογα με την περίπτωση π.χ. στα εισοδήματα (εισοδηματικές ανισότητες), στο επίπεδο ζωής, την πρόσβαση σε ιατρική φροντίδα, την πρόσβαση στη μόρφωση. Όταν οι ανισότητες μετρούνται, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να τεκμηριώσουν μια δεδομένη χωρική ανισορροπία (ποσοτική χρήση). Η ποιοτική χρήση του όρου ανισότητα αναφέρεται σε μια γενική κατάσταση, βιωμένη και αντιληπτή ως άδικη. Αντίθετα από τον όρο διαφορά, ο όρος ανισότητα αναφέρεται πάντα σε μια υποτιμητική κατάσταση. (Σιδηρόπουλος, 2014).

1.2 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

1.2.1 Ο κοινωνικός αποκλεισμός και η σύνδεσή του με την φτώχεια και την ανισότητα.

Μεγάλη είναι η χωρική και κοινωνική πόλωση σε σχέση με τον παγκόσμιο πλούτο και κατά συνέπεια με τους πιο πλούσιους ανθρώπους. Μέσω της Κοινωνικής Στρωμάτωσης ή Κοινωνικής Διαστρωμάτωσης προέρχεται η Κοινωνική Ανισότητα. Είναι ένα σύστημα σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και κοινωνικών κατηγοριών, το οποίο χαρακτηρίζεται από ένα βαθμό ασυμμετρίας, δηλαδή από ασύμμετρες κοινωνικές σχέσεις – σχέσεις εξουσίας. Σε όλες τις καπιταλιστικές κοινωνίες υπάρχει ένας βαθμός ασυμμετρίας ο οποίος εμφανίζεται σε κάθε μια από αυτές πότε λιγότερο και πότε περισσότερο. Βέβαια, στις σημερινές κοινωνικές επιστήμες οι σχεσιακές προσεγγίσεις ερμηνεύουν την κοινωνική ανισότητα ανάλογα με το είδος και τον τύπο της σχέσης.

Όσον αναφορά λοιπόν την φτώχεια και την ανισοκατανομή, η πλειοψηφία των ανθρώπων μπορούν να τις κατανοήσουν, ιδιαίτερα όταν έχει να κάνει με την ανισοκατανομή του εισοδήματος. Παρ' όλα αυτά όμως κάθε άτομο αντιλαμβάνεται τελείως διαφορετικά αυτά τα προβλήματα. Επομένως, για την αποφυγή συγχύσεων των όρων αυτών είναι απαραίτητο να προσδιοριστούν οι έννοιες της φτώχειας και της ανισοκατανομής του εισοδήματος.

Η φτώχεια είναι ένα κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό ζήτημα μεγάλης σημασίας. Είναι δύσκολο προς την επίλυσή του, γι' αυτό και τα περισσότερα κράτη δυσκολεύονται να το

αντιμετωπίσουν. Ο δυτικός κόσμος παρ' όλο που φημίζεται για τα σύγχρονα συστήματα κοινωνικής ευημερίας και πρόνοιας παρουσιάζει τεράστιες δυσκολίες στην χρηματοδότηση των κοινωνικών τους δαπανών. Αυτό σημαίνει πως παρ' όλο που οι κοινωνικές τους δαπάνες παρουσιάζουν αύξηση, το μεγάλο θέμα της φτώχειας συνεχίζει να προβληματίζει τις κοινωνίες τους. Σύμφωνα με τον ορισμό της Παγκόσμιας Τράπεζας «ως φτώχεια ορίζεται η αδυναμία επίτευξης ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης». Δηλαδή φτωχοί θεωρούνται οι άνθρωποι που δεν μπορούν να εξασφαλίσουν ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης. Ένα εύλογο ερώτημα όμως είναι ποια είναι η «μονάδα μέτρησης» για το επίπεδο διαβίωσης; Μπορεί λοιπόν η φτώχεια να είναι διαφορετική από την κοινωνική ανισότητα, όμως είναι άμεση με αυτή. Φτώχεια είναι μια κατάσταση αποστέρησης υλικών και άυλων αγαθών, που σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και χωρική γεωγραφική περιοχή, θεωρούνται βασικά κρίσιμα για την κοινωνική παραγωγή. Ερχόμενοι λοιπόν ξανά στη «μονάδα μέτρησης», από τις πιο γνωστές μεθόδους αποτελεί το εισόδημα ή οι δαπάνες των ατόμων και των νοικοκυριών. Όμως εξασφαλίζονται διαφορετικά επίπεδα διατροφής, προσδόκιμου ζωής και άλλων παραμέτρων σε χώρες ανά τον κόσμο σε σχέση με το εισόδημα και τις δαπάνες. Γι' αυτό το λόγο ο προσδιορισμός του επιπέδου διαβίωσης πραγματοποιείται λαμβάνοντας υπόψη τόσο ποσοτικά (εισόδημα-δαπάνες), όσο και ποιοτικά κριτήρια (πρόσβαση σε εκπαίδευση, υγεία, επίπεδο ευημερίας κ.α.).

Πιο αναλυτικά λοιπόν η φτώχεια μπορεί να χωριστεί σε δυο μεγάλες κατηγορίες την απόλυτη και την σχετική φτώχεια. Παρακάτω ακολουθεί μια μικρή ανάλυση αυτών των δυο κατηγοριών:

Σε συνθήκες *απόλυτης φτώχειας* βρίσκονται οι άνθρωποι στους οποίους υπάρχει στέρηση των αναγκών για βιολογική χρήση, όπως τροφή, στέγη και κάθε μια από τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Οι χρηματικές μονάδες -το ποσό- που χρειάζεται για την κάλυψη των βασικών αναγκών αποτελεί την γραμμή φτώχειας. Η γραμμή φτώχειας αποτελεί το όριο κάτω από το οποίο η αγορά των βασικών αγαθών για την επιβίωση καθίσταται αδύνατη. Βέβαια το όριο αυτό διαφέρει από χώρα σε χώρα γι' αυτό η παγκόσμια γραμμή φτώχειας προσδιορίζεται από την Παγκόσμια Τράπεζα και εκφράζεται σε δολάρια Ηνωμένων Πολιτειών (\$). Όμως το γεγονός ότι η νέα γραμμή φτώχειας εκφράζεται σε Ισοτιμία Αγοραστικής Δύναμης επιτρέπει να γίνονται συγκρίσεις του εισοδήματος και της κατανάλωσης μεταξύ των χωρών. (Μπαλφουσιά, Α. - Κώση, Κ. (2007).

Είναι σημαντικό να ειπωθεί πως η απόλυτη φτώχεια είναι ανεπηρέαστη από τις μεταβολές στη διανομή του εισοδήματος, δηλαδή ακόμη κι αν υπάρξει μείωση της ανισοκατανομής του εισοδήματος οι άνθρωποι που δεν είχαν τη δυνατότητα να καλύψουν τα βασικά είδη επιβίωσης, αν συνεχίσουν να μην έχουν αυτή την δυνατότητα, πάλι θα βρίσκονται σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας. Παράλληλα μπορεί να συμβεί και το αντίθετο, η απόλυτη φτώχεια να μειωθεί τη στιγμή που η ανισοκατανομή του εισοδήματος αυξάνεται. Επιπρόσθετα, ανεξάρτητη είναι και η γραμμή φτώχειας από το επίπεδο διαβίωσης των υπολοίπων ατόμων, δηλαδή ένα άτομο δεν χαρακτηρίζεται απόλυτα φτωχό, συγκρίνοντάς το με το επίπεδο διαβίωσης του υπόλοιπου πληθυσμού.

Η *σχετική φτώχεια*, αντιθέτως με την απόλυτη έχει άμεση εξάρτηση από το μέσο επίπεδο διαβίωσης της κοινωνίας από το άτομο ή το νοικοκυριό. Και το ένα και το άλλο, θεωρούνται φτωχά όταν το εισόδημα είναι ανεπαρκές για την εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς βιοτικού

επιπέδου, έτσι όπως παρουσιάζεται μέσα από τα πρότυπα της κοινωνίας όπου ζει. (Mitrakos, 2014). Με απλά λόγια, ο άνθρωπος που βιώνει συνθήκες σχετικής φτώχειας, θεωρείται φτωχός διότι το εισόδημα-πλούτος που έχει στην κατοχή του είναι μικρότερο συγκριτικά με το ποσοστό εισοδήματος-πλούτου που κατέχει ένα τυπικό άτομο ή νοικοκυριό. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιείται μόλις το 60% του ποσοστού της εθνικής διαμέσου του εισοδήματος των νοικοκυριών. Δηλαδή αν το εισόδημα ενός νοικοκυριού είναι μικρότερο από το 60% της διάμεσης τιμής των εισοδημάτων, τότε υπολογίζεται ως φτωχό το νοικοκυριό. Η σχετική φτώχεια λοιπόν, έχει άμεση εξάρτηση με την κατάσταση και το επίπεδο του γενικού πληθυσμού της χώρας. Ως εκ τούτου είναι σημαντικό να μην βγαίνουν βιαστικά συμπεράσματα για την κατάσταση που βιώνει ένα μη φτωχό νοικοκυριό κι αυτό διότι σε μια κοινωνία που ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων δεν καταφέρνει να καλύψει τις βασικές του ανάγκες, αυτό δε πάει να πει απαραίτητα ότι το νοικοκυριό που τα καταφέρνει βρίσκεται πάντα σε ευημερία. Γι' αυτό το λόγο και η σχετική φτώχεια είναι από τα στατιστικά μέτρα που εύκολα μπορεί να αλλάξει τόσο στο ίδιο κράτος, όσο και από κράτη σε κράτη. Ακόμη και η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να αλλάξει το προαναφερόμενο ποσοστό 60% της εθνικής διαμέσου των εισοδημάτων, κάνοντας το για παράδειγμα 50% κι έτσι αυτομάτως θα φανεί πως τα ποσοστά της φτώχειας μειώνονται. Ανάμεσα στην απόλυτη και την σχετική φτώχεια υπάρχει μια σημαντική διαφορά, αυτή του ότι η σχετική φτώχεια μπορεί να επηρεαστεί από την κατανομή του εισοδήματος.

1.2.2 Ο κοινωνικός αποκλεισμός μέσα από την οπτική πλευρά των μελετητών.

Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» έκανε την εμφάνιση του, για πρώτη φορά, σε κοινοτικό κείμενο το 1989, επειδή τότε η καταπολέμησή του ήταν το αντικείμενο της Απόφασης του Συμβουλίου των Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων και της δήλωσης των Επικεφαλής Κρατών ή Κυβερνήσεων, οι οποίοι υιοθέτησαν τον Κοινωνικό Χάρτη. (Μουσουρού, 1998). Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται με διαφορετική σημασία για τον καθένα που αναφέρεται σε αυτόν. Δεν είναι λίγες οι φορές στην καθημερινότητά μας που παρουσιάζει διαφορετική ερμηνεία στον πολιτικό χώρο, άλλη από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, διαφορετική από τον επιστημονικό κόσμο και τελείως διαφορετική από τα απλά μέλη της κοινωνίας. Κάθε φορά οι προσεγγίσεις του όρου είναι διαφορετικές όσον αφορά την αποσαφήνιση του. Αναμφισβήτητα ο όρος είναι περίπλοκος. Οι απόψεις που διατυπώνονται επάνω στο θέμα είναι διαφορετικές προκαλώντας μεγάλη σύγχυση ως προς τον προσδιορισμό του. Έτσι, σύμφωνα με τα παραπάνω θα αναπτυχτεί μια πλειάδα διαφορετικών ορισμών, παρουσιάζοντας πολλές οπτικές γωνίες και τρόπους με τους οποίους το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού γίνεται αντιληπτό από τον κάθε κοινωνικό μελετητή.

Ο M. Weber στην προσέγγιση του, προσδιόρισε τον κοινωνικό αποκλεισμό σαν μια μορφή κοινωνικής περιχαράκωσης (social closure), μέσω αυτής της προσέγγισης ο κοινωνικός αποκλεισμός ως έννοια βρίσκεται ήδη διαμορφωμένη ως αναλυτικό ταξινομικό σχήμα. Με την έννοια της περιχαράκωσης ο ίδιος αναφέρθηκε σε μια διαδικασία κατά την οποία μια ομάδα κοινωνικής θέσης (status group) μονοπωλεί διάφορα υλικά και πνευματικά προνόμια

αποκλείοντας την πρόσβαση σε αυτή από άλλους που δεν ανήκουν σε αυτή. Σύμφωνα με τον M.Weber αυτή η αποκλειούσα περιχαράκωση (exclusionary closure) αποτελεί την προσπάθεια μιας κοινωνικής ομάδας να εξασφαλίσει για τον εαυτό της προνομίους θέση σε βάρος άλλης ομάδας μέσω μιας διαδικασίας καθυπόταξης. (Ζήκας κ.α., 2010).

Σύμφωνα με τον Le Grand θεωρείται πως ένα άτομο είναι κοινωνικά αποκλεισμένο εάν είναι κάτοικος μιας συγκεκριμένης περιοχής αλλά για λόγους που πέρα από τον έλεγχο του δεν μπορεί να συμμετάσχει στις συνήθεις δραστηριότητες της συγκεκριμένης κοινωνίας αν και θα ήθελε να συμμετέχει. Αυτή η προσέγγιση στηρίζεται σε τρία σημεία α) κάτοικος συγκεκριμένης περιοχής β) αδυναμία συμμετοχής σε δραστηριότητες της κοινωνίας και γ) θέληση συμμετοχής στις δραστηριότητες αυτές.

Στα λεγόμενά της η T.Burchardt ένα άτομο θεωρείται κοινωνικά αποκλεισμένο αν δεν συμμετέχει σε λογικό βαθμό σε δραστηριότητες της κοινότητας που ανήκει, παρόλο που υπάρχει η θέληση από πλευράς του, και αυτό δεν οφείλεται στο ίδιο το άτομο αλλά σε αίτια που είναι ανήμπορος να ελέγξει. Μετά από εμπειρική έρευνα η Burchardt διέκρινε πέντε είδη δραστηριοτήτων που οφείλει κάθε άτομο να συμμετέχει: α) στην κατανάλωση, β) στην αποταμίευση, γ) στην παραγωγή, δ) στην πολιτική δραστηριοποίηση και ε) στην κοινωνική δράση. (Burchardt, 1999).

Ενώ, ο Barry έδωσε έναν περιορισμό στον παραπάνω ορισμό, υποστηρίζοντας ότι, αν και συχνά ορισμένα άτομα ή ομάδες εθελουσίως προκρίνουν να μη συμμετέχουν, η απόφασή τους αυτή είναι αποκύημα μιας λανθάνουσας εντύπωσης ότι η συμμετοχή τους δεν θα εκτιμηθεί από τους υπόλοιπους ανθρώπους. Άρα, αποκλεισμός υφίσταται μόνο, εάν η κοινωνία πραγματικά αρνείται τη συμμετοχή. (Γιαβρίμης Ε., κ.α., 2007).

Η R.Levitas έκανε μια προσπάθεια προσδιορισμού του όρου κοινωνικός αποκλεισμός αναπτύσσοντας τις τρεις αυτές προσεγγίσεις: 1) Η πρώτη θεωρείται ως μια «ολοκληρωτική προσέγγιση (intergrationist approach)» όπου η απασχόληση-εργασία αντιμετωπίζεται ως κύριος παράγοντας κοινωνικής ενσωμάτωσης του ατόμου τόσο μέσω της λήψης μισθού που συμβάλει στην ισχυροποίηση της ταυτότητας και της αυτοεκτίμησης του ατόμου όσο και μέσω της ανάπτυξης κοινωνικής δικτύωσης του ατόμου που προκύπτει από αυτή. Σύμφωνα με αρκετές μελέτες έχει αποδειχθεί ότι η απασχόληση του ατόμου δεν σχετίζεται μόνο με το εισόδημα του αλλά και με την ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων και την απόκτηση της αίσθησης της ευταξίας. 2) Η δεύτερη προσέγγιση γίνεται μέσω της ανέχειας-φτώχειας (poverty approach) η οποία θεωρεί ως κύριο αίτιο του κοινωνικού αποκλεισμού του ατόμου το χαμηλό εισόδημα με συνέπεια την έλλειψη απόκτησης υλικών αγαθών. 3) Η τρίτη προσέγγιση προσπαθεί να γίνει μέσω του όρου «κατώτερης οικονομικής τάξης (underclass approach)» όπου τα αποκλεισμένα άτομα αντιμετωπίζονται ως άτομα τα οποία παρεκκλίνουν από τα χρηστά και πολιτισμικά πρότυπα και τους άγραφους κανόνες συμπεριφοράς, επιδεικνύοντας έναν πολιτισμό φτώχειας ή ένα πολιτισμό που στερείται οποιασδήποτε δυναμικής. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση τα άτομα-ομάδες που αποκλείονται θεωρούνται υπεύθυνα για την φτώχεια τους αλλά και για την μετάδοση της στις επόμενες γενεές. (Levitas, 1998.)

Ένας άλλος μελετητής ο Amartia Sen στην προσπάθεια του να κάνει μια προσέγγιση στο φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού δεν στέκεται στη στενή έννοια της φτώχειας αλλά προχωρά στην διεύρυνσή της με την εισαγωγή της δυνατότητας. Με βάση την προσέγγιση

αυτή γίνεται ένας συνδυασμός της έλλειψης εισοδήματος με την απουσία δυνατοτήτων να αποκτήσει ένα άτομο εισοδήματα ή να συμμετέχει σε δραστηριότητες που να του προσφέρουν δυνατότητες για κοινωνική ενσωμάτωση. (Γιαβρίμης κ.α., 2007).

Ακόμη ο Atkinson (2002) προσπαθεί να προσεγγίσει την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού εστιάζοντας σε τέσσερα βασικά στοιχεία τα οποία παρουσιάζονται δυναμικά στην εμφάνιση και ανάπτυξη του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού. Το πρώτο στοιχείο είναι αυτό της πολλαπλής αποστέρησης (multiple deprivation) συμφωνά με αυτό το στοιχείο ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν συμπεριλαμβάνει μόνο την φτώχεια ή την έλλειψη εργασίας αλλά και άλλους παράγοντες όπως την απουσία κοινωνικών δεσμών και συνεργασιών. Η σχετικότητα (relativity) είναι ένα δεύτερο στοιχείο που αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό δηλαδή κάθε άτομο τον βιώνει διαφορετικά ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας μέσα στην οποία δραστηριοποιείται, αλλά λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη τον τόπο και την χρονική στιγμή που εμφανίζεται ο κοινωνικός αποκλεισμός. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση το προφίλ του κοινωνικά αποκλεισμένου ατόμου είναι μεταβαλλόμενο στο χώρο και το χρόνο. Το στοιχείο της δράσης (activity) αφήνει να εννοηθεί πως ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια ενεργή δράση όπου η ύπαρξη ορισμένων παραγόντων παίζουν σημαντικό ρόλο και συντελούν στην πραγμάτωση του. Στους παράγοντες αυτούς συμπεριλαμβάνονται εκτός των θεσμικών και κοινωνικών παραγόντων και τα ίδια τα άτομα που βιώνουν εκούσια ή ακούσια κάποια διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού. Τέλος το στοιχείο της Δυναμικής (dynamics) είναι το στοιχείο το οποίο απαντάται στο φαινόμενο του αποκλεισμού και είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι αυτό το κοινωνικό φαινόμενο δεν είναι απλά μόνο μια παροδική κατάσταση όπου μέσα της βρίσκεται το άτομο όπως για παράδειγμα λόγω της έλλειψης εργασίας ή του εισοδήματος, αλλά πρόκειται για μια μακροχρόνια διαδικασία η οποία πραγματοποιείται μέσα από ένα κύκλο γεγονότων και αντανακλά περιορισμένες προοπτικές για το μέλλον του ατόμου που υφίσταται τον κοινωνικό αποκλεισμό. (Ζήκας, κ.α., 2010).

Δίνοντας μεγάλη βαρύτητα σε όλα τα παραπάνω συμπεραίνεται πως ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να παρουσιαστεί ως μια διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα και οι ομάδες φαίνεται να αποκλείονται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από τη συμμετοχή στα κοινωνικά αγαθά και στις κοινωνικές σχέσεις ολόκληρης της κοινωνίας στην οποία ζουν. Υπάρχει σύνδεση της έννοιας με τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της κοινωνικής αποστέρησης, σε σχέση με την πραγματικότητα ότι άτομα και ομάδες βιώνουν τη στέρηση από βασικές λειτουργίες της κοινωνίας ταυτόχρονα δηλαδή απασχόληση, περιουσία, εισόδημα, στέγη, κοινωνικές επαφές, εκπαίδευση. Επιπροσθέτως η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται στους αδύνατους δεσμούς και στην σχεδόν ανύπαρκτη πρόσβαση σε βασικούς κοινωνικούς θεσμούς όπως: την εκπαίδευση, την αγορά εργασίας, το κράτος, την κοινότητα. Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά στη διαπίστωση του Peter Glotz πως οι αναπτυσσόμενες βιομηχανικές κοινωνίες του δυτικού κόσμου παρουσιάζουν μια σταδιακή εξέλιξη σε κοινωνίες των Δύο Τρίτων. Δηλαδή το ένα τρίτο της κοινωνίας θα πρέπει να είναι κοινωνικά αποκλεισμένο για μπορέσουν τα υπόλοιπα δύο τρίτα να εξελιχθούν, έτσι τα Δύο Τρίτα της κοινωνίας ζουν εις βάρος του Ενός Τρίτου. (Κατσούλης κ.α., 1999).

Συνεπώς, ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι μια επιστημονική θεωρητική έννοια αυτή καθ' εαυτή αλλά θεωρείται περισσότερο ως το περιγραφικό αποτέλεσμα μιας

πολυδιάστατης, πολύπλοκης κοινωνικής διαδικασίας που οδηγεί στον αποκλεισμό ατόμων και ομάδων από την κοινωνία, αλληλένδετη με την δομή της κοινωνικής οργάνωσης, τη δομή της οικονομίας, της πολιτικής, και της ταξικής διαστρωμάτωσης. Με πιο απλά λόγια είναι μια συγκρουσιακή έννοια που προκαλεί πολλές κριτικές. Η έκταση και οι μορφές του αποκλεισμού εξαρτώνται πάντα από τη συγκεκριμένη κοινωνία και την δεδομένη χρονική περίοδο στην οποία αναφέρονται. Ενώ, η έννοια-κλειδί που χαρακτηρίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι η πρόσβαση. Όταν άτομα ή κοινωνικές ομάδες αποκλείονται από την πρόσβαση, υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό.

1.3 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΩΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΧΩΡΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ.

1.3.1 Διαδικασία αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων και ανθρώπινο «δικαίωμα»

Κάθε κοινωνία παράγει τις δικές της ανισότητες και αποκλεισμούς. Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού συνδέεται άμεσα με τους δομικούς μηχανισμούς της κοινωνίας. Μέσα από αυτή την διαδικασία του αποκλεισμού αναπαράγονται οι κοινωνικές ανισότητες και διακρίσεις. Ακόμη και σήμερα εν έτει 2020 φαινόμενα όπως αυτά του αποκλεισμού, της φτώχειας και των κοινωνικών ανισοτήτων ξανάρχονται στο προσκήνιο της κοινωνικής πολιτικής ως μείζον στοιχείο της επιστημονικής ανάλυσης στις κοινωνικές επιστήμες. Και εν συνεχεία εξετάζονται οι κοινωνικές ανισότητες σε δυο επίπεδα: το ατομικό και το κοινωνικό.

Στο ατομικό επίπεδο, η σύνδεση έχει να κάνει με τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως το έθνος, τη φυλή, ή την ηλικία. Αυτές εμφανίζονται ως κάποιες από τις μορφές ανισότητας βασιζόμενες πάντα στα ατομικά χαρακτηριστικά, τα οποία είναι αμετάβλητα αφού ο κάθε άνθρωπος προέρχεται από συγκεκριμένα έθνη και έχει συγκεκριμένο φύλλο και αυτό είναι που πολλές φορές οδηγεί αυτές τις μεταβλητές μέσω της διαφορετικής κοινωνικής εκτίμησης και άποψης στην προτίμηση ή στον αποκλεισμό. Αυτό ονομάζεται διάκριση.

Από την άλλη, σε κοινωνικό επίπεδο κάθε μορφής ανισότητα έχει να κάνει με την άνιση πρόσβαση στους πόρους της κοινωνίας, πιο απλά με την άνιση διανομή του πλούτου, τις άνισες ευκαιρίες στο σύστημα υγείας, εκπαίδευσης και την αγορά εργασίας καθώς και με τις διακρίσεις στην κοινωνία των πληροφοριών. Όλο αυτό οδηγεί αυτόματα στο συμπέρασμα πως υπάρχει συσχέτιση των κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ της κοινωνικής δομής και διαστρωμάτωσης ολόκληρης της κοινωνίας. Αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες. Επομένως το ατομικό και το κοινωνικό επίπεδο είναι αλληλένδετα κι αυτό γιατί όσο περισσότερο η άνιση πρόσβαση σε πόρους συνδέεται με συγκεκριμένες κατηγορίες ατόμων τα οποία ανήκουν σε συγκεκριμένες μορφές (αυτές οι μορφές αναλύονται στην παράγραφο 1.4), τόσο περισσότερο οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες παράγουν και αναπαράγουν φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό φυσικά δε σημαίνει πως ο αποκλεισμός περιορίζεται μόνο στο οικονομικό επίπεδο (οικονομικός αποκλεισμός). Εμφανίζεται και σε άλλα, όπως τον πολιτικό, τον πολιτισμικό και φυσικά τον κοινωνικό. Η διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού συνδέεται με την κρίση των

κοινωνικών σχέσεων, των οικογενειακών σχέσεων μέσα από τις αλλαγές στην οικογενειακή δομή και την σφαίρα των αξιών και γενικότερα σε όλους τους παράγοντες που διατυπώνουν τις ανισότητες στη σύγχρονη κοινωνία.

Κάνοντας λόγο όμως για τον κοινωνικό αποκλεισμό ως διαδικασία παραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων δεν γίνεται να παραλειφθεί το κομμάτι του κοινωνικού αποκλεισμού σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

«Δικαίωμα» δεν είναι κάτι που απλώς διάγει βίο φαντάσματος μέσα στα κεφάλια των φιλοσόφων ή που ευδοκμεί στα χείλη των προπαγανδιστών. Στην ουσία του δικαιώματος ανήκει εξ ορισμού η δυνατότητα να απαιτείται και να επιβάλλεται. Και ως «ανθρώπινο δικαίωμα» επιτρέπεται να θεωρείται μονάχα ένα δικαίωμα το οποίο απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι μόνο και μόνο επειδή είναι άνθρωποι, δηλαδή χωρίς τη διαμεσολάβηση εξουσιαστικών αρχών και συλλογικών υποκειμένων (π.χ. εθνών και κρατών) που, από εννοιολογική και φυσική άποψη, είναι στενότερα από την ανθρωπότητα ως σύνολο» (Κονδύλης, Π. 1998).

Συνήθως ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει αρνητική αναφορά σε ότι έχει να κάνει με τα κοινωνικά δικαιώματα που αφορούν την ιδιότητα του πολίτη. Συχνό είναι το φαινόμενο άλλωστε των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων όπου δυσκολεύονται και μάλιστα πολλές φορές δεν καταφέρνουν να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων τους σε όλους τους κοινωνικούς τομείς. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υιοθετήθηκε με ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών το 1948. Αποτελείται από 30 άρθρα που περιγράφουν τα ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ανθρώπων και καθιστά την εφαρμογή τους «το ύψιστο ιδανικό όλων των λαών», όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο Προοίμιο της Διακήρυξης. Ανάμεσα σε αυτά αναφέρεται ενδεικτικά το άρθρο που αφορά στο δικαίωμα στην εργασία (άρθρο 23).

ΑΡΘΡΟ 23

- 1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες δουλειάς και να προστατεύεται από την ανεργία.*
- 2. Όλοι, χωρίς καμία διάκριση, έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία.*
- 3. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα δίκαιης και ικανοποιητικής αμοιβής, που να εξασφαλίζει σε αυτόν και την οικογένειά του συνθήκες ζωής άξιες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η αμοιβή της εργασίας, αν υπάρχει, πρέπει να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας.*
- 4. Καθένας έχει το δικαίωμα να ιδρύει μαζί με άλλους συνδικάτα και να συμμετέχει σε συνδικάτα για την προάσπιση των συμφερόντων του.*

1.3.2 Από τον κοινωνικό αποκλεισμό στις κοινωνικές ανισότητες

Απ' τις αρχές κιόλας της ανθρώπινης ιστορίας γνωρίζουμε σχετικά με την υποτίμηση και τη περιφρόνηση της διαφορετικότητας κάποιων ανθρώπων. Οι φτωχοί, οι ανάπηροι, οι ψυχικά άρρωστοι, οι ξένοι (διαφορετικής καταγωγής) και γενικότερα άτομα που μοιάζανε «διαφορετικά» από το σύνολο της κοινωνίας λαμβάνανε συμπεριφορές απαξίωσης και περιθωριοποίησης. Ας μη ξεχνάμε τον Καιάδα των Σπαρτιατών και ότι ακόμα και στην αρχαία Ελλάδα της Δημοκρατίας ήταν ισχυρή η ιδεολογία του «πας μη Έλλην βάρβαρος»

και φυσικά οι ξένοι όχι μόνο δεν αμφισβητούσαν την άνιση μεταχείριση που τους είχε επιβληθεί αλλά δέχονταν καρτερικά κάθε συνέπειά της, όπως ήταν η φτώχεια, η υποτίμηση και η στέρηση των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων τους.

Αυτό αποδεικνύει ότι η προκατάληψη σχετικά με το διαφορετικό έχει τις ρίζες του στο πολύ μακρινό παρελθόν. Οι κοινωνικά αδύναμες ομάδες κάνανε από τότε την εμφάνισή τους, με κυρίαρχο χαρακτηριστικό τους την διαφορετική ράτσα (η λέξη προέρχεται από την αραβική *ras* και σημαίνει κεφάλι). Μέσω αυτής της λέξης προήλθε ο ρατσισμός, με άλλα λόγια ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση, βασιζόμενα στη φυλή, μικρών ομάδων στα δικαιώματα και στα προνόμια, που απολαμβάνει η ευρύτερη κοινωνία».

Το να είναι κάποιος διαφορετικός από το γενικό σύνολο, η λεγόμενη ετερότητα, εμφανίζεται από τα πιο σημαντικά στοιχεία του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και του ρατσισμού. Η ετερότητα από μόνη της επιφυλάσσει μια κατάσταση αδυναμίας ή και «ευπάθειας» του ατόμου σε κοινωνικό επίπεδο. Κάθε άτομο είναι εν δυνάμει θύμα κοινωνικού αποκλεισμού που στη συνέχεια θα οδηγήσει σε κοινωνική ανισότητα μόνο και μόνο επειδή ανήκει σε μια ομάδα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως οικονομικά, επαγγελματικά, φυλετικά, ή και ακόμη επειδή πάσχει από κάποια ψυχική, οργανική ή πνευματική ασθένεια. Η σύγκριση, η ανωτερότητα και ο εγωισμός είναι κάποιες από τις βασικές αιτίες της κοινωνικής ανισότητας. Στο ανθρώπινο ον δεν αρέσει να ζει μόνο του, αντιθέτως από τη φύση του παρουσιάζει μεγάλη ανάγκη επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον και τους ανθρώπους. Μέσα από τους άλλους ανθρώπους συντελείται η μάθηση, η απόκτηση εμπειριών και βιωμάτων, μέσα στο περιβάλλον δημιουργούνται οι συνθήκες για εξέλιξη και αυτοπραγμάτωση. Αυτές είναι και οι αιτίες που οδήγησαν στην δημιουργία οργανωμένων κοινωνιών και αναμφίβολα η ένταξη ενός ατόμου σε μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα, που διαθέτει κύρος και δύναμη, του εξασφαλίζει ασφάλεια και σταθερότητα, άρα περισσότερες δυνατότητες εξέλιξής του. Ο καθένας αναζητά την θέση του μέσα στην κοινωνία. Και αυτό γίνεται βαθμιαία σε δύο επίπεδα: Το πρώτο επίπεδο είναι αυτό της σύγκρισης, όπου κάθε άτομο συγκρίνει τον εαυτό του με τα υπόλοιπα και μέσα από αυτό κατανοεί τις ικανότητές του, το ποιος είναι και ποια η θέση του σύμφωνα με το κοινωνικό πεδίο στο οποίο βρίσκονται πάντα. Στο δεύτερο επίπεδο, υπάρχει η προσπάθεια της μετακίνησης της θέσης στην οποία βρίσκεται το άτομο. Δηλαδή, εάν η θέση που κατέχει δεν παρουσιάζει δυνατότητες εξέλιξης και περιθώρια θετικής αυτοαξιολόγησης τότε προσπαθεί να μετακινηθεί σε άλλη θέση με μεγαλύτερο κύρος, επιρροή και δύναμη. Για να συμβεί όμως αυτό υπάρχουν δυο επιλογές. (1) Η αξιολογική απόκτηση της καλύτερης κοινωνικής θέσης με έντιμα μέσα και (2) η προσπάθεια απόκτησης με χρήση αθέμητων μέσων, όπου μειώνουν και υποσκάπτουν τους άλλους με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκτήσουν αυτό που θέλουν, την καλύτερη κοινωνική θέση.

Η γένεση και η διατήρηση των κοινωνικών διακρίσεων στηρίζεται στη μειωτική για τους άλλους ψυχολογική διαδικασία. Με σταθερές κινήσεις υποβαθμίζοντας την θέση των άλλων, δημιουργώντας στερεότυπα και προκαταλήψεις ή αποδίδοντας δυσμενή χαρακτηριστικά προσωπικότητας σε άτομα και σε ομάδες ατόμων. Όλο αυτό φέρνει στην επιφάνεια τις έννοιες της «ισχύς» και της «αδυναμίας». Η αίσθηση του ανήκειν σε μια ομάδα κύρους. Αυτή η αίσθηση λοιπόν, εξηγεί και τους λόγους της δημιουργίας, της καλλιέργειας και της διατήρησης των κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των ομάδων. Επειδή όμως είναι αδύνατον

να είναι όλα τα άτομα της κοινωνίας διακεκριμένοι, πλούσιοι, έξυπνοι, όμορφοι, μορφωμένοι και υγιείς, έτσι αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός και η επιθετικότητα, προκειμένου να αποκλεισθούν όσο γίνεται περισσότεροι από το μοίρασμα του αγαθού της διάκρισης και της δύναμης. Η τεράστια ανάγκη του ατόμου για το ανήκειν σε μια ομάδα και κατά βάση σε μια μεγάλη και ισχυρή ομάδα τις περισσότερες φορές δεν είναι αναίμακτη για τους υπολοίπους. Αντιθέτως, όσον αναφορά την αίσθηση του ανήκειν σε μια «ομάδα ντροπής». Οι αδύναμες ή ευπαθείς ομάδες έχουν δεχθεί κατ' επανάληψη την βάνουση μεταχείριση και το στίγμα του αποκλεισμού. Η αδυναμία, των ατόμων μιας ομάδας, εξαιτίας της φτώχειας, της άσκησης κάποιου δήθεν ταπεινού επαγγέλματος, της χαμηλής κοινωνικής διαστρωμάτωσης ή της αρρώστιας, (καρκινοπαθείς, AIDS, χρόνιες ασθένειες κλπ.) φέρνει στην επιφάνεια την αιώνια και αρχέτυπη ανθρώπινη σύγκρουση για δύναμη και επικράτηση, «τον πόλεμο» με βασικό κίνητρο το μοίρασμα των αγαθών- συμβολικών και υλικών- μεταξύ των λίγων.

Επομένως, ο κοινωνικός αποκλεισμός που οδηγεί στις κοινωνικές ανισότητες, αν και είναι μια σχετικά πρόσφατη έννοια ως προς την επιστημονική της εξήγηση, φαίνεται να μην παρουσιάζει πολλά καινούρια πράγματα από αυτά που επικρατούσαν στο παρελθόν. Έχει διπλή σημασία, αυτή του στιγματισμού, της φτώχειας και της περιθωριοποίησης και από την άλλη αυτή των κοινωνικών και νομικών μέτρων, με στόχο την καταπολέμησή του. Πραγματικά, τα άτομα που βιώνουν τον αποκλεισμό δοκιμάζονται σκληρά, συναντούν συνεχώς εμπόδια στην άσκηση των φυσικών δικαιωμάτων τους, όπως είναι η ελευθερία και η αυτοπραγμάτωση, μέσα στην κοινωνία, που ζουν. Η παραβίαση των ατομικών και ανθρώπινων δικαιωμάτων τους είναι γι' αυτούς μια διαρκής τραυματική εμπειρία, που τα αναγκάζει να ζουν σε συνθήκες κυριολεκτικά ανεπίτρεπτης εξαθλίωσης. Ο κοινωνικός αποκλεισμός οδηγεί μοιραία στις κοινωνικές ανισότητες και από εκεί στην φτώχεια κι αυτό δεν μπορεί παρά να αποτελεί σκάνδαλο. Η φτώχεια δεν είναι η φυσική συνέπεια της διαφορετικότητας όπως π.χ μια σωματική αναπηρία μπορεί να οδηγεί σε κάποιες κινητικές ή άλλες οργανικές δυσλειτουργίες όπως πολλές φορές είναι κακός αρωγός σε κάθε μορφή διαφορετικότητας. (Λασσιθιωτάκη, 2005).

1.3.3 Η χωρική διάσταση των ανισοτήτων

Οι χωρικές ανισότητες κάνουν έντονη την παρουσία σημαντικών διαφοροποιήσεων στην παγκόσμια γεωγραφία. Στον ευρωπαϊκό χώρο αναπαρίστανται γύρω από συμβολικά όρια στα νέα γκέτο, επακόλουθο της έντονης αστικής φτώχειας που οδηγεί στη χωρική συγκέντρωση σε υποβαθμισμένες περιοχές που περικλείονται από ανέργους, εθνότητες μεταναστών, χαμηλόμισθους του τομέα παροχής υπηρεσιών, χαμηλά κοινωνικά στρώματα και άλλες ομάδες τέτοιας μορφής. (Wacquant, 2008).

Οι ομάδες που βρίσκονται στις συγκεκριμένες περιοχές, παρουσιάζουν έντονη περιθωριοποίηση, με κύρια χαρακτηριστικά τον περιορισμό, τον χωρικό εγκλεισμό, το στίγμα και την θεσμική περιχαράκωση. Οι περιοχές αυτές, πλήττονται από έναν «μηχανισμό σπύλωσης ταυτότητας» (tainted identity machine) στη δημόσια και κοινωνική συνείδηση προβάλλοντάς τες ως περιοχές με έντονη βία και πληθώρα αρνητικών χαρακτηριστικών στην

συλλογική δράση των κατοίκων καθιστώντας τες ως πρότυπα αποφυγής, διακρίσεων, απομόνωσης και γενικότερα αρνητικών σχολιασμών. (Wacquant et al., 2014).

Στις μητροπόλεις μετά την βιομηχανική επανάσταση κάνει έντονα την εμφάνισή του το φαινόμενο του εδαφικού στιγματισμού, με τις κακοχαρακτηρισμένες περιοχές να θεωρούνται «αντι-κοινωνίες» και φορείς κοινωνικής αποσύνθεσης. Τα άτομα που τις πλαισιώνουν, είναι άτομα περιθωριοποιημένα, περιτυλιγμένα από στερεοτυπικές αντιλήψεις και κακοχαρακτηρισμένα ως προς τις πολιτισμικές συμπεριφορές τους. Ο χωρικός αυτός στιγματισμός, φέρνει στην επιφάνεια τις ανισότητες μεταξύ συγκεκριμένων δομών και ομαδοποιημένων περιοχών με το υπόλοιπο σύνολο της κοινωνίας, οι οποίες καταφέρνουν να καταστρέφουν την χωρική ενότητα μιας πόλης ή μιας ολόκληρης κοινωνίας, καθώς και κάθε ελπίδα για ανάπτυξη και βελτίωση της ποιότητας της ζωής των ατόμων που ζουν σε αυτές τις περιθωριοποιημένες ομάδες. (Wacquant et al., 2014)

Τέλος, οι παράγοντες της δημιουργίας και διατήρησης των χωρικών ανισοτήτων είναι πολλοί και η βαρύτητα της αξιολόγησης καθενός από αυτούς εξαρτάται κυρίως από το θεωρητικό πρίσμα μέσα από το οποίο προσεγγίζεται το πρόβλημα αυτών των ανισοτήτων. Ωστόσο έχει διαπιστωθεί πως σημαντικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη διατήρηση της αναπτυξιακής καθυστέρησης ορισμένων περιοχών και συνεπώς στη διαιώνιση των ανισοτήτων, είναι: (Κουρλιούρος, 2011).

- 1) Οι φυσικογεωγραφικές συνθήκες, η δυσμενής δηλαδή μορφολογία του εδάφους ορισμένων περιοχών.
- 2) Το οικιστικό σύστημα, δηλαδή, η ανταγωνιστικότητα μιας περιφερειακής οικονομίας εξαρτάται κατά κύριο λόγο από την οικονομική δραστηριότητα που αναπτύσσεται στο πλαίσιο του συστήματος των αστικών της κέντρων.
- 3) Η θέση της περιοχής στον ευρύτερο χωρικό καταμερισμό της εργασίας.
- 4) Οι θεσμικές και πολιτικές δομές, όπου ο βαθμός συγκέντρωσης ή αποκέντρωσης των διοικητικών δομών μιας χώρας αποτελεί σημαντικό παράγοντα άμβλυνσης ή αντίθετα διεύρυνσης των υφιστάμενων χωρικών ανισοτήτων.
- 5) Πολιτικές δομές (αξίες, πεποιθήσεις, συμπεριφορές).

1.4 ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Στη βάση των προαναφερθεισών θεωρητικών κατανοήσεων επιχειρήθηκε, διερευνώντας το εμπειρικό υλικό, να συγκεκριμενοποιηθούν οι μορφές και οι διαστάσεις που συνιστούν τη διαδικασία του αποκλεισμού, όπως βιώνονται από τα ίδια τα άτομα. Έτσι λοιπόν, διακρίνουμε κάποιες θεματικές ανάλυσης του αποκλεισμού τις οποίες τις κατατάσσουμε σε τρεις βασικούς άξονες, εκ των οποίων ο πρώτος και ο τρίτος εγγράφονται στα θεμέλια των κοινωνικών επιστημών και ο δεύτερος προέρχεται από τις σύγχρονες μορφές λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού. Υπάρχει μια σχετική αυτονομία στη λειτουργία αυτών των αξόνων, όμως στην πράξη διαπιστώνεται ότι όταν κάνουν την εμφάνισή τους στοιχεία αποκλεισμού σ' έναν από τους τρεις, πολύ σύντομα θα εκδηλωθούν και στους άλλους δύο.

1.4.1 Η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων

Η αναφορά στο φαινόμενο του αποκλεισμού είναι μια αναφορά στους μηχανισμούς της κοινωνίας. Ανεξάρτητα με το επίπεδο ανάπτυξης της κάθε κοινωνίας, οι δημοκρατικές κοινωνίες μέσω κάποιων διαδικασιών παράγουν συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού και μάλιστα πολλές φορές για ένα μεγάλο σύνολο του πληθυσμού. Η στάση της κάθε κοινωνίας απέναντι στο φαινόμενο του αποκλεισμού φέρνει στην επιφάνεια και αποδεικνύει ολοένα και περισσότερο τα ισχυρά και ταυτοχρόνως τα ανίσχυρα σημεία αυτής της κοινωνίας που ζει και αναπαράγεται το ανθρώπινο είδος.

Ξεκινώντας λοιπόν, από τις έννοιες της *ανεργίας*, της *φτώχειας* και του *κοινωνικού αποκλεισμού* θα γίνει μια αναφορά για την μεταξύ τους σχέση.

Η *ανεργία* είναι η διαπίστωση του γεγονότος πως οι άνεργοι δεν αποτελούν ομοιογενή ομάδα και οι λόγοι για τους οποίους ορισμένα άτομα δυσκολεύονται «να βγουν» στην αγορά εργασίας ποικίλουν σημαντικά ανάλογα με το άτομο. Ειδικά οι μακροχρόνια άνεργοι (δηλαδή όσοι ξεπερνούν τους 12 μήνες συνεχούς εγγεγραμμένης ανεργίας) υφίστανται σειρά συσσωρευμένων μειονεκτημάτων, τα οποία αν δεν αντισταθμιστούν από επαρκή και έγκαιρη στήριξη ενδεχομένως να οδηγήσουν σε μόνιμο αποκλεισμό από την αγορά εργασίας. Ενώ ακόμη τέτοιου είδους μειονεκτήματα μπορούν να επιδεινωθούν και από άλλους αρνητικούς παράγοντες, όπως η έλλειψη θέσεων εργασίας, έλλειψη υπηρεσιών, έλλειψη στέγης, διακρίσεις, προκαταλήψεις ή και διαμονή σε περιοχές με υψηλή ανεργία.

Αμέσως μετά, δίνεται μεγάλη βαρύτητα στα νοικοκυριά που αποτελούνται από ανέργους αλλά και στον *κίνδυνο φτώχειας* που αντιμετωπίζουν νοικοκυριά στα οποία μόνο ένα άτομο εργάζεται. Οι υπολογισμοί του κινδύνου φτώχειας των νοικοκυριών με άνεργο «αρχηγό» αποτελούν τις μοναδικές προσεγγίσεις της σχέσης της ανεργίας με τη φτώχεια. Την περίοδο όπου η ανεργία στην Ελλάδα μαστίζει, παρατηρείται πως οι άνεργοι συντηρούνται ή ακόμη και επιβιώνουν με τους πόρους που προέρχονται είτε από το σύστημα κοινωνικής προστασίας της χώρας τους, είτε από τους οικογενειακούς τους πόρους. Άρα, ο κίνδυνος φτώχειας κάθε ανέργου έχει άμεση εξάρτηση από το εάν ο ίδιος διαμένει μόνος του ή όχι, από χαρακτηριστικά του νοικοκυριού στο οποίο ανήκει και από το κατά πόσο αναπτυγμένο είναι το σύστημα κοινωνικής προστασίας της χώρας του.

Τέλος, σημαντικός είναι και ο *ευάλωτος χαρακτήρας* τριών συγκεκριμένων ομάδων: των εργαζομένων ανδρών και γυναικών μεγαλύτερης ηλικίας των οποίων τα προσόντα έχουν καταστεί περιττά, της ηλικιακής ομάδας των 16 - 25 ετών οι οποίοι δεν διαθέτουν τυπικά ή πιστοποιούμενα προσόντα και των μεταναστών και εθνοτικών μειονοτήτων. Ενώ, δε θα μπορούσαν να παραληφθούν τα προβλήματα που εντοπίζονται στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, οι διαδικασίες δηλαδή ένταξης αλλά και αποκλεισμού σε ζητήματα που αφορούν τους μετανάστες. Είναι γνωστό άλλωστε πως κάθε κοινωνία θεωρείται πολυπολιτισμική αφού ο κάθε εθνικός πολιτισμός είναι ένα σύνολο ποικίλων πολιτισμών. Βάση αυτού, υπάρχει συνοχή αλλά και αντιθέσεις και κατά συνέπεια έχει και το δικαίωμα ισότιμης έκφρασης και αναγνώρισης ο κάθε πολιτισμός.

Η *σπουδαιότητα των μειονεκτημάτων* όσον αφορά την εκπαίδευση ως φραγμό στην κοινωνική ένταξη και στην οικονομία έχει γίνει σημείο αναφοράς σ' όλες τις εμπειρικές

έρευνες. Και σε αυτό το σημείο οι έρευνες εφιστούν την προσοχή σε τρεις διαφορετικές πτυχές. (Παπαδοπούλου, κ.α., 2002).

- Η πρώτη είναι το ζήτημα του λειτουργικού αναλφαριθμητισμού όχι μόνο μεταξύ των μαθητών αλλά και σε ολόκληρο τον πληθυσμό των ενηλίκων.
- Η δεύτερη είναι η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και ο προσανατολισμός προς όλο και πιο διαφορετικές και ευέλικτες μορφές εργασίας που δεν έχουν ορισθεί με σαφήνεια και
- Η τρίτη είναι η αυξανόμενη σπουδαιότητα της κατάρτισης και της απόκτησης βασικών δεξιοτήτων.

Σχετικά με τους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν *προβλήματα υγείας και αναπηρίες*, η φύση και ο βαθμός κινδύνου φτώχειας διαφέρει ανάλογα με τον τύπο και το «μέγεθος» της αναπηρίας. Γι' αυτό και δίνεται μια μεγαλύτερη έμφαση στον κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμού αυτών των ατόμων.

Σχετικά με τις *στεγαστικές ανισότητες*, και ειδικότερα την ποιότητα της κατοικίας συνδέονται περισσότερο, σύμφωνα με τις έρευνες, με το εισόδημα του ατόμου. Σε κάθε περίπτωση η έλλειψη κατοικίας συνδέεται άμεσα με το πρόβλημα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Απαραίτητη φαίνεται να είναι η θέσπιση σοβαρών μέτρων για την διασφάλιση του δικαιώματος στη στέγη με ίσες δυνατότητες πρόσβασης. «Όλα αυτά τα φαινόμενα αποτελούν διαστάσεις που μπορεί κανείς να διακρίνει. Αυτό που είναι δύσκολο και αναγκαίο είναι να απομονωθούν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας εκείνα τα στοιχεία που οδηγούν στις παραπάνω καταστάσεις. Με άλλα λόγια, είναι δύσκολο αλλά αναγκαίο να αναπτυχθούν εκείνα τα εργαλεία έρευνας και ανάλυσης που θα δείξουν ποιες είναι και πως κατασκευάζονται οι διαδικασίες αποκλεισμού που χαρακτηρίζονται από τη συσσώρευση πολλών κοινωνικών μειονεκτημάτων». (Παπαδοπούλου, κ.α., 2002).

Βέβαια σε αυτό το σημείο θα ήταν πολύ σημαντικό να ειπωθεί πως ο κοινωνικός αποκλεισμός σε συνδυασμό με τις στεγαστικές ανισότητες είναι ένας από τους πολλούς λόγους που αρκετές φορές και μάλιστα ανάμεσα σε συγκεκριμένες κατηγορίες-ομάδες του πληθυσμού, οδηγεί στον *στεγαστικό διαχωρισμό*. Αρκετές είναι οι λογικές ερμηνείες για τον στεγαστικό διαχωρισμό σε μια αστική κοινωνία. «Η χωρική απομόνωση διαφορετικών «κοινοτήτων» συντελεί στον περιορισμό των συγκρούσεων ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες, ενώ διευκολύνει την άσκηση μεγαλύτερου κοινωνικού ελέγχου και προσδίδει σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες πιο συνεκτική πολιτική φωνή. Σημαντικός λόγος για την στεγαστική συσσωμάτωση κοινωνικών ομάδων είναι επίσης η επιθυμία των μελών τους να διατηρήσουν τη συλλογική τους ταυτότητα ή τον τρόπο ζωής τους. Η οργάνωση των ομάδων σε διαφορετικές εδαφικές περιφέρειες διευκολύνει την λειτουργία αυτού του μηχανισμού, καθώς περιορίζει το πλήθος των «εξωτερικών επαφών». Υπάρχουν βέβαια και αρκετοί αρνητικοί λόγοι πίσω από την διατήρηση του στεγαστικού διαχωρισμού. Ξεκινώντας από τον φόβο της έκθεσης στην «ετερότητα», οι λόγοι αυτοί επεκτείνονται μέχρι τις προσωπικές και θεσμοποιημένες διακρίσεις στη βάση της κοινωνικής τάξης, της κουλτούρας, του κοινωνικού φύλλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της εθνότητας και της φυλής». (Μαλούτας, 2009).

1.4.2 Η απώλεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Όπως έγινε κατανοητό παραπάνω (ενότητα 1.3) ο κοινωνικός αποκλεισμός οδηγεί και αναπαράγει τις ανισότητες. Ως εκ τούτου το ανθρώπινο δικαίωμα μελετάτε στις περισσότερες κοινωνικές έρευνες και μάλιστα στις επίσημες έρευνες του Συμβουλίου της Ευρώπης (1994) ο κοινωνικός αποκλεισμός ερμηνεύτηκε ως απώλεια των κοινωνικών δικαιωμάτων και πιο συγκεκριμένα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Την ίδια στιγμή ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών. Κάθε κράτος πρόνοιας πρέπει να ανακαλύπτει ολοένα και περισσότερους μηχανισμούς παροχής και στήριξης που θα διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή των ατόμων στην κοινότητα όπου ζουν δημιουργώντας έτσι μια ισχυρή κοινωνία πολιτών. Για να είναι έτοιμες οι χώρες να διατηρήσουν κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς απαιτείται να συνδυάζουν υψηλά επίπεδα κοινωνικής προστασίας με παραγωγικές οικονομίες και μεγάλα επίπεδα απασχόλησης. Οι αποτελεσματικές πολιτικές στον τομέα της κοινωνικής προστασίας είναι σημαντικό να συμπορεύονται από στοχοθετημένη και εξειδικευμένη στήριξη, βοηθώντας τα άτομα ή τις ομάδες να ξεπεράσουν τα εμπόδιά τους και να συμμετέχουν ενεργά σε θέματα της κοινωνίας.

1.4.3 Ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες

Ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες στο να αποτελέσουν «θύματα» κοινωνικού αποκλεισμού. Ως αποτέλεσμα της επίδρασης διαφορετικών παραγόντων όπως η ανεργία, η φτώχεια, η υποαπασχόληση, τα συστήματα αξιών, η έλλειψη στέγης, ο τρόπος ζωής, η εθνότητα, το φύλλο, η θρησκεία, η εκπαίδευση, η κατάρτιση, η μετανάστευση, η διαμονή σε αστική ή αγροτική περιοχή οδηγούν στη δημιουργία ορισμένων ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Αναφέρονται στη συνέχεια τα άτομα ή οι ομάδες που θεωρούνται κοινωνικά ευπαθείς ή αποκλεισμένες:

- 1) Τα άτομα με αναπηρία
- 2) Τα εξαρτημένα από ουσίες άτομα (ναρκωτικά κ.α.)
- 3) Οι αλκοολικοί
- 4) Άτομα με γλωσσικές, πολιτισμικές ή άλλες ιδιαιτερότητες όπως οι Τσιγγάνοι, Πομάκοι κ.α.
- 5) Παλλιννοστούντες
- 6) Άτομα τρίτης ηλικίας
- 7) Κακοποιημένες γυναίκες (θύματα βίας ή ενδοοικογενειακής βίας ή trafficking(δουλεμπόριο))
- 8) Τα άτομα που βρίσκονται σε διαδικασία απεξάρτησης ή έχουν ολοκληρώσει αυτή την διαδικασία

- 9) Άτομα με πνευματικές/ψυχικές διαταραχές ή χρόνια προβλήματα υγείας
- 10) Αποφυλακισμένοι / Ανήλικοι παραβάτες
- 11) Άνεργοι (υποομάδες ηλικιωμένοι, νέοι, μακράς ή σύντομης διάρκειας)
- 12) Άποροι, άτομα που βιώνουν φτώχεια
- 13) Κάτοικοι παραμεθόριων περιοχών
- 14) Άστεγοι

Οι συνηθέστεροι δείκτες του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η υγειονομική περίθαλψη, το χαμηλό εισόδημα, η κακή στέγαση, η ελλιπής εκπαίδευση, η κοινωνική ασφάλιση, η κοινωνική συνοχή, η υπογεννητικότητα, η συμμετοχικότητα, η μετανάστευση, ο γεωγραφικός χώρος και η μειωμένη χρήση νέων τεχνολογιών. ((Παπαδοπούλου, κ.α., 2002).

1.4.4 Επιπτώσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες

Τα άτομα ή οι ομάδες που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό καθημερινά δοκιμάζονται σκληρά, αντιμετωπίζοντας διαρκώς εμπόδια τη στιγμή που απλά προσπαθούν να ασκήσουν το φυσικό κοινωνικό δικαίωμά τους όπως είναι η ελευθερία και η αυτοπραγμάτωση μέσα στην κοινωνία που δραστηριοποιούνται και κινούνται. Βρίσκονται αντιμέτωποι με την παραβίαση των ατομικών τους δικαιωμάτων αναγκάζοντάς τους να ζουν πολλές φορές λόγω αυτού σε συνθήκες εξαθλίωσης και δημιουργώντας τους τραυματικές εμπειρίες. Η «διαφορετικότητα» αντιμετωπιζόταν μειωτικά ανέκαθεν στις κοινωνίες. Κάθε κοινωνία προσπαθεί να επιβάλλει στις κοινωνικές ομάδες, που παρουσιάζουν κάποια διαφορετικότητα, τα κυρίαρχα πρότυπα και τους κανόνες που δεσπόζουν μέσα στους κόλπους της κοινωνίας με σκοπό την επίτευξη της συνοχής που βασίζεται στην μονοπολιτισμικότητα. Πολλές φορές, η άρνηση αυτών των ομάδων στην αποδοχή των προτύπων και των κανόνων έχει ως αποτέλεσμα να του προσδίδει μια θέση αδυναμίας - ευπάθειας η οποία στη συνέχεια οδηγεί σε στερεότυπα και προκαταλήψεις, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο διακρίσεων. Η στέρηση κάθε ανθρώπινου δικαιώματος, ο στιγματισμός και η περιθωριοποίηση οδηγούν την ευάλωτη ομάδα σε συνθήκες θυμού και επιθετικότητας οι οποίες παράγονται μέσω του κοινωνικού αποκλεισμού.

Στη συνέχεια, η ελλιπής εκπαίδευση σε αυτές τις ομάδες, συνδέεται άμεσα με την ανεργία η οποία οδηγεί στη φτώχεια και στη συνέχεια στη στέρηση βασικών αγαθών και πόρων. Η φτώχεια βάση πιθανοτήτων, αρκετές φορές οδηγεί σε παρεκκλίνουσες, παραβατικές και εγκληματικές συμπεριφορές. Όλα τα παραπάνω εκτός των υπολοίπων επηρεάζουν σε τεράστιο βαθμό και την ψυχική κατάσταση αυτών των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Αναπτύσσοντάς τους το συναίσθημα του φόβου, του άγχους, της αβεβαιότητας και της ανασφάλειας. Όλα αυτά τα συναισθήματα είναι υπεύθυνα για συμπεριφορές θυμού, νευρικότητας, κατάθλιψης, επιθετικότητας και οργής των συγκεκριμένων ομάδων. Έτσι αυτά τα άτομα αρνούνται να ελπίζουν και να κάνουν όνειρα για το μέλλον, εμφανίζοντας συναισθήματα όπως αυτά της απελπισίας, της χαμηλής αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης,

της ντροπής, ακόμη και της ενοχής, σκεπτόμενοι πως δε δύνανται να προσφέρουν τα βασικά στην οικογένεια τους και κατ' επέκταση να αισθανθούν χρήσιμα μέλη μιας κοινωνίας.

Τα αρνητικά αυτά συναισθήματα που κυριεύουν τις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες συχνά οδηγούν σε χειρότερες ακόμη απ' τις προαναφερόμενες καταστάσεις όπως οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, η αυτοαπομόνωση και ο αυτοαποκλεισμός, η άρνηση της ίασης κάποιου ιατρικού θέματός τους και η γενικότερη άρνηση για ζωή. Τέλος, η δύναμη του χρήματος και κάθε μορφής κέρδους, καταπατά κάθε έλλειψη ανθρωπιάς οδηγώντας σε μεγάλα ποσοστά δουλεμπορίου ή αλλιώς trafficking όπως ονομάζεται διεθνώς. Κάθε μέλος ευάλωτης ομάδας έχει περισσότερες πιθανότητες να είναι θύμα δουλεμπορίου (trafficking) από κάποιο άλλο μέλος της κοινωνίας.

1.5 ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η Ευρώπη είναι μια από τις πιο ακμάζουσες περιοχές στον κόσμο. Και όμως η φτώχεια παραμένει ένα τεράστιο πρόβλημα, το οποίο επηρεάζει, όπως εκτιμάται 84 εκατομμύρια ανθρώπους. Αυτό σημαίνει ότι ένας στους έξι ευρωπαίους ζει κάτω από όριο της φτώχειας, με περίπου 7 εκατομμύρια ανθρώπους να διαβιούν με λιγότερο από €5 ημερησίως. Η φτώχεια αναφέρεται σε άτομα, οικογένειες και ομάδες που διαθέτουν κάτω του μέσου όρου πόρους, με αποτέλεσμα να μην δύνανται να ακολουθούν έναν ικανοποιητικό τρόπο διαβίωσης, να συμμετέχουν σε δραστηριότητες της κοινότητας στην οποία ανήκουν και να διαθέτουν τις συνθήκες διαβίωσης και τις ανέσεις που είναι συνηθισμένες ή εγκρίνονται από τις κοινότητες. (Townsend, 1979).

1.5.1 Ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού στα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Παρατηρώντας τις συνεχώς αυξανόμενες νέες μορφές αποστέρησης που δημιουργούνταν σε ολοένα και περισσότερες κοινωνικές ομάδες η Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1989 εισήγαγε για πρώτη φορά σε επίσημο κείμενο της τον όρο «Κοινωνικός Αποκλεισμός». Το 1989 ήταν μια χρονιά ορόσημο για την έναρξη ανάπτυξης κοινωνικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο με την υιοθέτηση του Κοινωνικού Χάρτη από τους επικεφαλής των Κυβερνήσεων Κρατών-Μελών, (βέβαια η έννοια εισήχθη επίσημα από τον τότε πρόεδρο της Κοινότητας J. Delors το 1993).

Οι εμπειρογνώμονες του Παρατηρητηρίου (1991) ορίζουν αρχικά τον κοινωνικό αποκλεισμό σε ότι έχει να κάνει με τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών, δηλαδή ότι κάθε πολίτης έχει δικαίωμα σε ένα συγκεκριμένο βιοτικό επίπεδο καθώς και στο να συμμετέχει στους κύριους και εργασιακούς θεσμούς στην κοινωνία. Το Συμβούλιο της Ευρώπης (1994) αναφέρεται στον ορισμό των κοινωνικά αποκλεισμένων ως ομάδες ανθρώπων που δεν απολαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Πρόκειται για μια σαφή μετακίνηση από έναν ορισμό που θεμελιώνεται σε οικονομικά δεδομένα προς έναν ορισμό με αναφορά σε δικαιώματα. Η

κινητοποίηση της Κοινότητας για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού βασίζεται στην αναγνώριση ότι η φτώχεια και άλλες μορφές αποστέρησης έχουν διαρθρωτικό χαρακτήρα και άρα δεν θα εξαφανιστούν από μόνες τους χωρίς ενεργή παρέμβαση.

Έτσι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έκανε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσει θέματα κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από την δημιουργία προγραμμάτων, ενισχύοντάς τα οικονομικά, αυξάνοντας έτσι την αποτελεσματικότητα και την λειτουργικότητα. Η ανάγκη για την δημιουργία τέτοιων ενεργειών παρατηρήθηκε να γίνεται ολοένα και σημαντικότερη όταν σε όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας εμφάνιζαν χαρακτηριστικά αποστέρησης και δυσκολία πρόσβασης σε βασικά αγαθά αλλά και σε πολλούς ακόμη τομείς. Στα κράτη-μέλη της Κοινότητας είναι γενικώς αποδεκτό πως κάθε άτομο έχει δικαίωμα σε συγκεκριμένο επίπεδο διαβίωσης άσχετα με το αν αυτό το δικαίωμα διατυπώνεται με καθαρά νομικούς όρους. Έτσι λοιπόν ζητήθηκε από τα κράτη-μέλη να κάνουν πράξη αυτό το σημαντικό ανθρώπινο δικαίωμα της αξιοπρεπούς διαβίωσης, καταπολεμώντας έτσι σημάδια κοινωνικού αποκλεισμού, όχι φυσικά στο ακέραιο, αφού έχει κατανοηθεί πως είναι τρομερά δύσκολη η ολική εξάλειψη του αλλά κάνοντας μεγάλα και σταθερά βήματα.

«Η (υλική) αποστέρηση, η οποία περιγράφει μία παρόμοια αναλογία με της φτώχειας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ορίζεται σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στατιστική Αρχή (Eurostat) ως η επιβεβλημένη έλλειψη τουλάχιστον τριών από τα εννέα ακόλουθα στοιχεία: δυνατότητα να αντιμετωπιστούν οι απροσδόκητες δαπάνες, δυνατότητα να πληρώσουν για την ετήσια άδεια μιας εβδομάδας μακριά από το σπίτι, ύπαρξη καθυστερούμενων πληρωμών (υποθηκών ή μισθώματος, λογαριασμών, δόσεων αγορών μίσθωσης ή άλλες πληρωμές δανείων), ικανότητα να υπάρξει ένα γεύμα που να περιλαμβάνει κρέας, κοτόπουλο ή ψάρι κάθε δεύτερη ημέρα, η ικανότητα να κρατηθεί το σπίτι επαρκώς θερμό, η κατοχή ενός πλυντηρίου ρούχων, τηλεόρασης, τηλεφώνου ή προσωπικού αυτοκινήτου (ο ορισμός της υλικής αποστέρησης αποκλείει συγκεκριμένα εκείνους που μπορούν να αντέξουν οικονομικά να αγοράσουν ορισμένα από τα παραπάνω στοιχεία, αλλά επιλέγουν να μην το κάνουν). Κατά προσέγγιση ένα άτομο από τα δέκα σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση ζει σε μια οικογένεια στην οποία κανένας δεν εργάζεται. Κάποιες κοινωνικές ομάδες είναι πιο ευάλωτες από άλλες, και αυτές περιλαμβάνουν τις γυναίκες, τα παιδιά, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τους άνεργους και ηλικιωμένους, τους μετανάστες και τους μονούς γονείς».
(Ρετινιώτη – Μάτζιου, 2010).

Σύμφωνα με τη Eurostat, το ποσοστό των ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο να βιώσουν φτώχεια ορίζεται ως: το ποσοστό των προσώπων που το διαθέσιμο εισόδημά τους είναι κάτω από το κατώτατο ποσοστό του κινδύνου φτώχειας, το οποίο ορίζεται στο 60% του διαθέσιμου εθνικού εισοδήματος. Βέβαια, η ύπαρξη της εργασίας δεν προφυλάσσει πάντα τα άτομα από την φτώχεια. Ένα 9% των ατόμων που εργάζονται (ηλικίας 18 και άνω) λάμβαναν ένα εισόδημα κατώτερο του εθνικού ορίου φτώχειας. Ωστόσο η καταπολέμηση της φτώχειας βρίσκεται στο επίκεντρο της οικονομικής και κοινωνικής ατζέντας της Ευρωπαϊκής Ένωσης αφού το 2008 περισσότερα από 80 εκ. πολίτες ή το 14% του πληθυσμού της Ένωσης, βρισκόταν κάτω από το όριο της φτώχειας.

1.5.2 Καταπολέμηση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).

Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού βρίσκεται στο επίκεντρο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Με περισσότερα από 120 εκατομμύρια άτομα στην ΕΕ το 2008 σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, οι επικεφαλής της ΕΕ έχουν δεσμευτεί να απελευθερώσουν τουλάχιστον 20 εκατομμύρια άτομα από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό έως το 2020. Σύμφωνα με πληροφορίες του επίσημου οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οικονομίες των περισσότερων χωρών της ανακάμπτουν, με βελτιώσεις ακόμη και στους πιο ευάλωτους. Το 2017, υπήρχαν 4,4 εκατομμύρια λιγότερα άτομα που ζούσαν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ, σε σύγκριση με τα επίπεδα πριν από την κρίση το 2008.

Ο στόχος της ΕΕ με την στρατηγική του προγράμματος «Ευρώπη 2020» προσπαθεί να βελτιώσει του δείκτες και τις στατιστικές του 2017, όπου Το 22,4% του πληθυσμού της ΕΕ κινδυνεύει από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό - αυτό περιλαμβάνει το 24,9% όλων των παιδιών στην Ευρώπη, το 23,3% των γυναικών, το 18,2% των ατόμων άνω των 65 ετών 6,7% όλων των Ευρωπαίων εξακολουθούν να ζουν σε σοβαρή υλική στέρηση, αν και ο αριθμός τους έχει μειωθεί σημαντικά. Το 17% των Ευρωπαίων ζουν με λιγότερο από το 60% του μέσου εισοδήματος των νοικοκυριών της χώρας τους. Το 9,3% των Ευρωπαίων ζουν σε νοικοκυριά όπου κανείς δεν έχει δουλειά. Ωστόσο, οι πολίτες της ΕΕ δεν επωφελήθηκαν όλοι το ίδιο από την οικονομική ανάκαμψη.

Κατά μέσο όρο, τα πλουσιότερα νοικοκυριά της ΕΕ 20% κερδίζουν πέντε φορές περισσότερα από τα φτωχότερα νοικοκυριά. Λιγότεροι άνθρωποι ζουν σε νοικοκυριά χωρίς εργασία, αλλά το επίπεδο φτώχειας παραμένει υψηλό ή αυξάνεται, φθάνοντας περίπου το 60% στην ΕΕ.

Το μερίδιο των φτωχών εργαζομένων αυξάνεται σε ορισμένα κράτη - μέλη, φθάνοντας το 9,6% στην ΕΕ.

Το 30,1% των ατόμων με αναπηρία στην ΕΕ διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, σε σύγκριση με το 20,9% των ατόμων χωρίς αναπηρία.

Τα συστήματα πρόνοιας σε διαφορετικές χώρες της ΕΕ δεν είναι εξίσου αποτελεσματικά. Το καλύτερο σύστημα μείωσε τον κίνδυνο φτώχειας κατά 57%, το λιγότερο αποτελεσματικό κατά 16% (ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 34%).

Ο ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων καλύπτει 20 αρχές που παρέχουν νέα και πιο αποτελεσματικά δικαιώματα για τους πολίτες της ΕΕ. Έχει 3 βασικούς τομείς:

- 1) Ίσες ευκαιρίες και πρόσβαση στην αγορά εργασίας
- 2) Δίκαιες συνθήκες εργασίας
- 3) Κοινωνική προστασία και ένταξη

Όλα τα παραπάνω αποτελούν κοινή δέσμευση μεταξύ των εθνικών κυβερνήσεων και των θεσμικών οργάνων της ΕΕ για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, βασιζόμενοι στους στόχους πολιτικής που καθορίζονται στη στρατηγική

ένταξης και στη δέσμη μέτρων για τις κοινωνικές επενδύσεις. (Επίσημη Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Κοινότητας).

1.5.3 Ενέργειες την Ευρωπαϊκής Ένωσης για επανένταξη

Για να επιτύχει επανένταξη και μείωση ποσοστών φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού η Ευρωπαϊκή Ένωση δημιούργησε και χρηματοδότησε κάποια υλοποιήσιμα προγράμματα μέσα στην πάροδο των χρόνων.

Πιο συγκεκριμένα: (Ιστοσελίδες: Ευρωπαϊκή Ένωση – Γέφυρες γνώσης και συνεργασίας).

1) Το Κοινωνικό Πρόγραμμα για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των μη ευνοημένων ομάδων ή φτώχεια 3. Το πρόγραμμα θεωρείται από τα πιο σημαντικά μιας και περιλαμβάνει τις γνώσεις που και τις τεχνικές από τα προηγούμενα δυο Κοινωνικά Προγράμματα κατά της φτώχειας.

2) Το Πρόγραμμα Leader, ενώ σημαντική προσπάθεια για τον περιορισμό του κοινωνικού αποκλεισμού έκαναν το Horizon, Now, Euroform, Leda και Ergo. Τα συγκεκριμένα προγράμματα δεν αφορούν αποκλειστικά το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού προσπαθούν να δώσουν λύσεις σε ομάδες που παρουσιάζουν αυτό το φαινόμενο όσον αφορά την αγορά εργασίας.

3) Το «Πράσινο Βιβλίο» της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Ένα σημαντικό πρόγραμμα με αναφορές στον κοινωνικό αποκλεισμό αλλά και σε αλληλένδετες έννοιες με αυτόν, όπως η φτώχεια και η περιθωριοποίηση.

4) Το Εθνικό Πρόγραμμα για την Ελλάδα το 2010 όπου είχε ανακηρυχθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως «Ευρωπαϊκό Έτος για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού», σύμφωνα με Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. Οι γενικοί στόχοι του είναι: «Αναγνώριση δικαιωμάτων», «Κοινή ευθύνη και συμμετοχή», «Συνοχή» και «Δέσμευση και συγκεκριμένη δράση». Οι δράσεις που θα αποσκοπούν στην επίτευξη των στόχων αυτών μπορούν να περιλαμβάνουν:

(α) Διοργάνωση συναντήσεων και εκδηλώσεων

(β) Διεξαγωγή εκστρατειών ενημέρωσης, προβολής και διαπαιδαγώγησης και

(γ) Διεξαγωγή ερευνών και μελετών.

5) Το πρόγραμμα για την καταπολέμηση των εμποδίων όσον αναφορά την ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση στην Ελλάδα: «Πρόγραμμα εξασφάλισης ίσης πρόσβασης στην εκπαίδευση». Τα μέτρα αυτό εφαρμόζονται με βάση την κοινωνική και οικονομική κατάσταση των σπουδαστών ή μαθητών και περιλαμβάνουν:

(α) Δωρεάν καντίνες για σπουδαστές

(β) Στέγαση (κυρίως από ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές, διαμένουν σε οικοτροφεία ώστε να μπορούν να φοιτούν στο πλησιέστερο σχολείο)

(γ) Μεταφορές. Όλοι οι μαθητές που διαμένουν μακριά από το σχολείο τους μεταφέρονται δωρεάν από το σπίτι τους στο σχολείο με έξοδα της δημοτικής αρχής.

(δ) Λειτουργία σχολείων εντός νοσοκομείων και διδασκαλία κατ' οικον.

6) Το πρόγραμμα: «Ένταξη παιδιών μεταναστών στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα». Το σύστημα υποχρεωτικής εκπαίδευσης είναι σε μεγάλο βαθμό σε ξένη γλώσσα. Επομένως καθιστά ακόμη πιο δύσκολη την ένταξη παιδιών μεταναστών στο σχολικό σύστημα και, κατ' επέκταση, στην κοινωνία. Το ποσοστό των παιδιών μεταναστών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι αρκετά μικρό. Για την εξάλειψη των εμποδίων στο εκπαιδευτικό σύστημα, των παιδιών των μεταναστών, μέλη-κράτη, όπως και στην Ελλάδα διοργάνωσαν "τάξεις υποδοχής" προσχολικού επιπέδου σε άλλη γλώσσα και σταδιακά της εκμάθησης της ελληνικής. Στόχος είναι η προώθηση της ένταξης στην κοινωνία και η προετοιμασία των παιδιών αυτών για να αντιμετωπίσουν και να ξεπεράσουν τις εκπαιδευτικές δυσκολίες που ενδεχομένως θα συναντήσουν λόγω των λιγοστών γνώσεων τους.

7) Το πρόγραμμα της επανένταξης των ανθρώπων που εγκαταλείπουν νωρίς το σχολείο. «Επανένταξη ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο», δημιουργώντας τα «σχολεία δεύτερης ευκαιρίας» και δίνοντας μια δεύτερη ευκαιρία σε όσους επιθυμούν να εκπαιδευτούν και να λάβουν εφόδια χρήσιμα για την καταπολέμηση των ανισοτήτων και της μετέπειτα ζωής τους.

8) Το πρόγραμμα για την «Απασχόληση και την Κοινωνική Καινοτομία (EU Programme for Employment and Social Innovation / EaSI)» είναι ένας χρηματοδοτικός μηχανισμός που αποσκοπεί στην προαγωγή ποιοτικής και βιώσιμης απασχόλησης υψηλού επιπέδου, τη διασφάλιση επαρκούς και κατάλληλης κοινωνικής προστασίας, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας.

Στοχεύει:

(α) Στην στήριξη της ανάπτυξης κατάλληλων συστημάτων κοινωνικής προστασίας και πολιτικών για την αγορά εργασίας.

(β) Στην ενίσχυση της οικειοποίησης των στόχων της ΕΕ και συντονισμό της δράσης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο στους τομείς της απασχόλησης, των κοινωνικών υποθέσεων και της κοινωνικής ένταξης.

(γ) Στην ενίσχυση της διαθεσιμότητας και της προσβασιμότητας μικροχρηματοδοτήσεων για ευάλωτες ομάδες και πολύ μικρές επιχειρήσεις, και βελτίωση της πρόσβασης των κοινωνικών επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση.

9) Θεωρώντας την ευρωπαϊκή ιθαγένεια σημαντικό στοιχείο για την ενίσχυση και τη διασφάλιση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξακολουθεί να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των ευρωπαίων πολιτών σε δόμηση μιας ακόμα πιο προσιτής Ευρώπης. Στο πλαίσιο αυτό, το πρόγραμμα «Ευρώπη για τους πολίτες» αποσκοπεί να ενθαρρύνει τα 500 εκατομμύρια κατοίκους της Ένωσης να διαδραματίσουν μεγαλύτερο ρόλο στην ανάπτυξη της Ένωσης. Με τη χρηματοδότηση προγραμμάτων και δραστηριοτήτων στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν οι πολίτες, το πρόγραμμα προωθεί την κοινή ιστορία και τις αξίες της Ευρώπης και ενθαρρύνει μια αίσθηση κυριότητας για τον τρόπο με τον οποίον αναπτύσσεται η Ένωση.

10) Το πρόγραμμα "Ορίζοντας 2020" (Horizon 2020) είναι το χρηματοδοτικό πλαίσιο της ΕΕ για την Έρευνα και την Καινοτομία που θα καλύψει την περίοδο 2014-2020. Το πρόγραμμα υποστηρίζει τη στρατηγική "Ευρώπη 2020" που αναδεικνύει την έρευνα και την καινοτομία

ως κεντρικούς μοχλούς για την έξυπνη, βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη, στοχεύοντας παράλληλα στην αποτελεσματική αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προκλήσεων. Οι τρεις κύριοι βασικοί άξονες του προγράμματος είναι:

(α) Επιστημονική Αριστεία : Επιστημονική έρευνα παγκόσμιου επιπέδου με στόχο την προσέλκυση στην ΕΕ των καλύτερων επιστημόνων. (β) Βιομηχανική Υπεροχή : Στρατηγική επένδυση σε τεχνολογίες-κλειδιά, όπως νανοτεχνολογία-μικροηλεκτρονική, συμμετοχή ιδιωτικού τομέα, δημιουργία καινοτόμων επιχειρήσεων.

(γ) Κοινωνικές Προκλήσεις: Αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προκλήσεων, όπως η γήρανση πληθυσμού, εξάντληση ενεργειακών πόρων, αντιμετώπιση κλιματικής αλλαγής.

11) Το πρόγραμμα «Δικαιοσύνη» αποτελεί συνέχεια των προγραμμάτων Αστική Δικαιοσύνη, Ποινική Δικαιοσύνη και Πρόληψη της Τοξικομανίας και των προγραμμάτων Πληροφόρησης (Civil Justice, Criminal Justice and Drug Prevention and Information Programmes). Ο γενικός στόχος του προγράμματος Δικαιοσύνη είναι να βοηθήσει στη δημιουργία ενός πραγματικά ευρωπαϊκού χώρου δικαιοσύνης, με βάση την αμοιβαία αναγνώριση και την αμοιβαία εμπιστοσύνη.

12) Το «Ευρωπαϊκό Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης» συστάθηκε στο πλαίσιο της νέας προγραμματικής περιόδου 2014-2020 στον τομέα των Εσωτερικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (DG Home Affairs).

Στόχος του Ταμείου είναι η υποστήριξη των προσπαθειών των κρατών-μελών για την υιοθέτηση και ανάπτυξη:

α) ενός κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου και μετανάστευσης (Common European Asylum System, CEAS),

β) μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής ένταξης νόμιμων μεταναστών και δικαιούχων διεθνούς προστασίας καθώς και

γ) μιας αποτελεσματικής πολιτικής επιστροφών, τηρώντας τις αρχές της αξιοπρέπειας και της διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

13) Το πρόγραμμα «Υγεία για την Ανάπτυξη» είναι η τρίτη δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υποστηρίζει τους στόχους της στρατηγικής υγείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι γενικοί στόχοι του προγράμματος είναι να συμπληρώνει, να στηρίζει και να προσθέτει αξία στις πολιτικές των κρατών μελών που στοχεύουν στη βελτίωση της υγείας των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στη μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας, προάγοντας την καλή υγεία, ενθαρρύνοντας την καινοτομία στον τομέα της υγείας, αυξάνοντας τη βιωσιμότητα των συστημάτων υγείας και προστατεύοντας τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από σοβαρές διασυννοριακές απειλές κατά της υγείας.

14) Το πρόγραμμα «Αυτόνομη Διαβίωση στο Σπίτι (Ambient Assisted Living)» χρηματοδοτεί δράσεις που δημιουργούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τους ηλικιωμένους, μέσα από τη χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας (ΤΠΕ), ενισχύοντας και τις ευκαιρίες ανάπτυξης των βιομηχανιών στην Ευρώπη. Το κίνητρο αυτής της χρηματοδοτικής δραστηριότητας είναι η αντιμετώπιση της δημογραφικής αλλαγής και της γήρανσης στην Ευρώπη, δημιουργώντας νέες τεχνολογικές δημιουργίες, αφού η γήρανση δεν συνεπάγεται μόνο προκλήσεις, αλλά και ευκαιρίες για τους πολίτες, το κοινωνικό

σύστημα και το σύστημα υγείας, όπως επίσης και για τη βιομηχανία και την ευρωπαϊκή αγορά.

1.5.4 Περιφερειακή διάσταση της φτώχειας και της ανισότητας στην Ελλάδα

Πέραν του ζητήματος της διαχείρισης της οικονομικής κατάστασης της Ελλάδος από τις εκάστοτε αρχές, τόσο διεθνείς, όσο και ευρωπαϊκές, καθώς και τα προγραμματικά κείμενα τα οποία απορρέουν θεσμικές μεταρρυθμίσεις, που θα έλεγε κανείς πως αποτελούν την μια όψη της κρίσης, σε κοινωνικό επίπεδο παρουσιάζεται μια δραματική επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης που αγγίζει την συντριπτική πλειονότητα των πολιτών και εκτός από την παρατήρησή της σε διεθνή, εμφανίζει σημαντικό ενδιαφέρον και σε περιφερειακό επίπεδο. Εξετάζοντας τους δείκτες για τις συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων στην Ελλάδα, προκύπτει πως η στέρηση των βασικών αγαθών-υπηρεσιών πλέον δεν αφορά μόνο τον πληθυσμό που ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας, αλλά και σημαντικό μέρος του μη φτωχού πληθυσμού. (Τράπεζα της Ελλάδος).

Συχνές είναι οι έρευνες και οι μελέτες που αφορούν τις περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα. Παρατηρείται όμως πως η βιβλιογραφία γύρω από αυτό το ζήτημα δεν είναι μεγάλη. Ένας σημαντικός λόγος ενδεχομένως να είναι το ότι σημαντικά στατιστικά στοιχεία όπως για το εισόδημα ή τις συνθήκες διαβίωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κατ' επέκταση στην Ελλάδα από τις απογραφές του 2011 ανακοινώθηκαν τον Νοέμβριο του 2013, αφήνοντας κάποια βιβλιογραφικά κενά, μιας και η περίοδος της ανακοίνωσης των στατιστικών στοιχείων είναι εκείνη που παρουσιάζει τις μεγαλύτερες μελέτες και δίνει πολλά αποτελέσματα. Η έλλειψη των στατιστικών στοιχείων σε κλίμακα μικρότερη της εθνικής, (όπως περιφέρειες, δήμοι) δεν δίνει την δυνατότητα προσέγγισης σε χαμηλό επίπεδο γεωγραφικής ανάλυσης. Παρ' όλα αυτά ακόμη κι από τα λίγα διαθέσιμα στοιχεία σε περιφερειακό και δημοτικό επίπεδο παρατηρείται πως αυτές οι διαφοροποιήσεις είναι σημαντικές για την κατανόηση και την αντιμετώπιση της φτώχειας και των ανισοτήτων. Ένας λόγος παραπάνω είναι σε περιόδους κρίσης, να μελετάται η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός και οι ανισότητες αφού η μείωση των κοινωνικών δαπανών για λόγους κοινωνικής επανένταξης, επηρεάζει δείκτες για την κοινωνική συνοχή όπως η ανεργία, η φτώχεια και η ανισότητα.

1.6 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

1.6.1 Από την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου στο νησί της Λέσβου

Η Περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου (ΠΒΑ) είναι μια αμιγώς νησιωτική περιφέρεια, με συνολική έκταση 3.836χλμ² και συνολικό πληθυσμό 199.231 σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Οι περιφέρειες διαιρείται σε πέντε περιφερειακές ενότητες, όπου η μια από αυτές είναι της Λέσβου (οι υπόλοιπες είναι της Λήμνου, της Ικαρίας, της Σάμου, της Χίου).

Για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, της φτώχειας και των ανισοτήτων η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου με έδρα τη Λέσβο διαθέτει κάποια επιχειρησιακά σχέδια και προγράμματα. Αναφορικά αυτά είναι: (Έκθεση Επιχειρησιακού Προγράμματος 2015-2019/20, ΠΒΑ)

Α) Το *Επιχειρησιακό Σχέδιο για την καταπολέμηση της Φτώχειας και την Κοινωνική Ενσωμάτωση ΠΒΑ*. Η Περιφερειακή Στρατηγική Καταπολέμησης της Φτώχειας και Κοινωνικής Ένταξης στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου στοχεύει στην προστασία των ατόμων που βιώνουν συνθήκες ακραίας φτώχειας, στη διασφάλιση της πρόσβασης όλων σε βασικές Υπηρεσίες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Υγείας και Κοινωνικής Φροντίδας και στη προώθηση της ένταξης των ευπαθών και ευάλωτων ομάδων τσε συνδυασμό με την ενίσχυση του εισοδήματος, την προώθηση στην απασχόληση χωρίς αποκλεισμούς και την πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες.

Β) *Σχέδιο για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά*. Το Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά στοχεύει στη δημιουργία προϋποθέσεων υπέρβασης των εμποδίων του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά και τον καθορισμό των όρων και προϋποθέσεων της κοινωνικής ένταξης των Ρομά που διαβιούν νόμιμα στην χώρα.

Γ) Το *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Βασικών Δομών Κοινωνικής Πολιτικής Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου 2015 – 2020*.

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα περιλαμβάνει 15 δράσεις οι οποίες στοχεύουν στην αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού και ειδικότερα:

1. Ξενώνας Προσωρινής Φιλοξενίας Παιδιών και Εφήβων σε Κίνδυνο
2. Διεξαγωγή Έρευνας για την Καταγραφή και Επίλυση των Προβλημάτων Επανεένταξης του πληθυσμού των Αθιγγάνων στο Βόρειο Αιγαίο.
3. Κοινωνικό Παντοπωλείο
4. Παροχή Ενημέρωσης σε Πολίτες και Δημιουργία Οδηγού Καθοδήγησης Πολίτη
5. Εκπαίδευση Φορέων που Ασχολούνται με τις Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες Σχετικά με την Πρόσβασή τους σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα
6. Ανάπτυξη της Φιλαναγνωσίας Μέσω της Δημιουργίας Δικτύου Βιβλιοθήκης
7. Διεξαγωγή Κοινωνικών Ερευνών με Στόχο τη Χάραξη Πολιτικής Πρόληψης
8. Ανάπτυξη Δομών Κοινωνικού Φαρμακείου, Ιατρείου στις Περιφερειακές Ενότητες της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

9. Δικτύωση των Υφιστάμενων Φορέων Παροχής Κοινωνικών Υπηρεσιών
10. Επέκταση του Δικτύου Συνεργασίας με τα Κέντρα Πρόληψης και Συμβουλευτικής κατά των Εξαρτήσεων της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, τις Μονάδες Συμβουλευτικής και Επανεξάρτησης του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ανθρώπων (ΚΕΘΕΑ)
11. Ενέργειες ενημέρωσης – Ευαισθητοποίησης Κοινού Σύμφωνα με τη Θεματική Παγκόσμιων – Διεθνών Ημερών που Άπτονται στην Υλοποίηση Κοινωνικής Πολιτικής και Δράσεις Street Work σε Κεντρικά Σημεία της Πόλης
12. Υλοποίηση Ημερίδων με Θέματα Κοινωνικού Περιεχομένου
13. Δημιουργία Οδηγού Ενημέρωσης του Πολίτη για τις Κοινωνικές Δομές και Δομές Πρόνοιας σε Επίπεδο Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου μέσω Σύνταξης και Εκτύπωσης Φυλλαδίου
14. Οργάνωση και Πιλοτική Υλοποίηση Κατασκήνωσης για τα ΑμΕΑ μόνο στη Περιφερειακή Ενότητα Χίου.
15. Ξενώνες Ευπαθών Ομάδων

Όλα τα παραπάνω προγράμματα εκτός από το Γ14 λαμβάνουν χώρα και στο νησί της Λέσβου κάποια με μεγαλύτερη αποδοτικότητα και κάποια με μικρότερη. Βέβαια για τη συμμετοχή των πολιτών σε αυτά υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις με συγκεκριμένα κριτήρια (εισοδηματικά, περιουσιακά, οικογενειακά κ.α.). Μεγάλος μέρος του πληθυσμού απορρίπτεται ενώ κάνει αιτήσεις για τα συγκεκριμένα προγράμματα λόγω αυτών των κριτηρίων.

Εκτός όμως των περιφερειών σημαντικός είναι και ο ρόλος των τοπικών αυτοδιοικήσεων, των Δήμων.

Οι Δήμοι συνεργάζονται με τις περιφέρειες σε κάποια προγράμματα όμως έχουν και ένα δικό του ξεχωριστό κομμάτι προγραμμάτων και ενεργειών για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την βελτιστοποίηση της ζωής των ευπαθώς ομάδων που ανήκουν στον Δήμο τους.

1.6.2 Χωρο-Κοινωνικές Ανισότητες στο Νησί της Λέσβου

Η Λέσβος είναι το τρίτο μεγαλύτερο νησί της Ελλάδος (με γεωγραφικές συντεταγμένες 39° 10' 0" N, 26° 20' 0" E). Καλύπτει μια έκταση 1630 km², με μέγιστο μήκος 75 km και πλάτος 40 km. Βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα του Αιγαίου, πολύ κοντά στα Μικρασιατικά παράλια, πιο συγκεκριμένα δυτικά του κόλπου του Αδραμυτίου. Πρωτεύουσα του νησιού είναι η Μυτιλήνη (39°6'13"N 26°31'59"E) και βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του νησιού. Η Λέσβος σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ανέρχεται σε 85.330 κατοίκους ενώ η Μυτιλήνη σε 27.545.

Το νησί της Λέσβου χωρίζεται σε δυο δήμους: 1) Δήμος Μυτιλήνης, με έδρα την Μυτιλήνη και 2) Δήμος Δυτικής Λέσβου, με έδρα την Καλλονή. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι δημοτικές ενότητες: Αγιάσου, Γέρας, Ευεργέτουλα, Λουτροπόλεως-Θερμής, Μυτιλήνης και Πλωμαρίου και στη δεύτερη κατηγορία: Αγίας Παρασκευής, Ερεσού-Αντίσσης, Καλλονής,

Μανταμάδου, Μήθυμνας, Πέτρας και Πολιχνίτου.

Ο πρώην Δήμος Λέσβου (που περιείχε και τους δυο σημερινούς Δήμους) αν και τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί τον άμεσο αποδέκτη των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι δημότες. Σε αυτό το σημείο είναι σπουδαίο να τονιστεί η σημασία και η προνομιακή θέση των τοπικών αυτοδιοικήσεων σε τέτοια θέματα αφού τα πολυδιάστατα ζητήματα που μελετά η παρούσα εργασία, απαιτούν και ένα πολυδιάστατο πλέγμα δράσεων. Αν και η τοπική αυτοδιοίκηση έχει εισχωρήσει σχετικά πρόσφατα σε ζητήματα κοινωνικής πολιτικής, αποτελεί σοβαρό παράγοντα μείωσης, βελτιστοποίησης και εξάλειψης όλων αυτών των ζητημάτων αφού «κινείται» σε μικρότερη κλίμακα, επομένως έχει την γνώση για το τι συμβαίνει στην τοπική κοινωνία και την πλεονεκτική θέση του εντοπισμού των ομάδων ή των ατόμων που πλήττονται. (Επίσημη Διαδικτυακή Πύλη Δήμου Λέσβου)
Αυτό λοιπόν, εξ' ορισμού, καθιστά τον Δήμο Λέσβου αρμόδιο για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, τουλάχιστον στο επίπεδο της καθημερινότητας. Για να συμβεί αυτό, παρέχει στους πολίτες του ένα δίκτυο δομών κοινωνικής πολιτικής και πρόνοιας, στοχεύοντας στη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Αυτό το δίκτυο παρέχει υπηρεσίες από την πρώτη κιόλας βρεφική και παιδική ηλικία, με τη λειτουργία των Δημοτικών Βρεφικών και Παιδικών Σταθμών και των Κέντρων Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών, μέχρι και την τρίτη ηλικία με προγράμματα όπως το Κ.Α.Π.Η. Παράλληλα, στηρίζει τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες μέσα από το γραφείο Κοινωνικής Υπηρεσίας αλλά και με προγράμματα όπως το «Βοήθεια στο Σπίτι».

Βλέποντας ένα – ένα τα προγράμματα για την αντιμετώπιση κοινωνικών ανισοτήτων και φτώχειας, αλλά και αυτά της παροχής βοήθειας σε άτομα που έχουν ανάγκη, υπάρχουν: (Επίσημη Διαδικτυακή Πύλη Δήμου Λέσβου).

- 1) Κοινωνικό Παντοπωλείο, το οποίο λειτουργεί από τον Φεβρουάριο του 2017, παρέχοντας τρόφιμα και ρουχισμό σε οικογένειες και άτομα που το έχουν ανάγκη.
- 2) Το Κοινωνικό Φαρμακείο, το οποίο και αυτό λειτουργεί από τον Φεβρουάριο του 2017, παρέχοντας επισκέψεις σε γιατρούς, διάφορων ειδικοτήτων, αποστολή υγειονομικού υλικού σε σημεία που έχουν ανάγκη (όπως π.χ. στην τυρκαγιά στο Μάτι), παροχή φαρμακευτικού υλικού και άλλες παρόμοιες δράσεις που σχετίζονται με την υγεία.
- 3) Ξενώνας Φιλοξενίας Γυναικών Θυμάτων Βίας του Δήμου, Ο Ξενώνας Φιλοξενίας Γυναικών & των Παιδιών τους, του Δήμου Μυτιλήνης, λειτουργεί από 5 Φεβρουαρίου 2014, παρέχοντας ασφαλή διαμονή σε γυναίκες θύματα έμφυλης βίας, μαζί με τα παιδιά τους. Ο Ξενώνας από το 2016 και μετά, λειτουργεί με διευρυνόμενο πλαίσιο και μπορεί να φιλοξενήσει εκτός από θύματα βίας και γυναίκες που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και αντιμετωπίζουν πολλαπλές διακρίσεις (άπορες, άνεργες, μονογονείς, ΑΜΕΑ κ.α.).
- 4) Δημοτικός Οργανισμός Κοινωνικής Παρέμβασης (Δ.Ο.Κ.Π.), είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ), στα πλαίσια λειτουργίας του οποίου εντάσσονται διοικητικά, το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιού (ΚΔΑΠ), ο Βρεφικός Σταθμός «ΜΑΡΙΑ ΑΜΠΙΑΤΖΗ» και το Πολύκεντρο (Συμβουλευτική Υπηρεσία). Η φιλοσοφία του Οργανισμού στηρίζεται στην διαδικασία ανάπτυξης των στάσεων και των διεργασιών που προάγουν «μια

ζωή με νόημα».

Επίσης, μέσα στο ίδιο πρόγραμμα υπάρχει και η Συμβουλευτική Υπηρεσία, για συμβουλευτική παρέμβαση σε άτομα, γονείς, ζευγάρια και οικογένειες.

5) Κέντρο Κοινότητας Λέσβου, μια δομή με σκοπό την διασύνδεση των πολιτών με όλα τα κοινωνικά προγράμματα και υπηρεσίες που υλοποιούνται στην περιοχή λειτουργίας τους. Στην συγκεκριμένη δομή λειτουργεί και το πρόγραμμα «Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης (ΚΕΑ)» όπου ωφελούμενοι είναι πολίτες καθώς και άτομα και οικογένειες που διαβιών σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, άνεργοι, μετανάστες, ΑμΕΑ, Ρομά και γενικότερα ευάλωτες ομάδες πληθυσμού.

6) «Βοήθεια στο σπίτι», ένα πρόγραμμα κοινωνικής προστασίας που έχει στόχο την παροχή οργανωμένης και συστηματικής φροντίδας σε ηλικιωμένους και άτομα με αναπηρίες, προσφέροντας υπηρεσίες όπως συμβουλευτική και ψυχοσυναισθηματική στήριξη, νοσηλευτική μέριμνα, φροντίδα του νοικοκυριού, συντροφιά, μικροαγορές, πληρωμή λογαριασμών, βοήθεια στην ατομική υγιεινή και άλλες υπηρεσίες που κρίνονται αναγκαίες.

7) Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η), προσφέροντας σε ηλικιωμένους φροντίδα και οδηγίες για Ιατροφαρμακευτική και Νοσοκομειακή περίθαλψη, φυσικοθεραπεία, εργοθεραπεία, λειτουργία ομάδων αυτενέργειας των μελών των ΚΑΠΗ που βοηθούν τα μέλη σε δραστηριοποίηση, επιμόρφωση, διαλέξεις, μελέτη θεμάτων, επισκέψεις σε Μουσεία και Αρχαιολογικούς χώρους και άλλου τέτοιου είδους δράσεις.

Είναι σημαντικό να τονιστεί πως οι συγκεκριμένες ενέργειες αναφέρονται στον πρώην Δήμο Λέσβου και στο σημερινό Δήμο Μυτιλήνης και όχι στον νέο Δήμο Δυτικής Λέσβου διότι ο διαχωρισμός του Δήμου Λέσβου στους δυο νέους δήμους παρουσιάστηκε στις 25.02.2019 και αποφασίστηκε επίσημα η διάσπασή του τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτος, οπότε οι συγκεκριμένες δράσεις σήμερα έχουν έδρα τον νέο Δήμο Μυτιλήνης όμως απευθύνονται σε πολίτες και των δυο δήμων.

Εκτός όμως από τα προγράμματα και την ανακούφιση που προσφέρει ο Δήμος σύμφωνα με το *Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λέσβου 2015-2019 Α΄ Φάση*, παρουσιάζει και κάποια προβλήματα, ελλείψεις και περιορισμούς σε θέματα κοινωνικής μέριμνας και υγείας. Αυτά παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

ΤΟΜΕΑΣ	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ & ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ	<p>Προβλήματα/Ανάγκες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σοβαρότατες ελλείψεις στον τομέα των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών στην πόλη της Μυτιλήνης • Ελλείψεις προσωπικού στην λειτουργία δομών φροντίδας ατόμων τρίτης ηλικίας, κοινωνικού φαρμακείου, ιατρείου, φροντιστηρίου και παντοπωλείου. • Έλλειψη δομών για την ανακούφιση ευπαθών κοινωνικών ομάδων (ασθενείς με Alzheimer, απροστάτευτα παιδιά, άστεγοι κτλ.) • Φτωχοποίηση του πληθυσμού λόγω της οικονομικής κρίσης που αυξάνει τις ανάγκες σε δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης • Η αθρόα προσέλευση μεταναστών επιβαρύνει τα τοπικά συστήματα υγείας και κοινωνικής Μέριμνας • Η γήρανση του πληθυσμού επιβαρύνει τα τοπικά συστήματα υγείας και κοινωνικής μέριμνας 	<p>Δυνατότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Χρηματοδότηση από ΕΣΠΑ και διεθνείς οργανισμούς • Ενίσχυση των κοινωνικών δομών που λειτουργούν στο νησί από το Δήμο και άλλους φορείς
	<p>Περιορισμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ανεπαρκείς διαδικασίες συντονισμού πολιτικών και μέτρων απασχόλησης-κοινωνικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο, και αυτόνομη λειτουργία διεθνών οργανισμών, εθελοντικών οργανώσεων • Περιορισμένοι πόροι και μέσα για την υποστήριξη υπερτοπικών πρωτοβουλιών • Περιορισμένη δυνατότητα συνέχισης και βελτίωσης των προγραμμάτων κοινωνικής παρέμβασης χωρίς κρατική κι κοινοτική χρηματοδότηση • Αδυναμία χρηματοδότησης δομών για ηλικιωμένους από το ΕΣΠΑ 	<p>Ευκαιρίες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πόροι ΕΣΠΑ για συμπλήρωση-ολοκλήρωση κοινωνικών υποδομών • Δυναμική παρουσία του ΝΠΔΔ Κοινωνικής Αλληλεγγύης του Δήμου Λέσβου
	<p>Προβλήματα/ Ανάγκες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το επίπεδο παροχής υπηρεσιών περίθαλψης / υγείας σε γενικές γραμμές παρουσιάζει ελλείψεις. 	<p>Δυνατότητες</p>
ΥΓΕΙΑ	<p>Περιορισμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δυσκολίες πρόσβασης ευπαθών κοινωνικά ομάδων στις υπηρεσίες υγείας 	<p>Ευκαιρίες</p>

Τα στοιχεία του πίνακα προκύπτουν από τα δεδομένα της Στρατηγικής και Επιχειρησιακής έκθεσης του Δήμου Λέσβου 2015-2019.

Τέλος, παρ' όλο το θεωρητικό πλαίσιο για τα προγράμματα και τις δράσεις του Δήμου για κοινωνική ένταξη, βοήθεια, στήριξη και μείωση της φτώχειας που φαίνεται να λειτουργούν μόνο θετικά είναι σημαντικό να ειπωθεί πως σε επίπεδο δεδομένων υπάρχουν πολύ λίγα δεδομένα διότι τα συγκεκριμένα προγράμματα λειτουργούν όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω λίγο καιρό, ενώ σε συγκεκριμένες δράσεις η άντληση των δεδομένων, ακόμη και αριθμητικά, απαγορεύεται στο ευρύ κοινό.

1.7 Η χρήση των Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών (ΣΓΠ) για την έρευνα των Χωρο-Κοινωνικών Ανισοτήτων

Λόγω του ότι η παρούσα εργασία απέσπασε αποτελέσματα μέσω των Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών (ΣΓΠ) αξίζει να δοθεί ένας μικρός ορισμός για την καλύτερη κατανόησή τους. Τα ΣΓΠ είναι υπολογιστικά συστήματα σχεδιασμένα για να υποστηρίξουν τη συλλογή, διαχείριση, επεξεργασία, ανάλυση, μοντελοποίηση και απεικόνιση δεδομένων που αναφέρονται στο χώρο και μεταβάλλονται στον χρόνο. Τα συστήματα αυτά χρησιμοποιούνται σε πολλές διοικητικές και παραγωγικές δραστηριότητες. Προσφέρονται ως ισχυρά εργαλεία για την επίλυση σύνθετων και όχι πάντα πλήρως δομημένων χωρικών προβλημάτων. (Στεφανάκης, 2010).

Σύμφωνα με τον Bergam (1995), τα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών (ΣΓΠ) συνίστανται στη χρήση υπολογιστικών μεθόδων και τεχνικών για την οργάνωση, αποθήκευση, ανάκτηση, χαρτογράφηση και ανάλυση δεδομένων που χαρακτηρίζονται από χωρική διάσταση, ή αλλιώς χωρικής πληροφορίας. Στο πλαίσιο ή σε συνδυασμό με τα ΣΓΠ χρησιμοποιούνται και άλλες εξειδικευμένες μέθοδοι ποσοτικής γεωγραφικής ανάλυσης, όπως για παράδειγμα η χωρική στατιστική. Οι εφαρμογές των ΣΓΠ στην ανθρωπογεωγραφία είναι ποικίλες, από τη χαρτογράφηση και την ανάλυση της εγκληματικότητας στο χώρο, τη διερεύνηση των αλλαγών στις χρήσεις γης, την παρακολούθηση της γεω-δημογραφικής δυναμικής μέχρι την ανάλυση των τάσεων διαμόρφωσής της αστικής δομής, αστικής ανάπτυξης και επέκτασης. (Τερκενλή, Ιωσηφίδης, Χωριανόπουλος, 2007).

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Βασικός στόχος Έρευνας

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η προσέγγιση των χωρο-κοινωνικών ανισοτήτων μέσα από εννοιολογικές επεξηγήσεις όπως αυτές του κοινωνικού αποκλεισμού, της φτώχειας και της ανισότητας. Παράλληλα γίνεται μια αναλυτική αναφορά για το πως ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να λειτουργήσει ως διαδικασία αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων, ενώ στη συνέχεια αναλύονται οι μορφές του κοινωνικού αποκλεισμού και η απώλεια των ανθρώπινων δικαιωμάτων καταλήγοντας στις σοβαρές επιπτώσεις όλων των παραπάνω που επιδρούν στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Ταυτόχρονα, παρουσιάζονται οι παρεμβάσεις για την μείωση και την ελπίδα για εξάλειψη αυτού του προβλήματος σε ευρωπαϊκό, εθνικό, καθώς και σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης του νησιού της Λέσβου.

2.2 Σχεδιασμός Έρευνας

Πολλοί είναι οι προβληματισμοί, οι απορίες και οι σκέψεις που γεννά το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού, μιας και είναι μέρος της κοινωνικής ζωής και της καθημερινότητας ενός ανθρώπου γι' αυτό είναι απαραίτητη η μελέτη του απ' όλες τις οπτικές πλευρές.

Για να αποκτηθεί τεκμηριωμένη άποψη επί του θέματος και να προκύψουν σημαντικά αποτελέσματα, είναι απαραίτητη η έρευνα, αφού μπορεί να εισχωρήσει στα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι καθημερινά τα κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα του πληθυσμού. Αυτή ήταν και η σκέψη για τον σχεδιασμό της παρούσας έρευνας.

2.3 Ερωτήματα Εργασίας

- Σε ποια επίπεδα βρίσκεται η ποιότητα ζωής στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ);
- Σε ποια επίπεδα βρίσκεται η ανεργία της Ελλάδος, σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Ποια είναι τα ποσοστά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Σε ποια επίπεδα βρίσκεται η ποιότητα ζωής της Ελλάδος βάση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και βάση του Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών της;
- Σε τι ποσοστά ανεργίας τοποθετούνται οι περιφέρειες της Ελλάδος;
- Ποιο είναι το ποσοστό των ανέργων στην Ελλάδα σε σχέση με το φύλο και την ηλικιακή ομάδα;

- Ποιο είναι το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων στην Ελλάδα από το 2008 έως το 2019;
- Τι ποσοστό του ελληνικού πληθυσμού διαμένει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο;
- Ποιο είναι το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό κατά φύλο, κατά ηλικιακή ομάδα και κατά επίπεδο εκπαίδευσης ;
- Τι ποσοστό το πληθυσμού της Ελλάδος αντιμετωπίζει υλικές στερήσεις και ζει σε νοικοκυριά υπό δυσμενείς συνθήκες στην κατοικία τους;
- Ποια είναι η μέση μηνιαία δαπάνη (αγορές) των ελληνικών νοικοκυριών σε αγαθά και υπηρεσίες και ποιες είναι οι ανέσεις που διαθέτουν στις κατοικίες τους;
- Πως ενεργεί και τι παρέχει η κοινωνική μέριμνα του νησιού της Λέσβου;
- Πόσοι είναι οι εξυπηρετούμενοι του Κέντρου Κοινότητας Λέσβου;
- Ποιες είναι η απόψεις των ανθρώπων που βρίσκονται στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και πως διαχειρίζονται τις χωρο-κοινωνικές ανισότητες;

2.4 Μεθοδολογία

Η συγκεκριμένη έρευνα είναι μια ποιοτική κοινωνική έρευνα. «Τα βασικά ζητήματα που σχετίζονται με την ποιοτική μεθοδολογία (όπως και με κάθε μεθοδολογία) είναι η εκάστοτε ερευνητική και μεθοδολογική προσέγγιση, το ερευνητικό πρόβλημα, η θεωρητική αφετηρία του ερευνητή και τα συγκεκριμένα μεθοδολογικά εργαλεία παραγωγής γνώσης από το ερευνητικό πεδίο . Οι ποιοτικές μέθοδοι εφαρμόζονται σε ερευνητικά εγχειρήματα και προσεγγίσεις που έχουν ως βασικό στόχο την διερεύνηση των νοημάτων και των αναπαραστάσεων που αποδίδουν τα υποκείμενα σε κοινωνικά φαινόμενα και διαδικασίες. Επίσης, έχουν ως στόχο την αποκάλυψη σχέσεων ή συσχετίσεων ανάμεσα σε κοινωνικά υποκείμενα και κοινωνικές ομάδες. Η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων, καταστάσεων και χαρακτηριστικών κοινωνικών ομάδων απαντώντας κυρίως στα ερωτήματα «πως» και «γιατί». (Ιωσηφίδης 2001). Η εφαρμογή ποιοτικών μεθοδολογιών εξαρτάται από την φύση του ερευνητικού προβλήματος και από τις συγκεκριμένες επιλογές του ερευνητή». (Ιωσηφίδης, 2008).

Επομένως, πραγματοποιήθηκε δευτερογενή έρευνα, μια από τις τρεις πηγές πληροφόρησης που διατίθενται και χωρίζονται ανάλογα με το επίπεδο εμπάθυνσης και το βαθμό επεξεργασίας του περιεχομένου τους (Μπάκος, 2001) και η επεξεργασία έγινε με μεθόδους γεωπληροφορικής. Δευτερογενείς πηγές πληροφόρησης (secondary sources) θεωρούνται τα δημοσιεύματα που βασίζονται στα επεξεργασμένα αποτελέσματα πρωτογενών δημοσιευμάτων και τα οποία έχουν με κάποιο τρόπο δεχτεί επεξεργασία ή έχουν τροποποιηθεί. Οι δευτερογενείς πηγές αναλύουν, κάνουν κριτική ή επαναδιατυπώνουν πληροφορίες από τις πρωτογενείς πηγές ή άλλες δευτερογενείς πηγές. Επίσης, δίνουν τη

δυνατότητα στον ερευνητή τους να επεκταθεί σε περισσότερα ερευνητικά πεδία, σε σχέση με το θέμα του. Πιο αναλυτικά, σε αυτή την κατηγορία των πηγών συγκαταλέγονται: Εκπαιδευτικά εγχειρίδια, επιστημονικά περιοδικά και παρουσιάσεις σε συνέδρια, περιοδικά ποικίλης ύλης, άρθρα εφημερίδας και το διαδίκτυο.

Επίσης, πέραν των δεδομένων που συλλέχθηκαν από διάφορους φορείς και υπηρεσίες (αναφέρονται αναλυτικά στην παράγραφο «2.6 Δεδομένα») ως μέθοδος συλλογής ποιοτικών δεδομένων στην παρούσα εργασία ήταν και η συνέντευξη για την οποία γίνεται αναφορά στην επόμενη υποενότητα.

2.5 Πορεία της Έρευνας

Η αρχή της έρευνας ξεκινάει από την βιβλιογραφική αναζήτηση τόσο για τους ορισμούς και τις έννοιες των χωρο-κοινωνικών ανισοτήτων όσο και για την σωστή οπτικοποίηση των δεδομένων και την κατάλληλη επιλογή μεθόδων στη συνέχεια.

Ακολουθεί η αναζήτηση δεδομένων από τα οποία προέκυψαν η ποσοτική οπτικοποίηση μέσα από χάρτες, πίνακες και διαγράμματα για την Ευρώπη, την Ελλάδα και τη Λέσβο. Καθώς και ποιοτικά δεδομένα με την μορφή συνεντεύξεων δυο ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες.

2.6 Η ποιοτική συνέντευξη ως συλλογή δεδομένων και αποτελεσμάτων

Η συνέντευξη αποτελεί μια από τις πιο γνωστές μεθόδους συλλογής/παραγωγής ποιοτικού υλικού και αρκετών πληροφοριών στις κοινωνικές επιστήμες. Υπάρχουν τρεις τύποι συνέντευξης και χωρίζονται αναλόγως με τον τυποποίησή τους από τον κάθε ερευνητή, αυτές είναι: η δομημένη συνέντευξη, η ημιδομημένη και η μη δομημένη συνέντευξη. Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη η οποία «χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων αλλά παρουσιάζει πολύ περισσότερη ευελιξία ως προς τη σειρά των ερωτήσεων, ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση». (Ιωσηφίδης, 2008).

Πραγματοποιήθηκε συνέντευξη σε δυο άτομα τα οποία ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Το πρώτο είναι άτομο με ειδικές ανάγκες και το δεύτερο άτομο απεξαρτημένο από ναρκωτικές ουσίες. Η επιλογή των συγκεκριμένων συνεντευξιαζόμενων έγινε τυχαία μετά από την πρόταση που έγινε στα συγκεκριμένα άτομα και την προθυμοποίησή τους να μιλήσουν για κάτι τόσο προσωπικό τους. Η περίοδος διεξαγωγής των συνεντεύξεων ήταν ο Ιανουάριος του 2020. Οι **κυριότερες** ερωτήσεις ήταν:

Για το άτομο με κινητικά προβλήματα. (19 ετών μαθητής)

Ερώτηση 1: *Θα μπορούσατε να μου πείτε την ηλικία σας καθώς και πως βρεθήκατε να αντιμετωπίζετε κινητικά προβλήματα;*

Ερώτηση 2: *Θυμάσαι κάτι από εκείνη την ημέρα ή εκείνη την περίοδο;*

Ερώτηση 3: Ποιες ήταν η πρώτες σου σκέψεις μετά την επιστροφή σου στο σπίτι, πως αντιμετώπισες όλο το θέμα.

Ερώτηση 5: Ήταν προσωπική σου επιλογή να μην παρακολουθήσεις τα μαθήματα στο κτίριο του σχολείου, σε κανονική τάξη και τα έξοδα της διδασκαλίας σου στο σπίτι επιβάρυναν την μητέρα σου;

Ερώτηση 7: Πως ήταν η εμπειρία σου κατά την επιστροφή σου στο σχολείο, η αντιμετώπιση μαθητών και καθηγητών;

Ερώτηση 8: Πως γινόταν η μετακίνησή σου στο χώρο του σχολείου;

Ερώτηση 9: Υπάρχει κάτι που έχει συμβεί όλα αυτά τα χρόνια σε σχέση με τους ανθρώπους έξω και γύρω σου που έχει χαραχθεί μέσα σου;

Ερώτηση 10: Απευθύνθηκες ποτέ σε κρατικές αρχές ή σε ότι έχει να κάνει με την πολιτεία αλλά έλαβες αρνητική απάντηση;

Ερώτηση 11: Θεωρείς ότι η πολιτεία δεν προσφέρει αρκετά σε άτομα με ειδικές ανάγκες; Αν ναι, τι θα ήθελες να αλλάξει;

Ερώτηση 12: Πιστεύεις ότι τα κινητικά σου προβλήματα θα λειτουργήσουν ως τροχοπέδη στην επαγγελματική σου καριέρα; Αν ναι, γιατί;

Ερώτηση 13: Είναι δίπλα σου μέχρι σήμερα το κράτος, μέσω επιδομάτων για παράδειγμα ή οποιασδήποτε άλλης προσφοράς;

Ερώτηση 14: Πως είναι οι κοινωνικές σχέσεις σου σήμερα;

Ερώτηση 15: Εάν σου έλεγα ότι μπορείς να πεις κάτι εκεί έξω στον κόσμο και να σε ακούσουν πολλοί άνθρωποι σε εθνικό και όχι μόνο επίπεδο, τι θα ήταν;

Για το απεξαρτημένο άτομο από ναρκωτικές ουσίες

Ερώτηση 1: Θα θέλατε να μας πείτε λίγα λόγια για εσάς; Για το πότε ξεκινήσατε τις ναρκωτικές ουσίες, σε ποια ηλικία και πόσα χρόνια ήσασταν χρήστης ναρκωτικών ουσιών;

Ερώτηση 2: Τι ήταν αυτό που σας ώθησε στην χρήση των ναρκωτικών ουσιών;

Ερώτηση 3: Πότε καταλάβατε πως αυτός ο δρόμος είναι καταστροφικός και πως πλέον έχετε εθιστεί σε αυτό;

Ερώτηση 4: Πως ήταν η ζωή σας στα χρόνια της χρήσης;

Ερώτηση 5: Πριν περάσουμε στο κομμάτι της απεξάρτησης θα ήθελα να σας ρωτήσω εάν είχατε φίλους και κοινωνική ζωή πέραν τον ατόμων που κάνανε χρήση αυτών των ουσιών.

Ερώτηση 6: Εκείνα τα χρόνια της εξάρτησης θελήσατε να κάνετε κάποια πράγματα έξω στην κοινωνική ζωή ή στην επαγγελματική ζωή, όπως να εργαστείτε για παράδειγμα;

Ερώτηση 7: *Φθάνοντας στην απεξάρτηση, πως έγινε; Απευθυνθήκατε σε κάποια οργάνωση, σε κάποιο ίδρυμα;*

Ερώτηση 8: *Αφού επιστρέψατε μετά από 12 μήνες πίσω, καθαρός πλέον από ναρκωτικές ουσίες πως ήταν η νέα πραγματικότητα και ποια η αντιμετώπιση της κοινωνίας μετά;*

Ερώτηση 9: *Πως βιοποριζόσασταν; Θελήσατε μετά από όλο αυτό να εργαστείτε και αν ναι, καταφέρατε εύκολα να βρείτε δουλειά; Υπήρχαν εργοδότες που γνωρίζοντας το παρελθόν σας δε θέλησαν να σας προσλάβουν;*

Ερώτηση 10: *Επομένως υπήρχε μια κρατική υποστήριξη στο κομμάτι της επανένταξής σας μέσω της βοήθειας για εύρεση εργασίας στην αρχή. Υπήρχε κάποια άλλη βοήθεια από κρατικούς φορείς προς εσάς;*

Ερώτηση 11: *Μιας και μου αναφέρατε για επανένταξη και επιστροφή στην κανονικότητα πόσο εύκολο θεωρείτε πως είναι για ένα άτομο που βγαίνει νικητής μέσω της απεξάρτησης να επιστρέφει σε μια κανονική ζωή; Χρειάζεται βοήθεια για την κοινωνική επανένταξή του;*

Ερώτηση 12: *Παρ' όλο που μου είπατε πως είστε μακριά από κάθε ουσία εδώ και 12 χρόνια, από το 2008 σχεδόν, την περίοδο δηλαδή που ξεκινούσε η ελληνική οικονομική κρίση, πιστεύεται πως η οικονομική κρίση είχε και έχει επηρεάσει τα ναρκωτικά;*

Ερώτηση 13: *Θεωρείτε πως η κουλτούρα των ναρκωτικών ουσιών έχει να κάνει γενικότερα με την κοινωνική θέση του ατόμου; Όπως για παράδειγμα τα ακριβά ρούχα, η νυχτερινή ζωή και τα ναρκωτικά θέλουν να είσαι ευκατάστατος;*

Ερώτηση 14: *Ο αγώνας για την αποφυγή χρήσης ναρκωτικών ουσιών από ένα απεξαρτημένο άτομο είναι διαρκής ή μετά την απεξάρτησή του δεν υπάρχουν πιθανότητες χρήσης ουσιών ξανά;*

Ερώτηση 15: *Πιστεύετε πως η ενημέρωση σχετικά με της ναρκωτικές ουσίες είναι επαρκής για να αποτρέπουν τα άτομα από την χρήση ναρκωτικών ουσιών. (Ενημέρωση από την κοινωνία, το σχολείο, κρατικούς φορείς).*

Ερώτηση 16: *Πριν σας ευχαριστήσω θερμά, θα θέλατε να δώσετε ένα μήνυμα στα νέα παιδιά εκεί έξω;*

2.7 Δεδομένα

Τα δεδομένα της εργασίας συλλέχθηκαν από δυο διαφορετικά σημεία, πρόσωπα και υπηρεσίες με όσο το δυνατόν περισσότερη προσοχή, έτσι ώστε να συνάδουν με την εγκυρότητα και την αξιοπιστία.

Τα πληθυσμιακά στοιχεία και όλα τα στοιχεία που σχετίζονται με τα ποσοστά κοινωνικού αποκλεισμού, ανεργίας, φτώχειας, νοικοκυριών που βρίσκονται κάτω από τον κίνδυνο της φτώχειας, εισοδηματικά, ποσοστά επιπέδου εκπαίδευσης κάθε ηλικιακής ομάδας, ατόμων με

αναπηρία τόσο σε ευρωπαϊκό, εθνικό (για κάποια από αυτά τα στοιχεία), όσο και σε περιφερειακό επίπεδο λήφθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ). Τα συγκεκριμένα δεδομένα χωρίστηκαν σε πίνακες μέσω του Excel, ενός προγράμματος λογιστικών φύλλων που διαθέτει διάφορα εργαλεία για υπολογισμούς, γραφήματα, πίνακες και τοποθετήθηκαν μέσω αρχείου .csv (αρχείο σε αυτή τη μορφή είναι το αρχείο δεδομένων που επισυνάπτεται με την .csv επέκταση και οι τιμές του είναι διαχωρισμένες με κόμματα περιέχοντας συγκεκριμένα σύνολα πληροφοριών που μπορεί στη συνέχεια να χρησιμοποιηθεί σε εφαρμογές βάσεων δεδομένων και στη δημιουργία χαρτών μέσω του κατάλληλου προγράμματος) στο ArcMap. Το ArcMap είναι μια από τις βασικές εφαρμογές του ArcGis ενός προγράμματος αμερικανικής εταιρίας ESRI (Environmental Systems Research Institute) το οποίο είναι ένα βασικό εργαλείο για τα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών αφού δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας και επεξεργασίας χαρτών, αναζήτησης και επιλογής χωρικών δεδομένων, παρουσίασης και ανάλυσης γεωγραφικών δεδομένων, διαμόρφωση χαρτών, οι οποίοι στη συνέχεια είναι έτοιμη για εκτύπωση.

Τα δεδομένα σχετικά με την δημιουργία των χαρτών, όπως το αρχείο με τις χώρες της Ευρώπης, της Ελλάδος, η ακτογραμμή της Ελλάδος και το αρχείο με την ακτογραμμή, τις πόλεις και τους δήμους της Νήσου της Λέσβου χρησιμοποιήθηκαν από το εργαστήριο Χαρτογραφίας και Γεωπληροφορικής του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Τα αρχεία αυτά είναι διανυσματικής μορφής τύπου shapefile (αρχείο χωρικών δεδομένων, για την αποθήκευση γεωμετρικής και περιγραφικής πληροφορίας όπου οι γεωγραφικές οντότητες σε ένα shapefile αποθηκεύονται ως γραμμές ή σημεία ή πολύγωνα) στο ελληνικό γεωδαιτικό σύστημα αναφοράς συντεταγμένων (ΕΓΣΑ '87).

Τέλος, τα ποσοτικά δεδομένα σχετικά με το Νησί της Λέσβου που οπτικοποιήθηκαν λήφθηκαν από την υπηρεσία Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης του Δήμου Λέσβου και είχαν να κάνουν με στοιχεία ανθρώπων που βρίσκονται κατά κύριο λόγο σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και βάση εισοδηματικών και κοινωνικών κριτηρίων χρησιμοποιούν παροχές της υπηρεσίας Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης του Δήμου Λέσβου.

2.8 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων

Η επιλογή της επεξεργασίας των δεδομένων της παρούσας εργασίας ήταν με μεθόδους γεωπληροφορικής, διότι τα γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών ορίζονται σαν «Η επιστήμη, η τέχνη και η τεχνολογία για τη διαχείριση γεωχωρικών δεδομένων και πληροφοριών». Ουσιαστικά δημιουργούν έναν γεωμετρικό σκελετό με βάση τα χαρακτηριστικά του γεωγραφικού χώρου και πάνω στα χαρακτηριστικά αυτά τοποθετούν τις αντίστοιχες γεωχωρικές πληροφορίες. (Χατζόπουλος, 2012).

Συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό για Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών ArcGis το οποίο χρησιμοποιείται για τη συλλογή, επεξεργασία, διαχείριση, ανάλυση γεωγραφικών πληροφοριών. Μέσω του ArcGis έγινε χρήση της εφαρμογής του ArcMap για την δημιουργία χαρτών. Και το Excel για την δημιουργία των .csv αρχείων και των διαγραμμάτων (όπως αναφέρονται αναλυτικά και στην υποενότητα 2.7).

Η επεξεργασία των ποσοτικών δεδομένων έγινε με την εξής σειρά. Αρχικά συγκεντρώθηκαν τα απαραίτητα δεδομένα και κατηγοριοποιήθηκαν σύμφωνα με την χρήση τους για την δημιουργία χαρτών, πινάκων και διαγραμμάτων.

Σχετικά με την δημιουργία χαρτών κατηγοριοποιήθηκαν τα δεδομένα στο υπολογιστικό φύλο excel και αποθηκεύτηκαν σε μορφή .csv ώστε να εισαχθούν στη συνέχεια στο λογισμικό του ArcMap. Αμέσως μετά ξεκίνησε η αναζήτηση για την εύρεση της καταλληλότερης μεθόδου της οπτικοποίησης.

Για τους χάρτες της Ευρώπης που παρουσιάζονται στα αποτελέσματα, εισάχθηκε το αρχείο των διανυσματικών δεδομένων που αντιστοιχεί στις χώρες της Ευρώπης στο περιβάλλον του λογισμικού ArcMap. Στη συνέχεια ανοίχθηκε ο «Πίνακας Χαρακτηριστικών» του αρχείου και εντοπίστηκε η κατάλληλη στήλη που αντιστοιχούσε στην ονομασία των χωρών. Αφού ανοίχθηκε και το αρχείο excel με τα ποσοτικά δεδομένα που σχετίζονται με τις ίδιες χώρες που προοριζόταν για οπτικοποίηση, δημιουργήθηκε μια «νέα στήλη» που είχε την ίδια κωδικοποίηση ως προς την ονομασία των χωρών με το αρχείο γεωχωρικών δεδομένων. Μετά τη δημιουργία της νέας στήλης έγινε αποθήκευση του αρχείου excel σε μορφή .csv έτσι ώστε στη συνέχεια να μπορεί εισαχθεί στο περιβάλλον του λογισμικού και έπειτα να ακολουθήσει η ποσοτική οπτικοποίηση. Στη συνέχεια μέσω της διαδικασίας της συνένωσης (join attributes in one table) γίνεται ένωση της ποσοτικής πληροφορίας του .csv με την χωρική πληροφορία του διανυσματικού αρχείου. Πιο συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκε ένωση των κοινών πεδίων-στηλών των δυο αρχείων στο αρχείο της διανυσματικής μορφής (της στήλης της ονομασίας των δύο χωρών) προσθέτοντας έτσι την ποσοτική πληροφορία στον πίνακα χαρακτηριστικών. Μετά την διαδικασία της εισαγωγής ποσοτικών δεδομένων στο γεωχωρικό αρχείο ξεκινάει η διαδικασία οπτικοποίησής του σε μορφή χάρτη. Ως προς το κομμάτι της χαρτογράφησης έπειτα από εκτενέστερη βιβλιογραφική μελέτη της θεωρίας των χαρτογραφικών μεθόδων οπτικοποίησης ποσοτικών δεδομένων επιλέχθηκε η καταλληλότερη μέθοδος αυτή των «φυσικών ορίων». Η μέθοδος των φυσικών ορίων είναι μια από τις τρεις πιο γνωστές και διαδεδομένες μεθόδους για την ομαδοποίηση ποσοτικών δεδομένων, κατηγοριοποιεί τις τιμές των γεωγραφικών χαρακτηριστικών κατά τέτοιο τρόπο ώστε στα όρια των διαστημάτων να αντιστοιχεί απότομη μεταβολή στις τιμές του φαινομένου. Ως όρια κάθε κατηγορίας ορίζονται τα σημεία στα οποία υπάρχει μεγάλη απόκλιση των τιμών του φαινομένου και κατά συνέπεια ορίζεται ως «φυσικό» όριο (οι άλλες δυο μέθοδοι είναι η μέθοδος ίσου πλήθους και μέθοδος ίσων διαστημάτων). Με την μέθοδο αυτή κατηγοριοποιήθηκαν τα ποσοτικά δεδομένα σε πέντε κλάσεις (ώστε να υπάρχει οπτική αντίληψη και διακριτική ικανότητα της ανθρώπινης όρασης) με τα αντίστοιχα όρια των τιμών τους όπως αυτά προέκυπταν από τον διαχωρισμό των δεδομένων ακολουθώντας την προαναφερόμενη μεθοδολογία. Τέλος, ακολούθησε η επιλογή της κατάλληλης χρωματικής παλέτας ως προς τη θεματολογία του κάθε χάρτη, που θα οπτικοποιούσε τη μεταβλητή σύμφωνα με τις αντίστοιχες κατηγορίες που προέκυψαν. Για την ολοκλήρωση της δημιουργίας του χάρτη προστέθηκαν τα απαραίτητα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ένας χάρτης (τίτλος, κλίμακα, υπόμνημα, προσανατολισμός, προβολικό σύστημα, κ.α) και ακολούθησε η εξαγωγή του σε μορφή εικόνας.

Για τους χάρτες της Ελλάδος ακολούθηθηκε ακριβώς η ίδια διαδικασία όπως περιγράφεται

παραπάνω με την διαφορά ότι στην αρχή εισάχθηκε το αρχείο των διανυσματικών δεδομένων που αντιστοιχεί στις περιφέρειες και τα όρια της Ελλάδος. Αντίστοιχα και για τους χάρτες της Λέσβου ακολουθήθηκε η ίδια τακτική προσθέτοντας στην αρχή το αρχείο των διανυσματικών δεδομένων που αντιστοιχεί στο νησί της Λέσβου και στη συνέχεια τα ποσοτικά δεδομένα που για την οπτικοποίηση του χάρτη.

Για τους πίνακες και τα διαγράμματα πραγματοποιήθηκε επεξεργασία μέσω των υπολογιστικών φύλων του Excel. Αρχικά επιλέχθηκαν τα κατάλληλα δεδομένα για την παρούσα εργασία και δημιουργήθηκαν ευανάγνωστοι πίνακες. Στη συνέχεια, μέσω αυτών των πινάκων, στο ίδιο πρόγραμμα δημιουργήθηκαν διαγράμματα για τα δεδομένα των πινάκων που το απαιτούσαν. Στο τέλος όλων, αφού επιλέχθηκαν τα κατάλληλα διαγράμματα για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων των πινάκων έγινε η εξαγωγή τους με τη μορφή εικόνας (αρχείο .png) όπως αυτά παρουσιάζονται στα αποτελέσματα.

Κλείνοντας, για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη που αποτελούνταν από προκαθορισμένες ερωτήσεις, παρουσιάζοντας στη συνέχεια ευελιξία ως προς τον περιεχόμενό της, την εμβάθυνση σε κάποια θέματα, ως προς τη σειρά των ερωτήσεων και ως προς την πρόσθεση ή την αφαίρεση των θεμάτων προς συζήτηση, όπως αναφέρονται όλα αναλυτικότερα και περιγράφονται και οι κυριότερες ερωτήσεις παραπάνω, στην υποενότητα 2.6.

2.9 Μεθοδολογικές Δυσχέρειες

Είναι λογικό κατά την διάρκεια της εκπόνησης μια εργασίας να συναντώνται κάποιες δυσκολίες. Στην παρούσα εργασία λοιπόν η πρώτη δυσκολία είχε να κάνει με την άντληση των δεδομένων. Αρχικά η Ελληνική Στατιστική Αρχή πραγματοποίησε τελευταία επίσημη απογραφή πληθυσμού και έρευνας το 2011 επομένως τα πληθυσμιακά στοιχεία της είναι μακριά από το σημερινό έτος 2020 και δεν υπήρχαν επίσημα τωρινά στοιχεία μέχρι την επόμενη απογραφή του 2021. Όμως, όσον αναφορά πιο συγκεκριμένα στοιχεία όπως εισοδηματικά, στοιχεία ανεργίας και φτώχειας, κινδύνου φτώχειας, κατανάλωσης νοικοκυριών και κατάσταση κατοικίας ήταν εφικτό να βρεθούν στοιχεία στην συγκεκριμένη υπηρεσία μεταξύ των ετών του 2007 έως το 2019 σε συνολικό ποσοστό Ελλάδος (όχι σε περιφερειακό επίπεδο και επίπεδο Δήμων) με αποτέλεσμα να μπορεί να γίνει μια σύγκριση πριν και μετά την ελληνική οικονομική κρίση.

Επίσης, στο κομμάτι των δεδομένων για τον πληθυσμό στο νησί της Λέσβου αντιμετωπίσαμε μεγάλο πρόβλημα διότι δεν υπήρχαν δεδομένα ανθρώπων που βρίσκονται κάτω από τα όρια της φτώχειας, δεδομένα ατόμων που είναι δηλωμένοι ως άνεργοι στις αρμόδιες υπηρεσίες δε μας δόθηκε η δυνατότητα να τα λάβουμε ούτε ανώνυμα, αφού αρνήθηκαν να τα παραχωρήσουν οι αρμόδιες υπηρεσίες κάνοντας χρήση του νόμου των προσωπικών δεδομένων. Επομένως, τα μοναδικά δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν για το νησί της Λέσβου ήταν αυτά της υπηρεσίας «Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης του Δήμου Λέσβου» όμως και εκεί υπήρξε πρόβλημα διότι η συγκεκριμένη υπηρεσία λειτουργεί λίγα χρόνια στο νησί, με αποτέλεσμα τα δεδομένα που είχαμε στη διάθεσή μας να βρίσκονται ανάμεσα στους μήνες των ετών 2018 και 2019. Ενώ αξίζει να σημειωθεί πως

ακόμη και από την συγκεκριμένη υπηρεσία διαθέσιμα υπήρχαν μόνο τα ποσοτικά στοιχεία για τις παρεχόμενες υπηρεσίες του «κοινωνικού παντοπωλείου» και του «κοινωνικού φαρμακείου», ενώ ο συγκεκριμένος οργανισμός διαθέτει και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες για τις οποίες δεν υπήρχαν δεδομένα.

Ακόμη, δύσκολη ήταν και η εύρεση ποσοτικών στοιχείων τόσο για το σύνολο της Ελλάδος, όσο και για τις υπό περιοχές της σχετικά με τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες και τα ποσοστά των ατόμων που ανήκουν σε αυτές. Ενώ η βιβλιογραφία παρουσιάζεται πλούσια, τα ποσοτικά στοιχεία ήταν ελάχιστα και δεν ήταν ελεύθερα προς το κοινό.

Τέλος, στο κομμάτι των χαρτών δεν αντιμετωπίσαμε πρόβλημα ως προς την δημιουργία τους. Εάν μπορούμε να αναφέρουμε κάτι ως πρόβλημα είναι το προαναφερόμενο των δεδομένων όπου επειδή τα πρόσφατα δεδομένα δεν φθάνετε τα περισσότερα σε περιφερειακό επίπεδο και κανένα σε επίπεδο Δήμων, ως προς την οπτικοποίηση προέκυψαν μόνο χάρτες Ευρώπης και χάρτες Ελλάδος για τις μεταβλητές που υπήρχαν δεδομένα κατά περιφέρεια. Επομένως, τα πρόσφατα στοιχεία που συλλέχθηκαν για το σύνολο της Ελλάδος, δεν μπορούσαν να παρουσιαστούν σε μορφή χάρτη γι' αυτό παρουσιάζονται σε μορφή πινάκων και διαγραμμάτων.

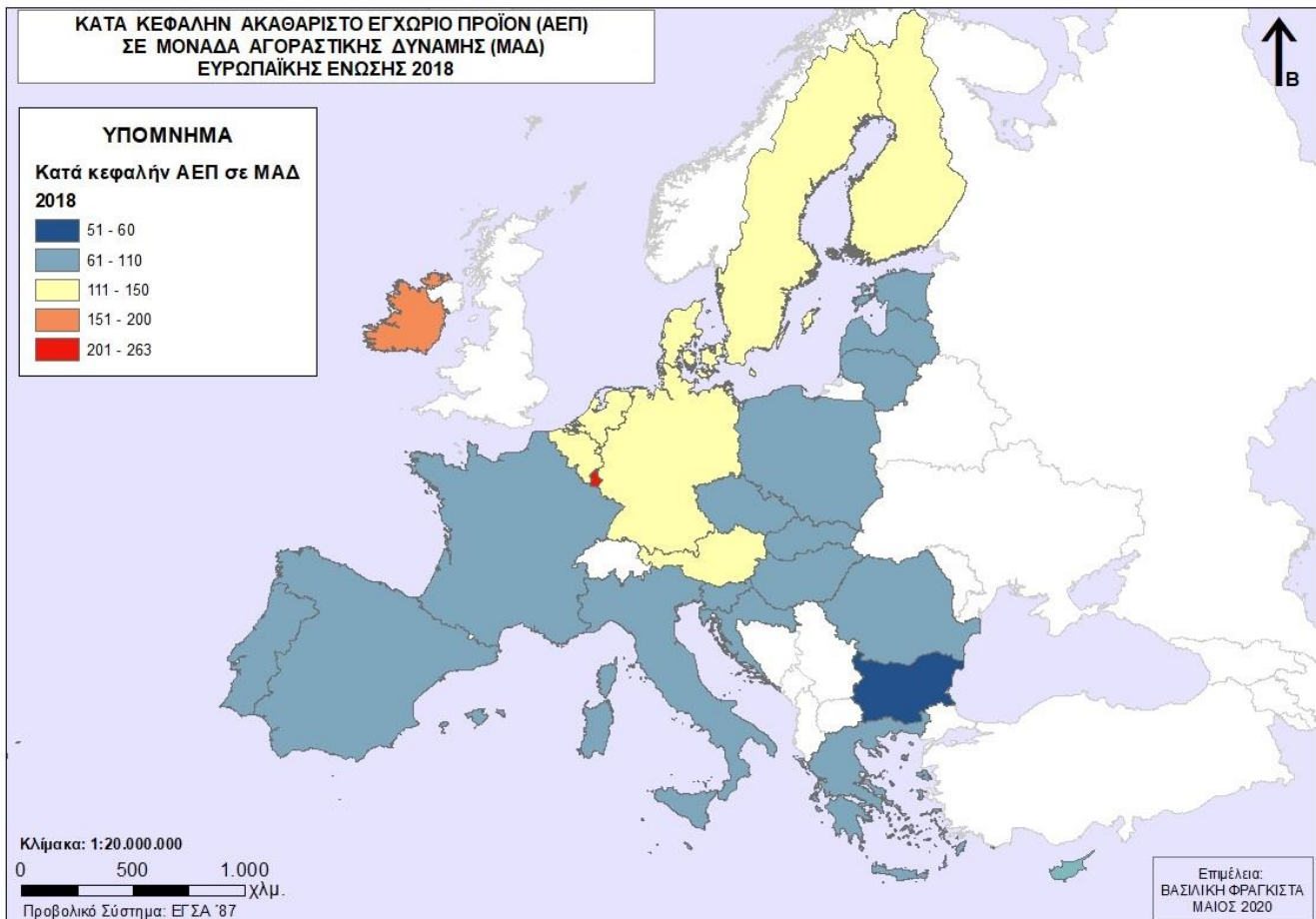
3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3.1 ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

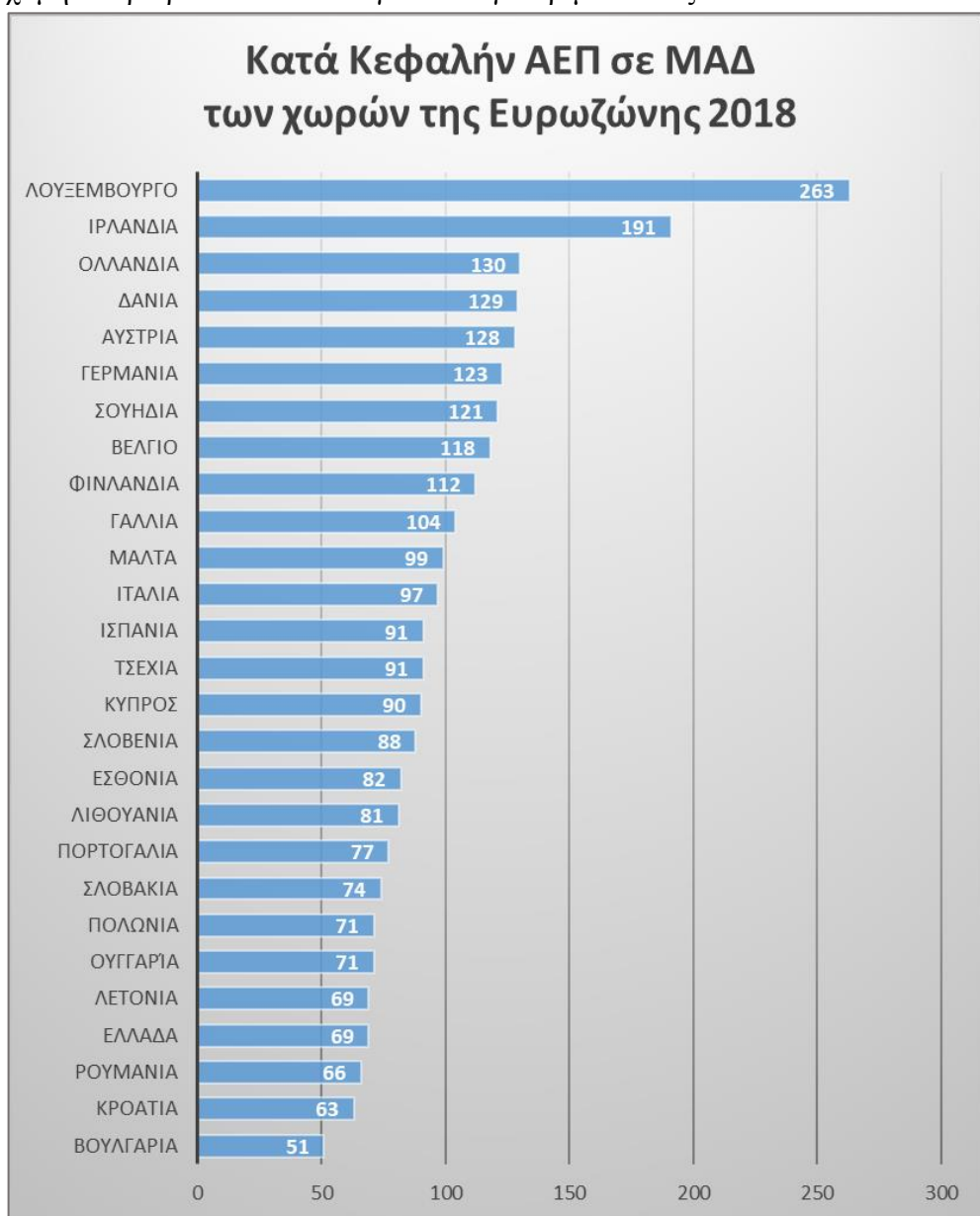
Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) αποτελεί το βασικό εργαλείο για την μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης των κρατών. Η οικονομική ανάπτυξη εκφράζεται σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (ΙΑΔ), λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τις διαφορές των τιμών ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθιστώντας με αυτό τον τρόπο δικαιότερη τη σύγκριση. Με την χρήση των ΙΑΔ ως συντελεστή μετατροπής, το ΑΕΠ μετατρέπεται σε τεχνητή κοινή νομισματική μονάδα, τη λεγόμενη μονάδα αγοραστικής δύναμης (ΜΑΔ), η οποία καθιστά δυνατή τη σύγκριση της αγοραστικής δύναμης χωρών με διαφορετικά εθνικά νομίσματα.

Επίσης, για να υπολογιστεί το μέσο όρο του εισοδήματος κάθε κατοίκου μιας συγκεκριμένης χώρας, ανεξάρτητα από την συμμετοχή του στην παραγωγική διαδικασία, χρησιμοποιείται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το οποίο είναι το σύνολο του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος μιας χώρας διαιρούμενο με τον συνολικό πληθυσμό της και χρησιμοποιείται σαν δείκτης του επιπέδου διαβίωσης.

Στον παρακάτω χάρτη και στο διάγραμμα παρουσιάζεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ΜΑΔ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για το έτος 2018 (σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία):

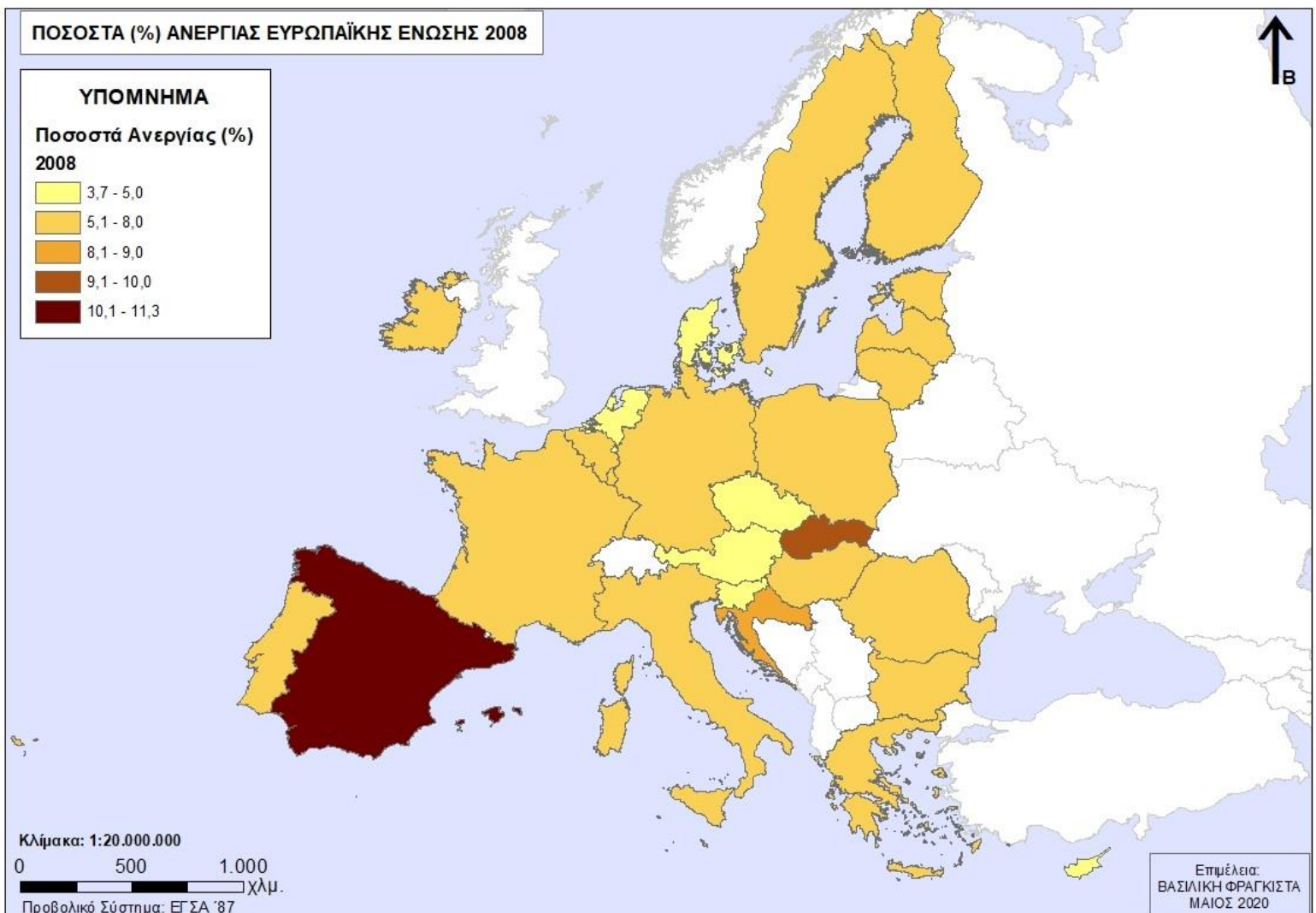
Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο χάρτη και το παρακάτω διάγραμμα, μπορεί να γίνει σύγκριση όσον αφορά το βιοτικό επίπεδο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την βοήθεια του τεχνητού νομίσματος ΜΑΔ. Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει πως το Λουξεμβούργο παρουσιάζει το μεγαλύτερο αριθμό μονάδων αγοραστικής δύναμης και βρίσκεται πρώτο με πολύ μεγάλη διαφορά από την επόμενη χώρα, κάτι που το καθιστά στη χώρα με το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο για το έτος 2018. Ακολουθεί η Ιρλανδία με μια σημαντική διαφορά ενώ οι υπόλοιπες χώρες παρουσιάζουν μικρότερες διαφορές ανάμεσα τους, εκτός από την Βουλγαρία, την Κροατία, την Ρουμανία, την Ελλάδα, την Λετονία, την Ουγγαρία και την Πολωνία, που αν και μεταξύ τους παρουσιάζουν μικρή διαφορά, σε σχέση με τις πρώτες χώρες έχουν μεγάλη απόκλιση και γι' αυτό τοποθετούνται και στις χώρες με το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο για το συγκεκριμένο έτος.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

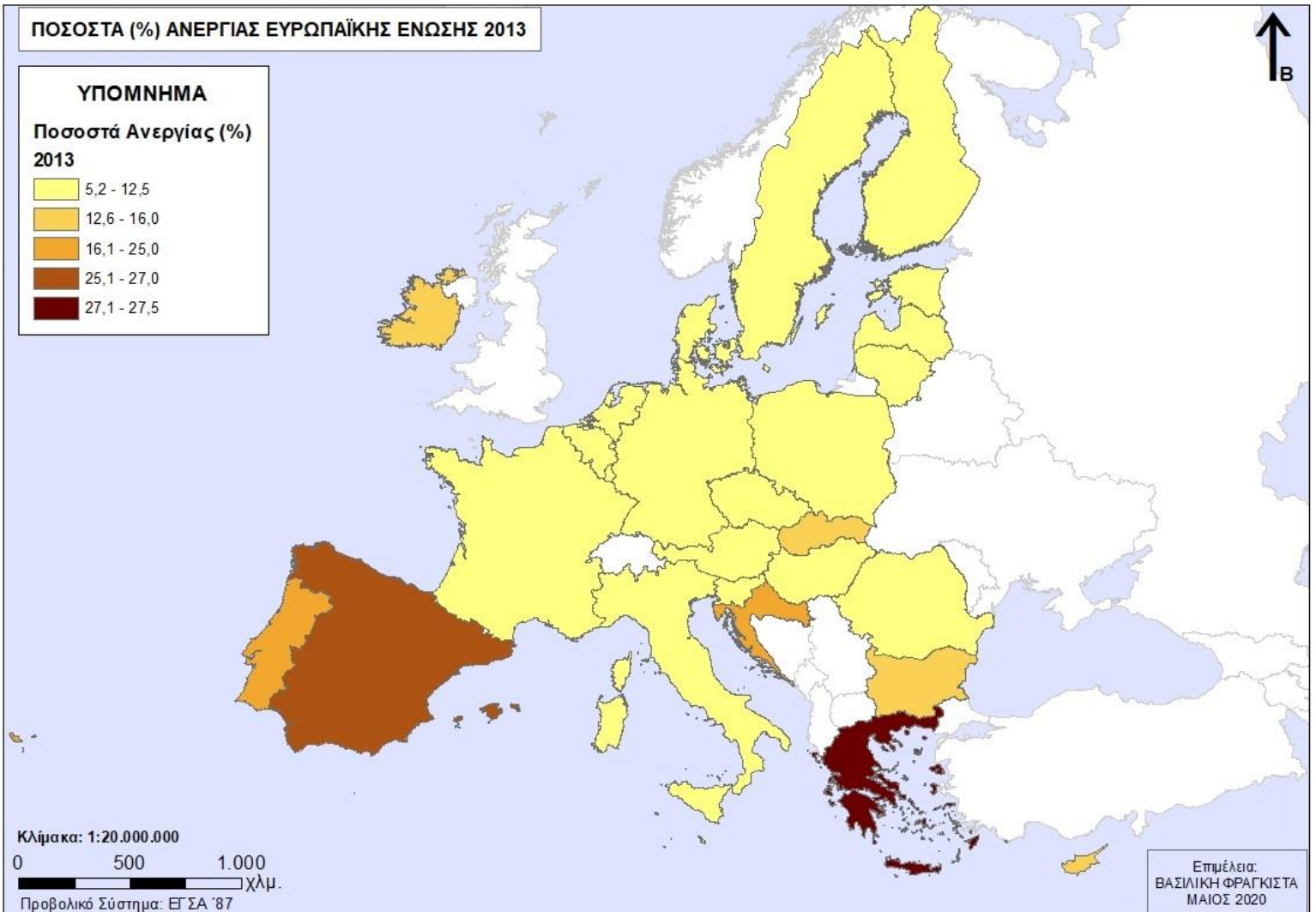
Στη συνέχεια ακολουθούν οι χάρτες με τα ποσοστά ανεργίας της για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και για τα έτη 2008, 2013, 2014, 2017, 2018, 2019. Να σημειωθεί πως υπήρχαν καταγεγραμμένα επίσημα στοιχεία από το 2008 έως το 2019, όπως επιλέχθηκε το 2008 για οπτικοποίηση σε χάρτη λόγω της αρχής της ελληνικής οικονομικής κρίσης, στη συνέχεια επιλέχθηκε το 2013 και 2014 διότι η Ελλάδα παρουσιάζει τα υψηλότερα ποσοστά και σε σχέση με τα υπόλοιπα έτη αλλά και σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Και τέλος το 2017, 2018, 2019 οπτικοποιήθηκαν μιας και βρίσκονται κοντά στο σημερινό έτος έτσι ώστε να φανεί η πορεία της ανεργίας πλησιάζοντας το σήμερα. Είναι σημαντικό επίσης να τονιστεί πως τα συγκεκριμένα ποσοστά αφορούν πληθυσμό ηλικίας 15-74 ετών και υπολογίζονται σύμφωνα με τον μέσο όρο της ΕΕ και των 27 χωρών για το κάθε έτος και αυτό το μέσο όρο του κάθε έτους θα αναφέρεται πάνω από τον κάθε χάρτη ξεχωριστά.

Το μέσο όρο ανεργίας των χωρών της ΕΕ για το 2008 είναι 7,2 %.

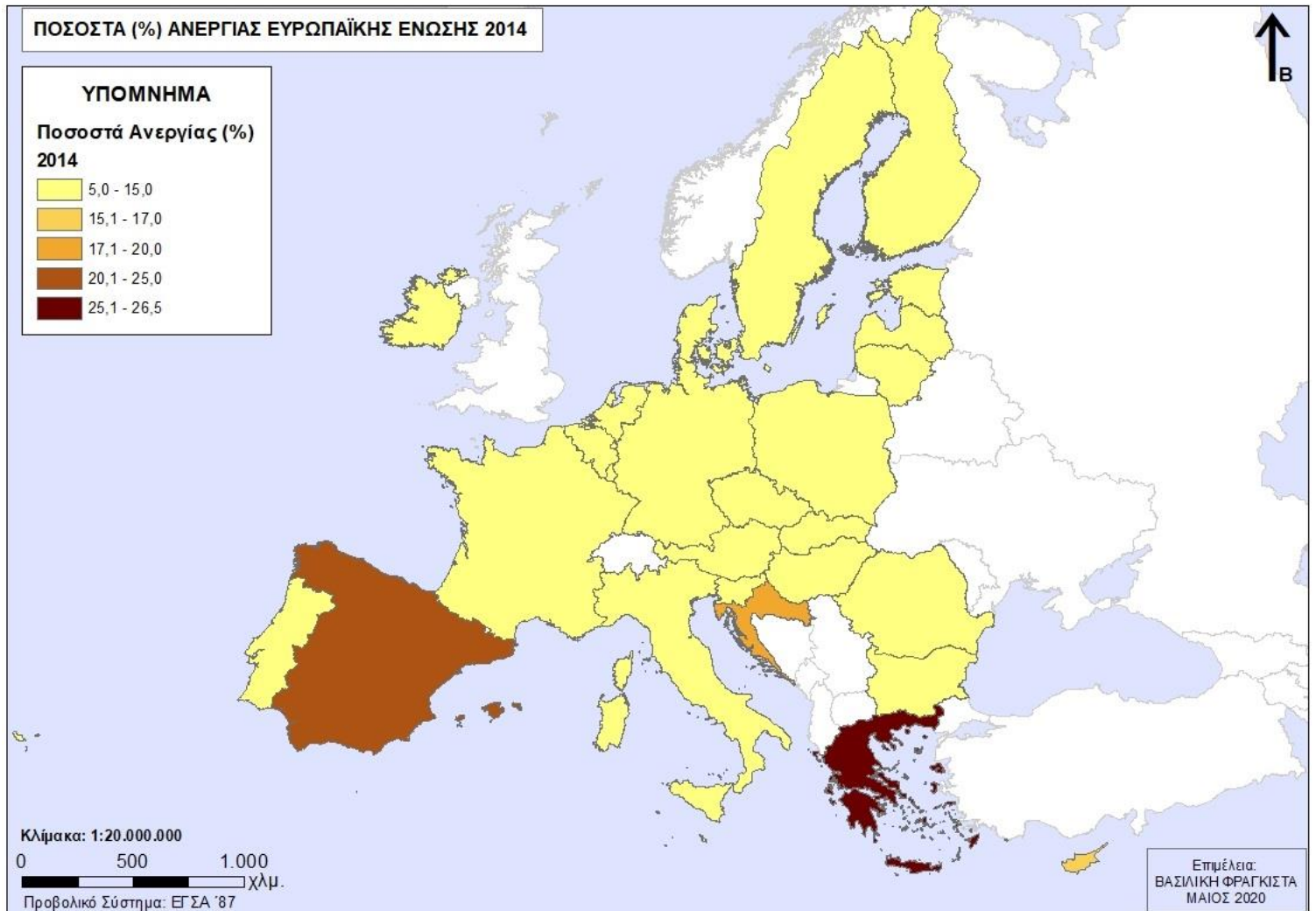

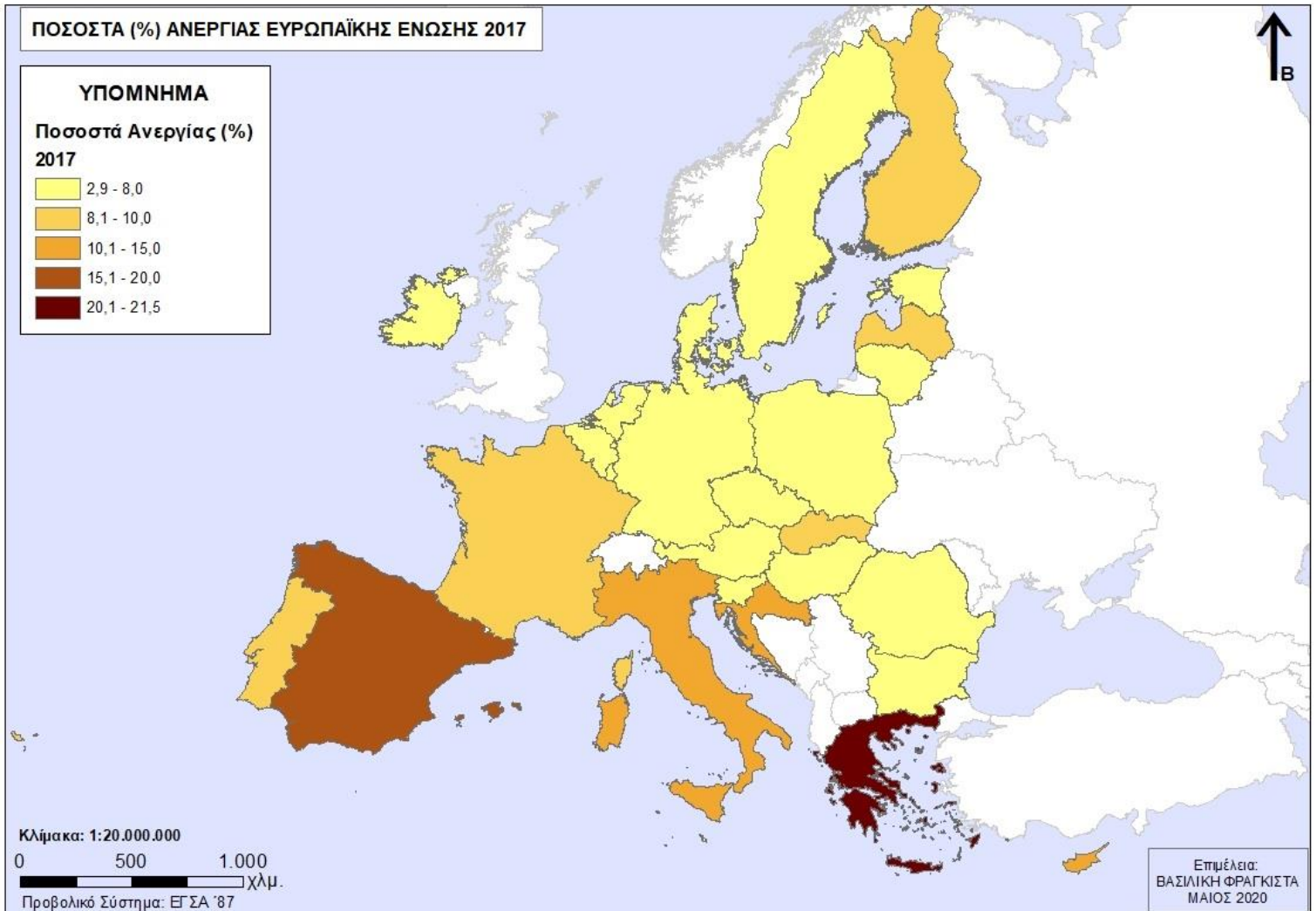
Το μέσο όρο ανεργίας των χωρών της ΕΕ για το 2013 είναι 11,4 %.

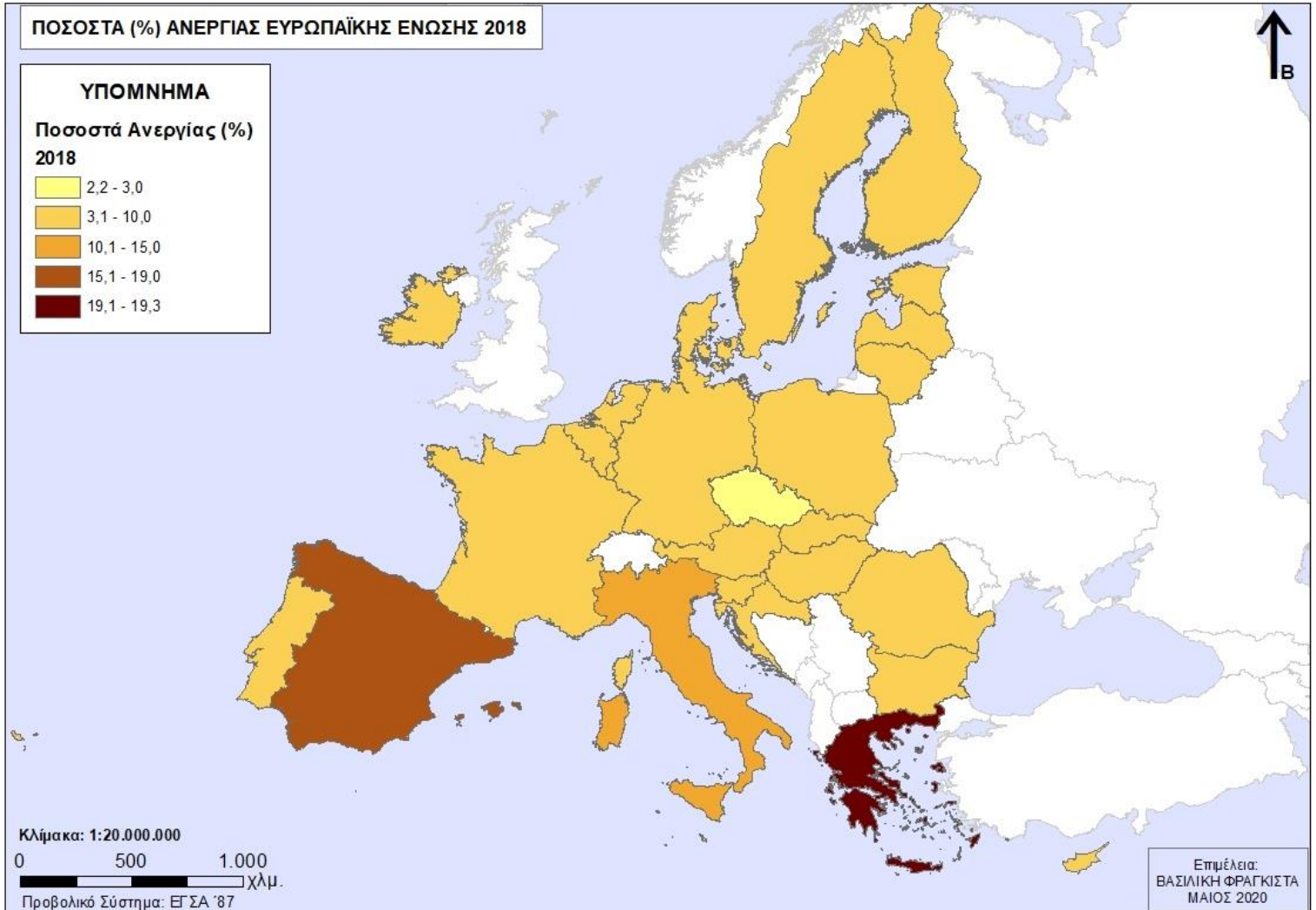
Το μέσο όρο ανεργίας των χωρών της ΕΕ για το 2014 είναι 10,8 %.

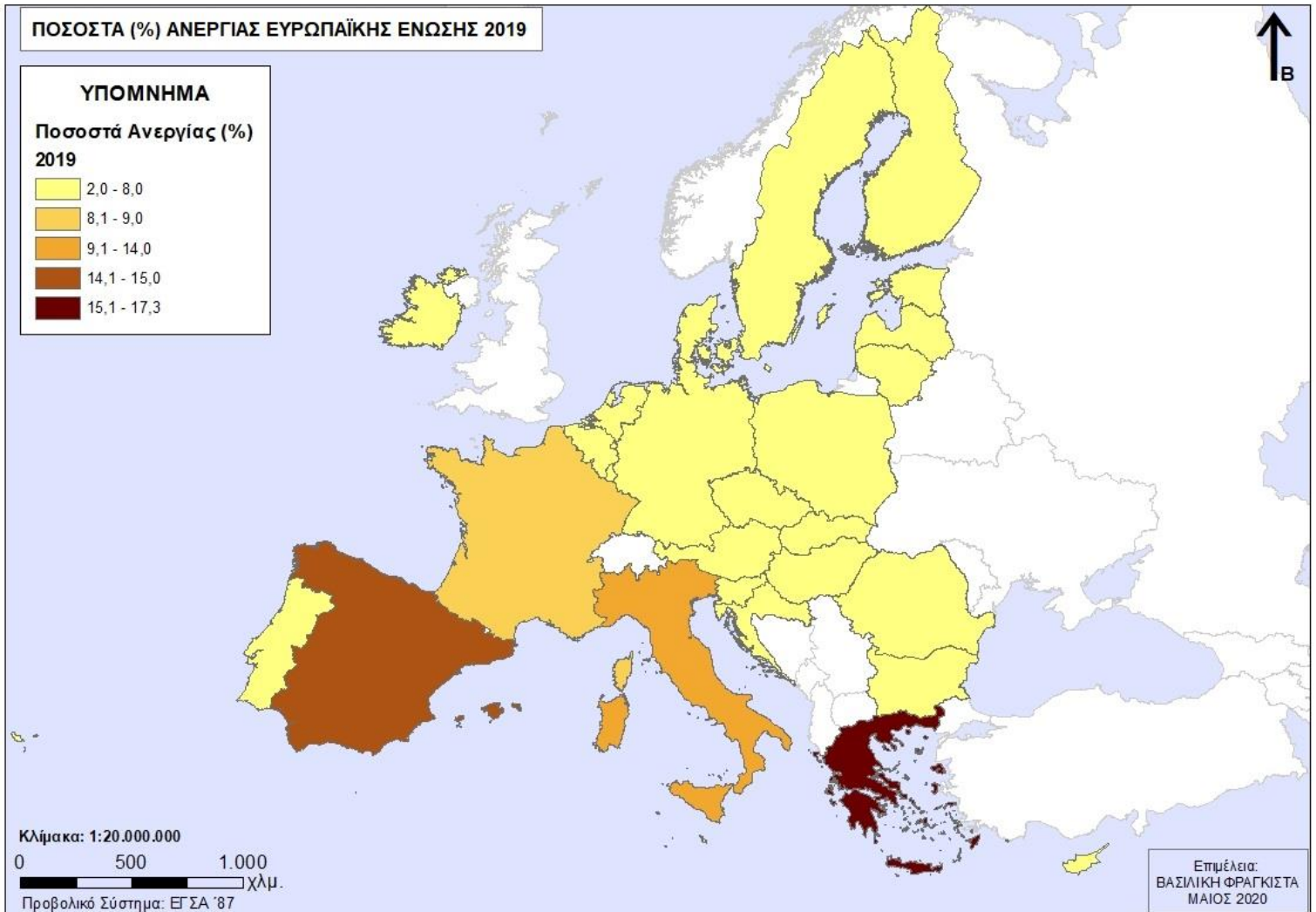
Το μέσο όρο ανεργίας των χωρών της ΕΕ για το 2017 είναι 8,1 %.

Το μέσο όρο ανεργίας των χωρών της ΕΕ για το 2018 είναι 7,2 %.

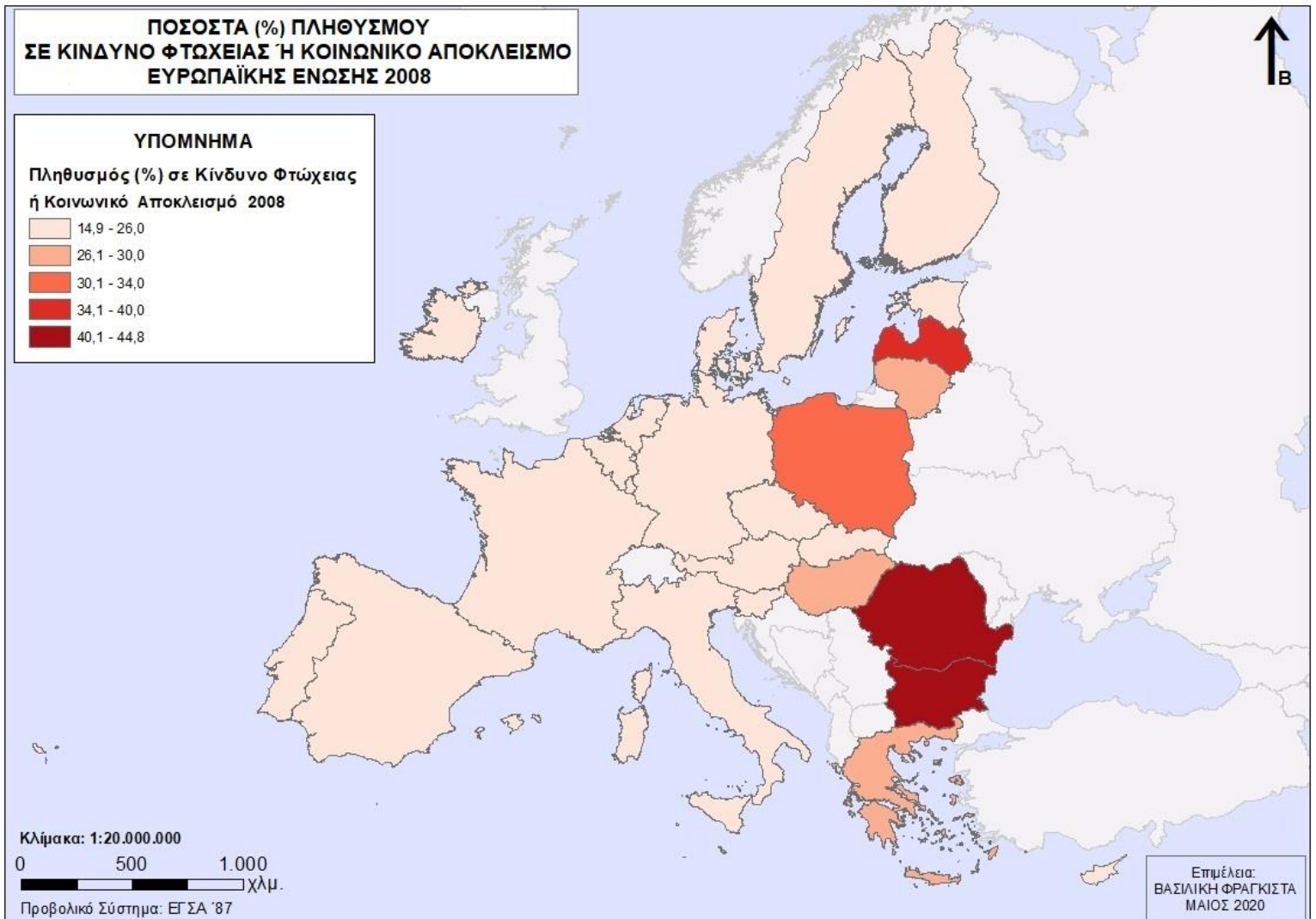

Το μέσο όρο ανεργίας των χωρών της ΕΕ για το 2019 είναι 6,7 %.

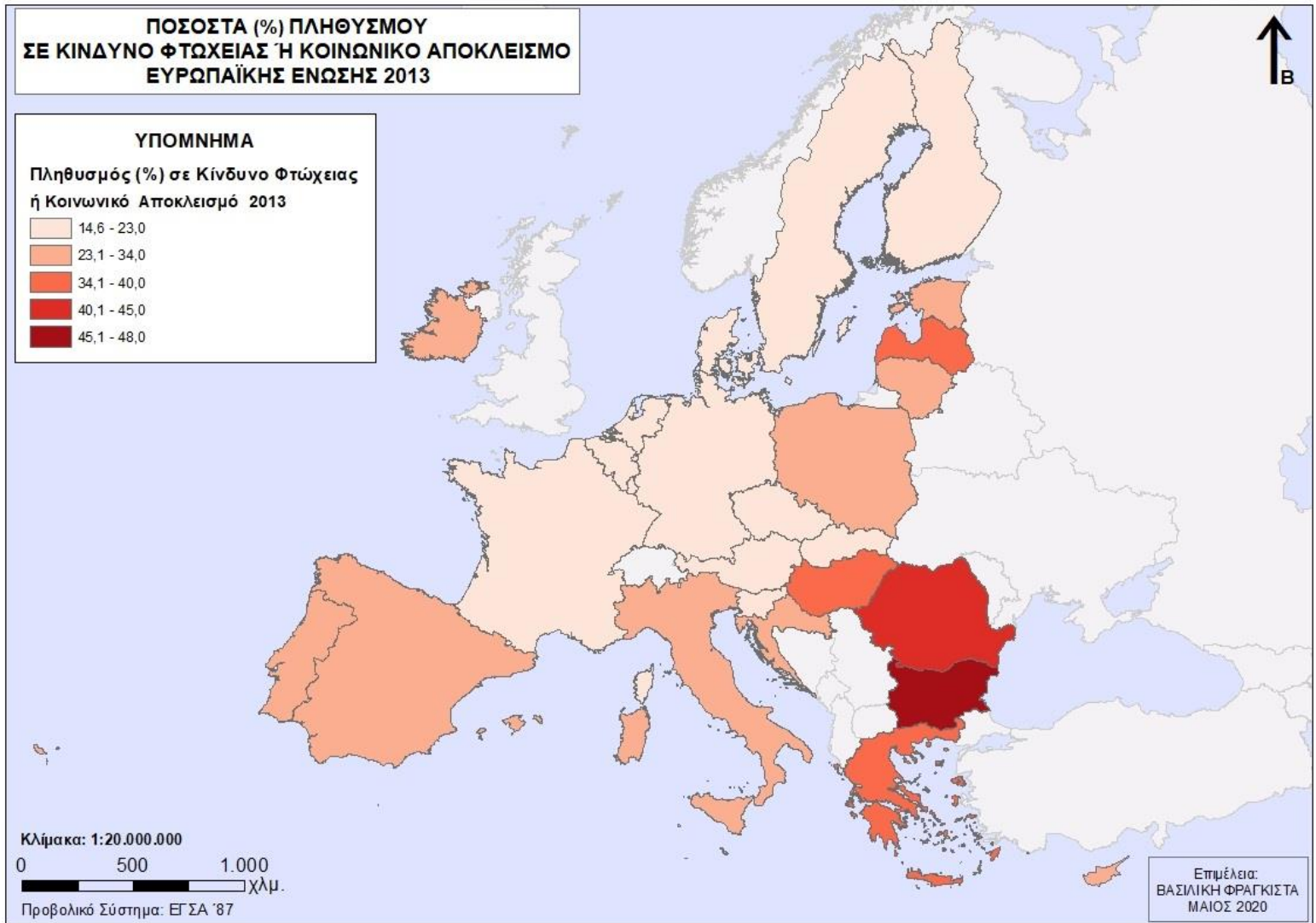

Παρατηρώντας τους χάρτες είναι ξεκάθαρο πως εκτός από το 2008 που γενικότερα το έτος κυμαίνεται σε μικρά ποσοστά ανεργίας σε σχέση με το μέσο όρο και το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας κατέχει η Ισπανία και ακολουθούν οι υπόλοιπες χώρες με μικρές διαφορές, τα υπόλοιπα έτη η Ελλάδα βρίσκεται στη πρώτη θέση με το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας απ' τις υπόλοιπες 26 χώρες, ενώ άξιο σχολιασμού είναι πως στα συγκεκριμένα έτη παρουσιάζει διπλάσιο και τριπλάσιο ποσοστό σε σχέση με αυτό του μέσου όρου όλων των χωρών. Μέχρι και το 2019 λοιπόν, η Ελλάδα παρουσιάζει τεράστια ποσοστά ανεργίας σε σχέση με το συνολικό μέσο όρο, ενώ ακολουθούν η Ισπανία, η Ιταλία στο σύνολο των ετών που μελετώνται, ενώ και η Κύπρος παρουσιάζει υψηλά ποσοστά στους πρώτες τρεις χάρτες και στη συνέχεια το ποσοστό της μειώνεται αρκετά. Αντιθέτως, η Ολλανδία, η Αυστρία, το Λουξεμβούργο, η Μάλτα και αρκετές ακόμη χώρες παρουσιάζουν σταθερά χαμηλά ποσοστά ανεργίας.

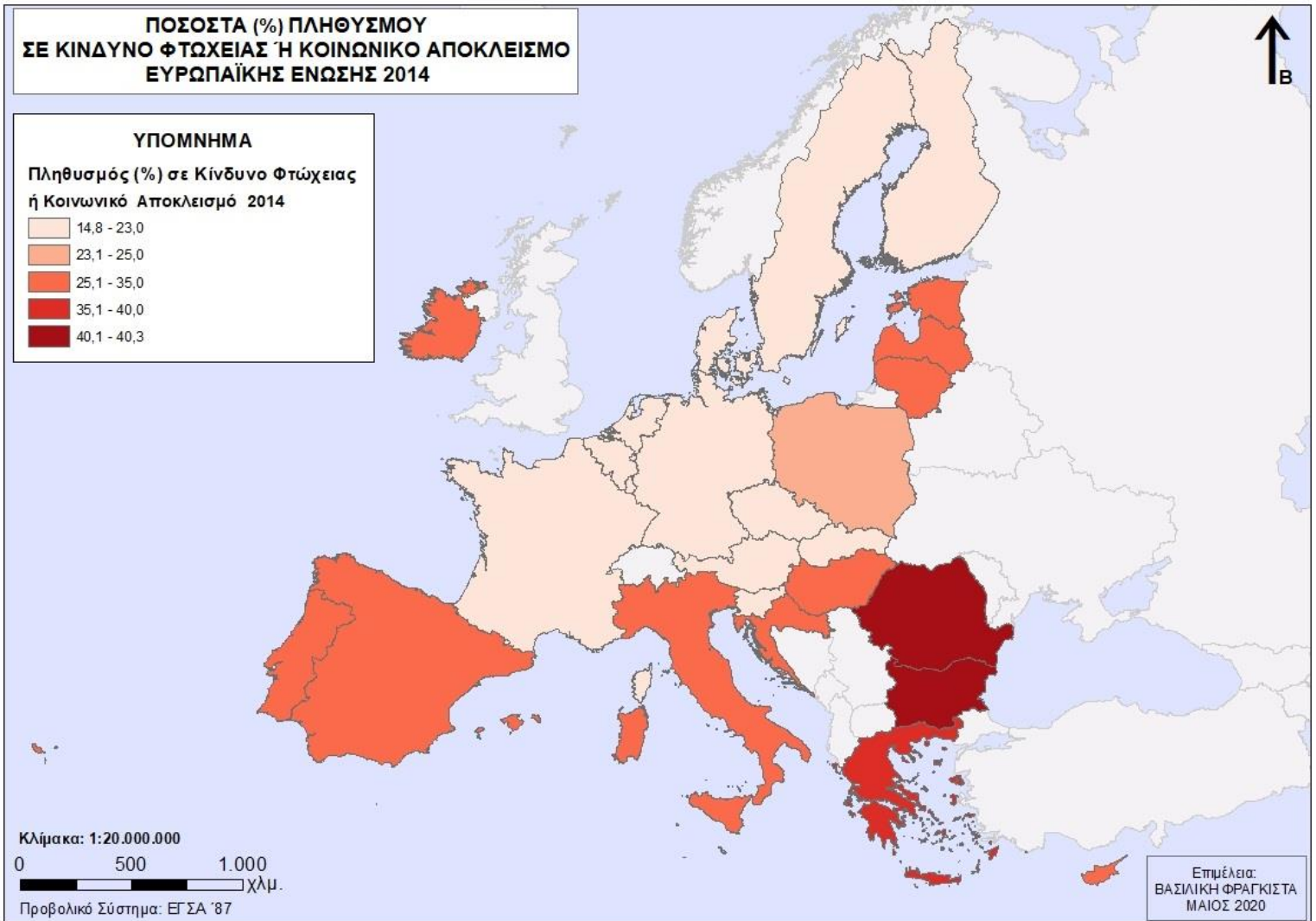
Παρακάτω παρουσιάζονται οι χάρτες με τα ποσοστά πληθυσμού των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό για τα έτη 2008, 2013, 2014, 2017, 2018. Και εδώ η επιλογή των ετών έγινε με τον ίδιο τρόπο όπως και στους χάρτες ανεργίας, βάση δηλαδή των ποσοστών και των ετών που παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον οπτικοποίησης και σχολιασμού. Τα στοιχεία λήφθηκαν μέσω της ΕΛΣΤΑΤ, όμως προέρχονται από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (EU - SILC), η οποία διενεργείται στο σύνολο των χωρών της ΕΕ από το έτος 2004. Επίσης, δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την Κροατία το 2008, γι' αυτό και δεν αναφέρεται το μέσο όρο και των 27 χωρών καθώς και στοιχεία για το 2019 ήταν καταγεγραμμένα μόνο για πέντε χώρες, γι' αυτό και δεν δημιουργήθηκε χάρτης για το συγκεκριμένο έτος. Για τα υπόλοιπα έτη το μέσο όρο και των 27 χωρών αναφέρεται πάνω από τον κάθε χάρτη για να μπορεί ευκολότερα να γίνει η σύγκριση των ποσοστών.

Το μέσο όρο του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού των χωρών της ΕΕ για το 2013 είναι 24,6 %.

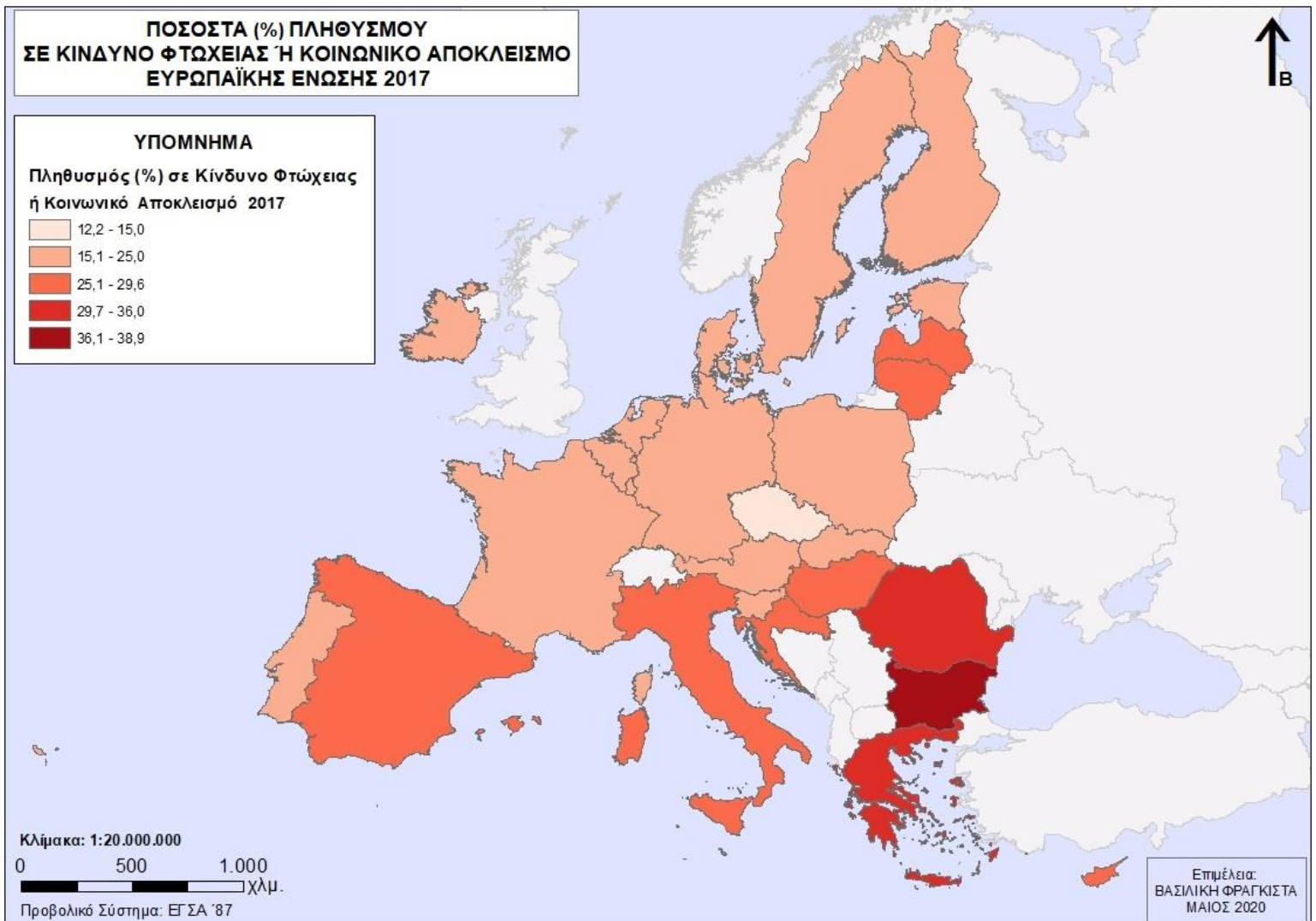

Το μέσο όρο του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού των χωρών της ΕΕ για το 2014 είναι 24,5 %.

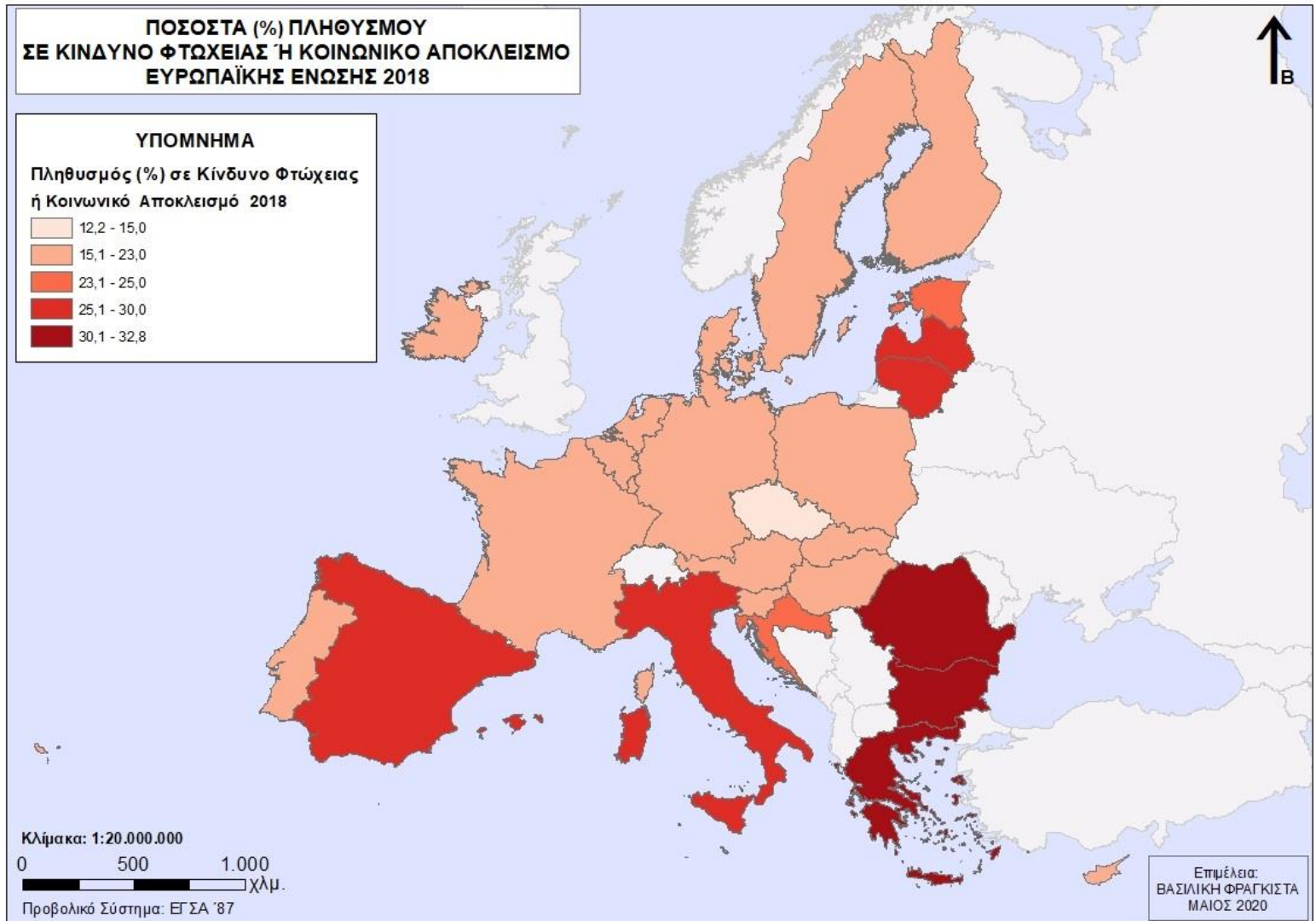

Το μέσο όρο του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού των χωρών της ΕΕ για το 2017 είναι 22,5 %.

Το μέσο όρο του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού των χωρών της ΕΕ για το 2018 είναι 21,6 %.

Στους παραπάνω χάρτες παρατηρείται πως για τα έτη 2008, 2013, 2014 η Βουλγαρία και η Ρουμανία βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού και στη συνέχεια ακολουθούν οι υπόλοιπες χώρες με μικρές διαφορές ανάμεσά τους σε σχέση με τα ποσοστά, ενώ στις χαμηλότερες τάξεις είναι η Ολλανδία, η Τσεχία και το Λουξεμβούργο. Στα επόμενα 2 έτη, 2017, 2018 η Ελλάδα βρίσκεται στις χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό, αμέσως μετά την Βουλγαρία και την Ρουμανία, ενώ υψηλά είναι και τα ποσοστά της Λιθουανίας και της Λετονίας. Παράλληλα, η Τσεχία παρουσιάζει και εδώ πολύ μικρό ποσοστό, ενώ σε χαμηλά ποσοστά ακολουθούν η Σουηδία, η Δανία, η Σλοβενία, η Σλοβακία, η Ολλανδία, η Γαλλία και η Αυστρία. Άξιο σχολιασμού είναι όμως πως παρά τα χαμηλά ποσοστά της Ολλανδίας, της Τσεχίας και του Λουξεμβούργου, υπάρχει αύξηση του ποσοστού στα δυο τελευταία έτη που οπτικοποιήθηκαν σε σχέση με τα 3 πρώτα έτη όπου οι συγκεκριμένες χώρες είχαν τα μικρότερα ποσοστά απ' όλες ενώ η Ελλάδα ξεκινάει από τις

μεσαίες τάξεις και καταλήγει στις χώρες με τα περισσότερα ποσοστά κινδύνου φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, κάτι που θα μπορούσε κανείς να το σχετίσει τόσο με την βιβλιογραφία όσο και με αρνητική πρωτιά της στα ποσοστά των χαρτών ανεργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

3.2 ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως προαναφέρθηκε το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) αποτελεί το βασικό εργαλείο για την μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης κάθε κράτους. Με πιο απλά λόγια το ΑΕΠ είναι ένα μέτρο συνολικής παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών όμως δε περιλαμβάνει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγονται στα νοικοκυριά, δε μπορεί για παράδειγμα να μετρήσει τις οικιακές εργασίες μιας γυναίκας που άφησε την εργασία της, για να εξυπηρετεί το σπίτι και να μεγαλώνει τα παιδιά της, όπως επίσης δε μπορεί να μετρήσει την παραοικονομία ή την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Στη συγκεκριμένη υποενότητα θα παρουσιαστούν αποτελέσματα για το ΑΕΠ των ελληνικών περιφερειών, για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των ελληνικών περιφερειών συνοδευόμενα από τα διαγράμμά τους. Επίσης, η ανεργία των περιφερειών ολόκληρης της Ελλάδος, σε χάρτες, διάγραμμα, καθώς και πίνακες με τα αναλυτικά ποσοστά των ανέργων για το σύνολο του πληθυσμού της Ελλάδος, για το σύνολο των ανέργων ανδρών και γυναικών ξεχωριστά και για το σύνολο όλων των ετών του ποσοστού ανέργων ηλικίας 15-29. Μετά τους χάρτες θα υπάρχουν πίνακες και διαγράμματα όπου θα δείχνουν την κατανάλωση των νοικοκυριών και τις ανέσεις των κατοικιών για το συνολικό πληθυσμό της Ελλάδος. Τα συγκεκριμένα στοιχεία παρουσιάζονται μόνο σε πίνακες και διαγράμματα, διότι αναφέρονται σε συνολικούς αριθμούς ή ποσοστά για την Ελλάδα και όχι σε ποσοστά ή αριθμούς ανά περιφερειακές ενότητες ή δήμους, επομένως δεν γινόταν να οπτικοποιηθούν με τη μορφή χάρτη, γι' αυτό επιλέχθηκε να παρουσιαστούν με την συγκεκριμένη μορφή.

Στη συνέχεια θα ακολουθούν δυο χάρτες με τις περιφέρειες της Ελλάδος, οι οποίοι θα παρουσιάζουν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν των περιφερειών για τα έτη 2008 και 2017 σε εκατομμύρια ευρώ (σε τρέχουσες τιμές). Επιλέχθηκαν αυτά τα έτη διότι το 2008 είναι η αρχή της ελληνικής οικονομικής κρίσης και το 2017 τα πιο πρόσφατα επίσημα δεδομένα για την συγκεκριμένη μεταβλητή. Αμέσως μετά ακολουθούν διαγράμματα τα οποία παρουσιάζουν το ΑΕΠ των περιφερειών από το 2008 έως το 2017 ώστε να μπορεί να γίνει ο σχολιασμός ως προς την εξέλιξή του ανά τα έτη. Απαραίτητο είναι να αναφερθεί πως σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ οι κατανομή των φόρων και των επιδοτήσεων έγινε με βάση της διάρθρωσης της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας ανά περιφέρεια ενώ τα στοιχεία από το 2012 έως το 2017 λόγω του αυτού (κατανομής φόρων και επιδοτήσεων) θεωρούνται προσωρινά.

**ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ (ΑΕΠ)
ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ 2008**

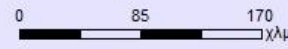
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΑΕΠ 2008

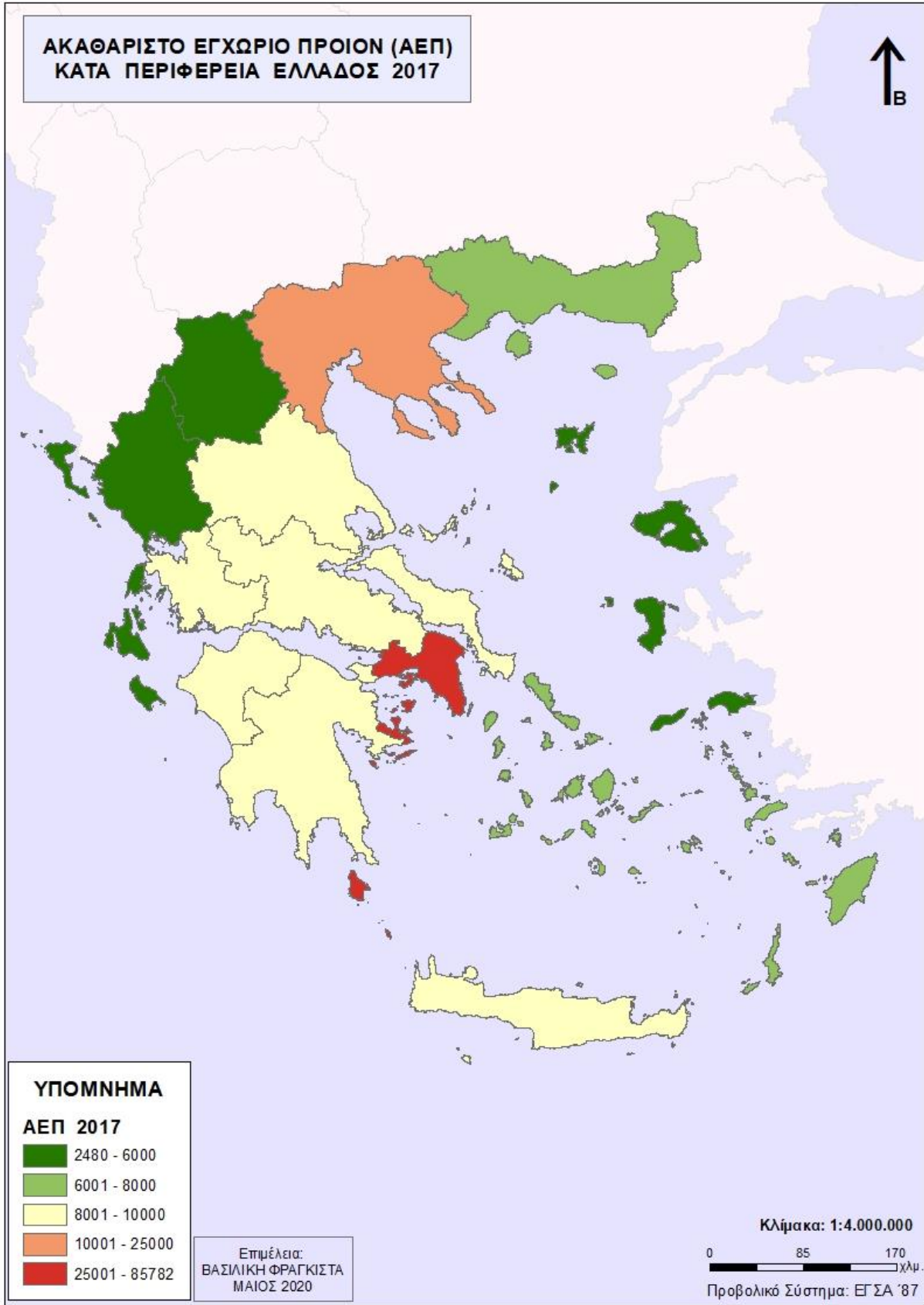
- 3514 - 4500
- 4501 - 9000
- 9001 - 15000
- 15001 - 35000
- 35001 - 116717

Επιμέλεια:
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΦΡΑΓΚΙΣΤΑ
ΜΑΙΟΣ 2020

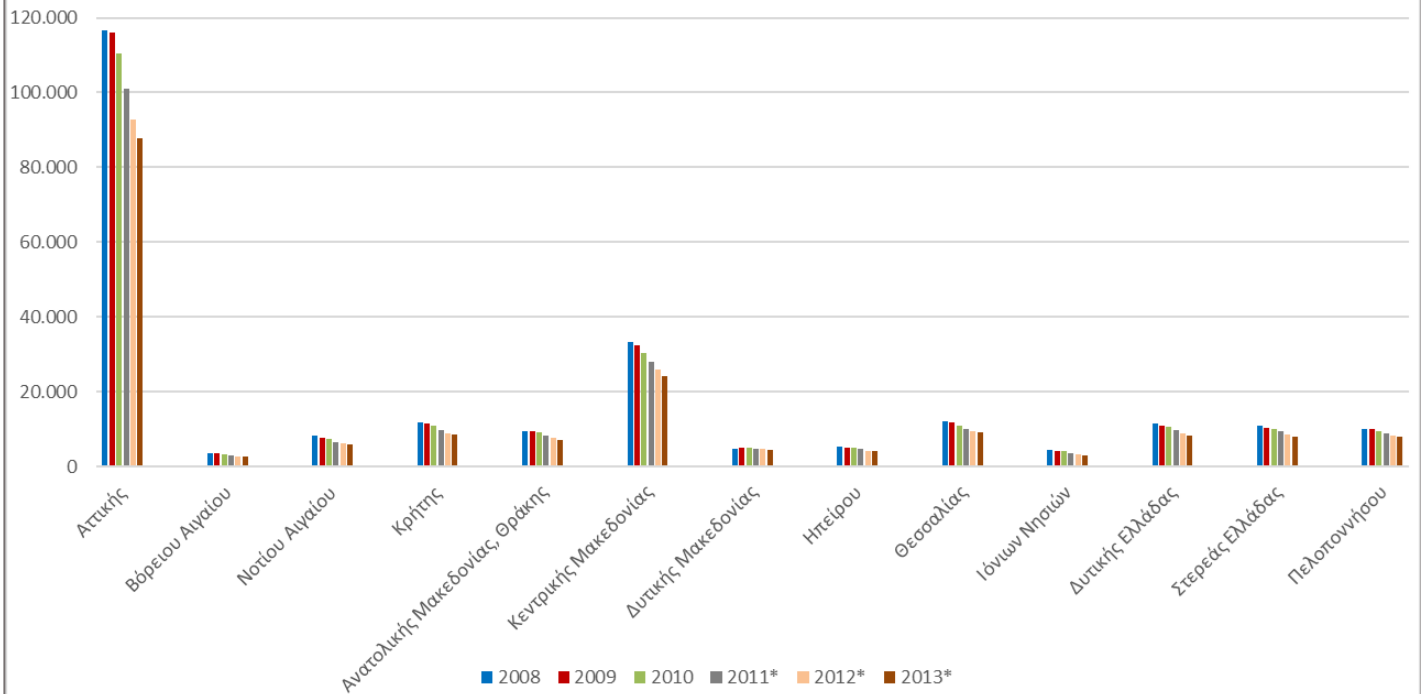
Κλίμακα: 1:4.000.000

Προβολικό Σύστημα: ΕΓΣΑ '87

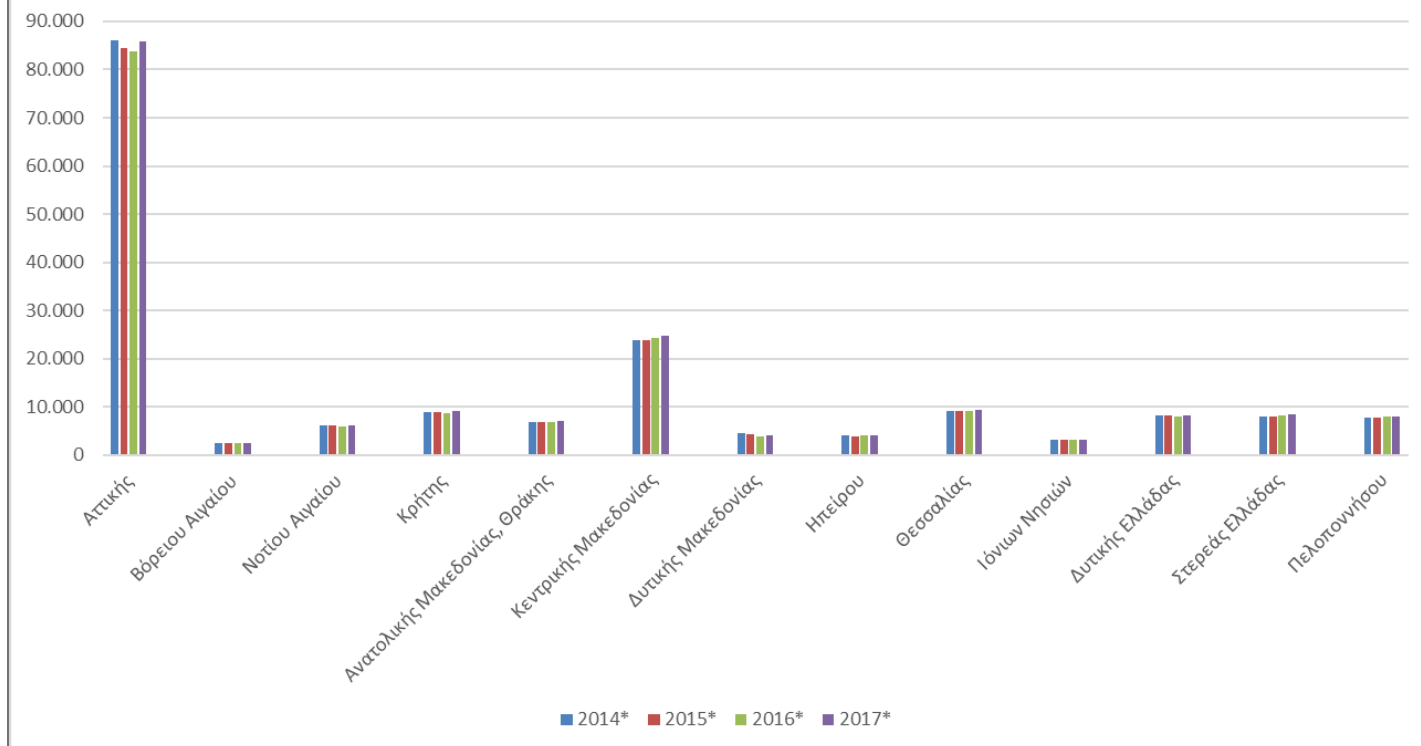

ΑΕΠ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ 2008-2013

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

ΑΕΠ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ 2014-2017

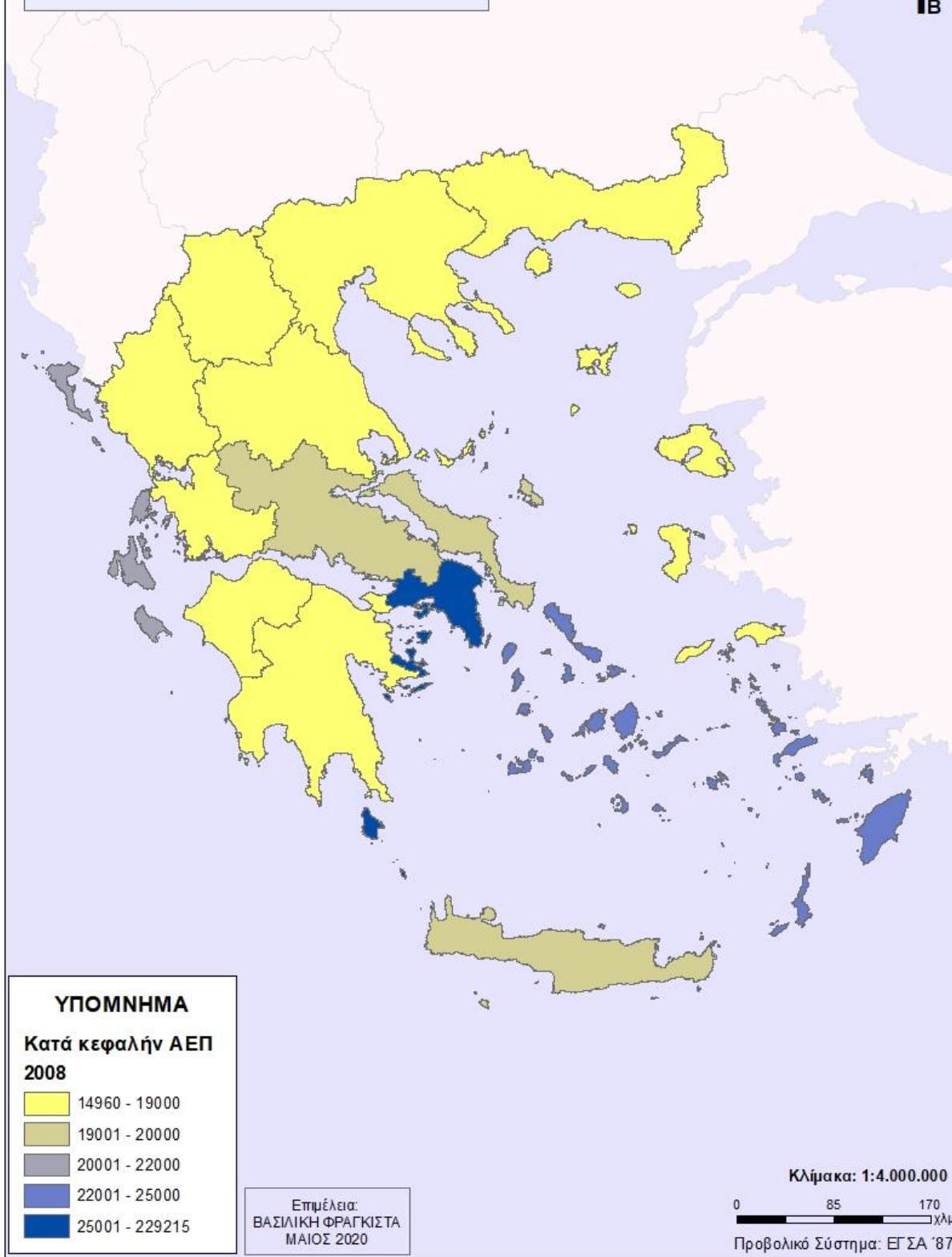
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Βάση των παραπάνω χαρτών και διαγραμμάτων η Αττική κατέχει το υψηλότερο ΑΕΠ όλων των ετών σε σχέση με όλες τις περιφέρειες ενώ στην πορεία των ετών μειώνεται, αφού το 2008 βρίσκεται στις 116.717 ευρώ, ενώ μέχρι το 2017 έχει κατιούσα μορφή και φθάνει στις 85.782 ευρώ. Ακολουθεί η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας η οποία κατέχει το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό του ΑΕΠ όλων των περιφερειών η οποία εξελίσσεται ακριβώς με την ίδια λογική της Αττικής αφού το 2009 βρίσκεται πάνω από τις 33.000 ευρώ ενώ το 2017 πέφτει κάτω από τις 25.000 ευρώ. Αμέσως μετά ακολουθούν οι περιφέρειες Θεσσαλίας, Κρήτης, Δυτικής Ελλάδας, Στερεάς Ελλάδας και Πελοποννήσου, κατά αύξουσα σειρά με τη σειρά που αναφέρονται, έχοντας μικρές διαφορές ανάμεσά τους αφού βρίσκονται όλες μεταξύ των 10.000-12.000 ευρώ τα πρώτα έτη και μειώνονται κατά 2.000 ευρώ περίπου η κάθε μια τα τελευταία 3 έτη. Τέλος, η Ανατολική Μακεδονία, το Νότιο και Βόρειο Αιγαίο, η περιφέρεια Ηπείρου και τα Ιόνια Νησιά κατέχουν τις χαμηλότερες τιμές ΑΕΠ που κυμαίνονται μεταξύ 3.000-5.500 ευρώ τα πρώτα έτη και 2.500 - 7.000 ευρώ τα τελευταία έτη.

Όσον αναφορά το Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ, αυτό είναι το εισόδημα που αναλογεί κατά μέσο όρο σε κάθε κάτοικο μια συγκεκριμένης χώρας ανεξάρτητα όμως από το πόσο συμμετέχει ο κάθε κάτοικος στην παραγωγική διαδικασία. Πιο απλά, είναι το σύνολο του ακαθαρίστου εθνικού προϊόντος μιας χώρας διαιρούμενο με τον συνολικό πληθυσμό της και χρησιμοποιείται σαν δείκτης του επιπέδου διαβίωσης.

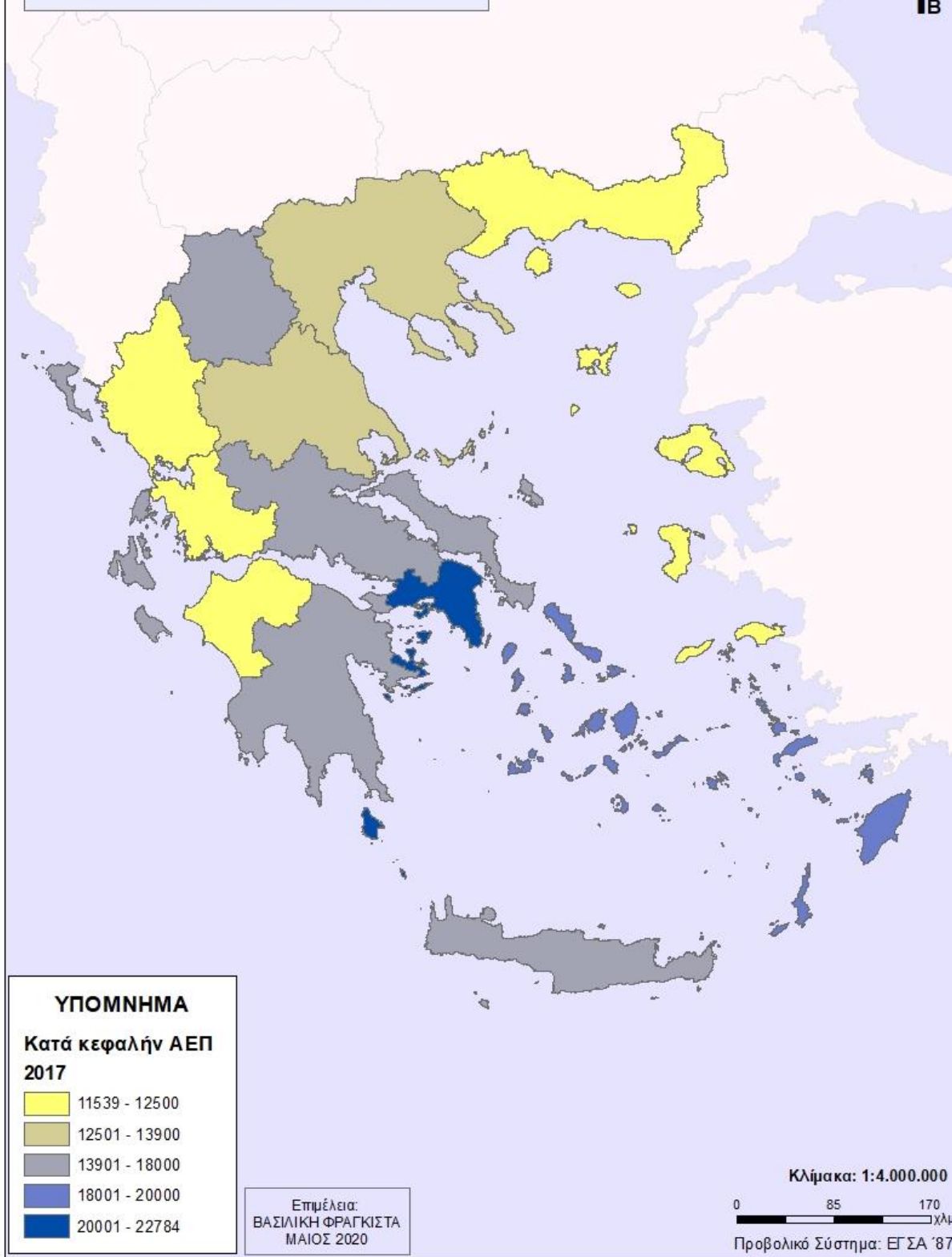
Στους επόμενους δυο χάρτες παρουσιάζεται το Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών της Ελλάδος για τα έτη 2008 και 2017, καθώς και τα διαγράμματα με τα στοιχεία των ετών από το 2008 έως το 2017, ενώ στο τέλος ακολουθεί ο σχολιασμός τους. Να σημειωθεί πως για τα συγκεκριμένα στοιχεία χρησιμοποιήθηκε ο υπολογιζόμενος πληθυσμός στις 30/6 κάθε έτους, εκτιμημένος βάση της απογραφής του πληθυσμού, το 2011.

**ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ
ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ 2008**

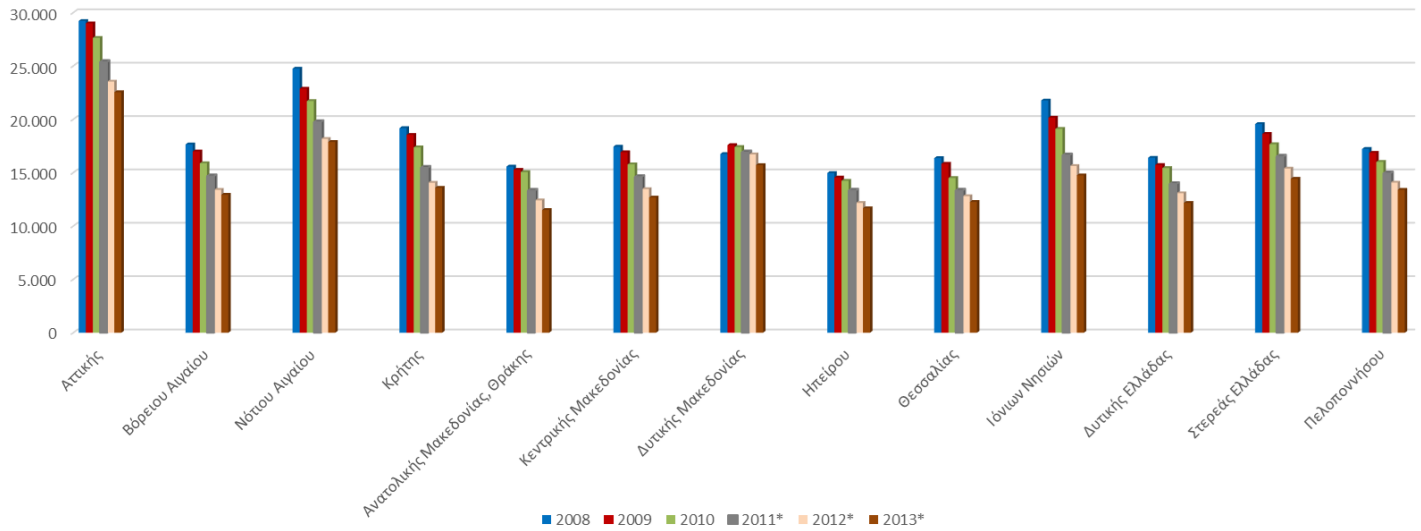

**ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ
ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ 2017**

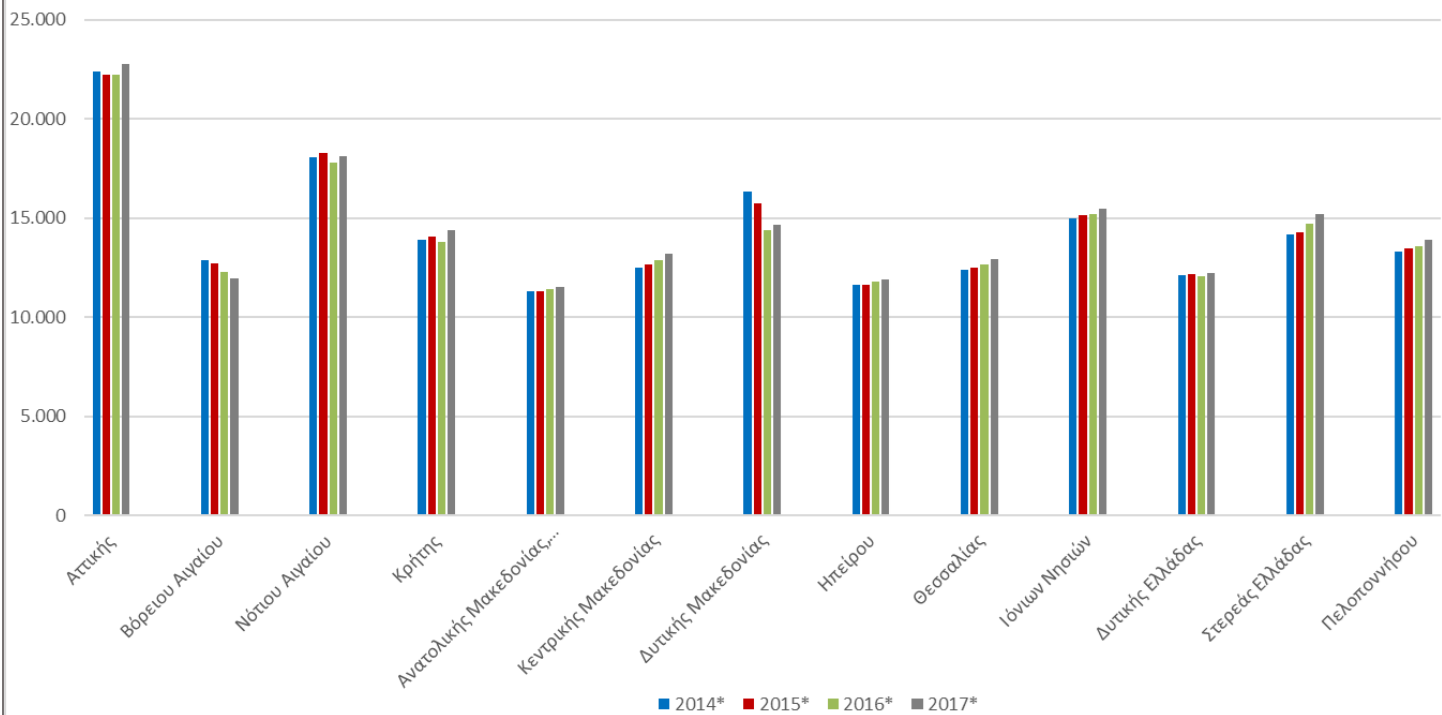

ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ 2008 - 2013

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ 2014-2017

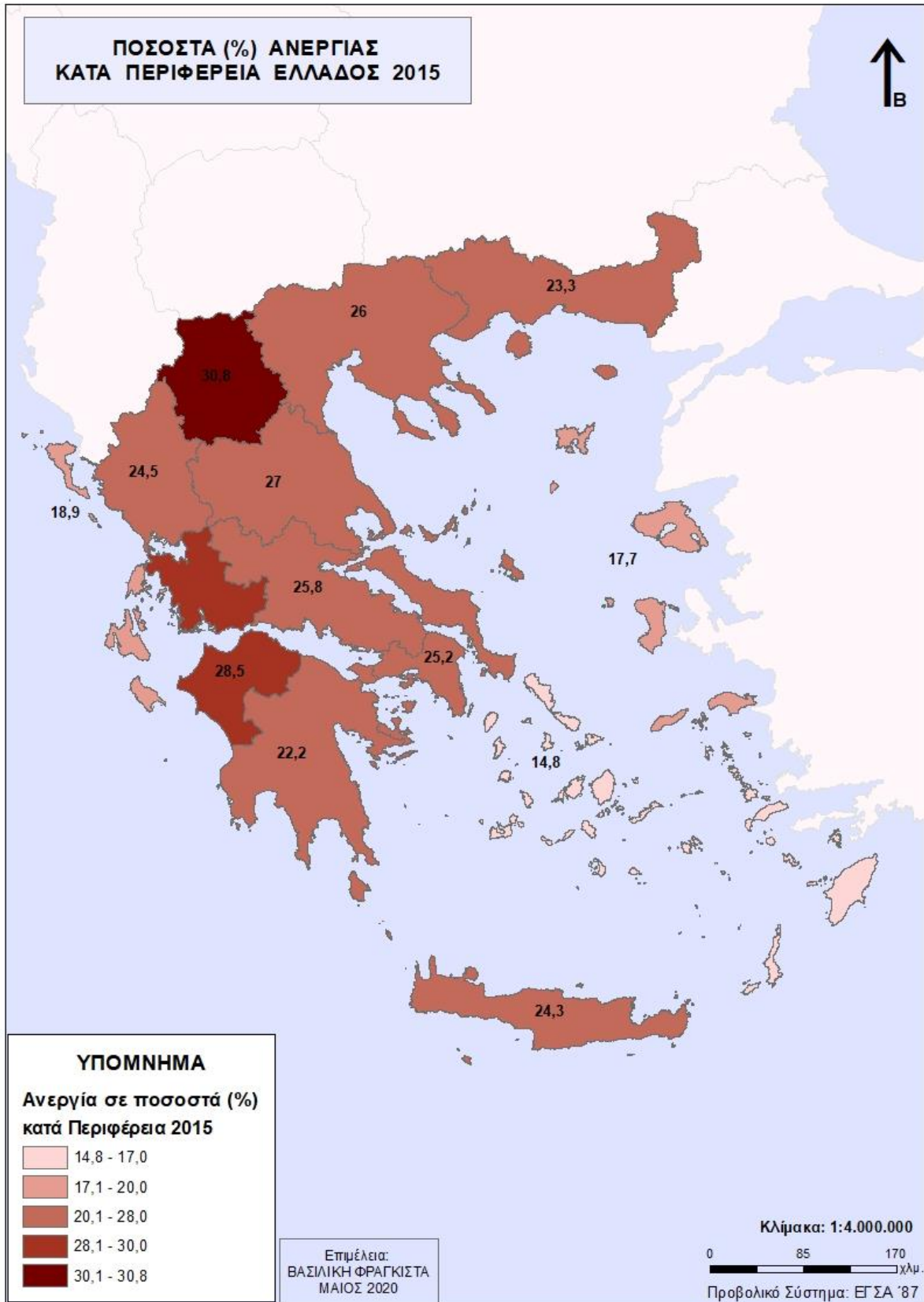

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

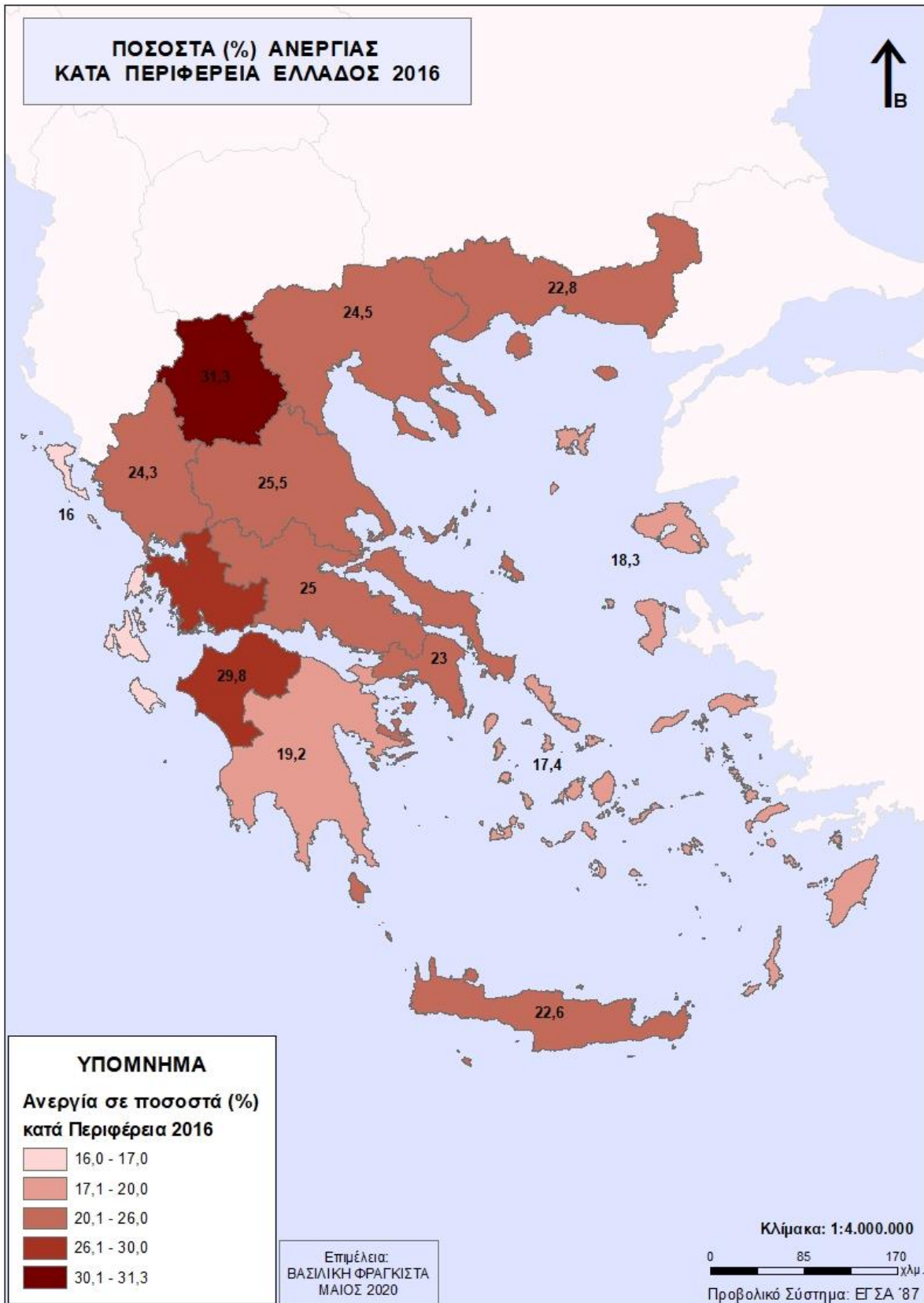
Σύμφωνα με τα παραπάνω το Κατά Κεφαλήν Εισόδημα της Περιφέρειας Αττικής είναι το υψηλότερο απ' όλες τις περιφέρειες, σε όλα τα έτη ξεκινώντας κοντά στις 30.000 ευρώ το 2008 και καταλήγοντας περίπου στις 23.000 ευρώ το 2017. Ακολουθεί η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και η Περιφέρεια Ιόνιων Νησιών που το 2017 κυμαίνονται μεταξύ 15.000-18.000 ευρώ. Αμέσως μετά ακολουθούν όλες οι υπόλοιπες Περιφέρειες, παρουσιάζοντας τιμές από 15.000 ευρώ μέχρι 20.000 ευρώ τα πρώτα 3 έτη με την με την περιφέρεια Ηπείρου να παρουσιάζει το μικρότερο ποσοστό όλων, ενώ πλησιάζοντας στο 2017 μετά την Περιφέρεια Αττικής και Νοτίου Αιγαίου που παραμένουν σταθερά πρώτες, ακολουθούν η Περιφέρεια Ιόνιων Νησιών και Στερεάς Ελλάδος, ενώ στις τελευταίες θέσεις βάση των τιμών του είναι οι Περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Ηπείρου.

Μετά το ΑΕΠ, τόσο σε επίπεδο περιφερειών της χώρας, όσο και σε κατά κεφαλήν τιμές για τις ελληνικές περιφέρειες, ακολουθούν τα ποσοστά ανεργίας για τις περιφέρειες της Ελλάδος, σε χάρτες για τα έτη 2015 έως 2019, αμέσως μετά σε διάγραμμα για τα έτη 2009 έως 2019 και τέλος σε αναλυτικό πίνακα για τα ίδια έτη ο οποίος θα περιγράφει εκτός από το συνολικό ποσοστό ανεργίας κάθε έτους και το ποσοστό ανδρών και γυναικών ξεχωριστά αλλά και το ποσοστό των ανέργων ηλικίας 15 έως 19 ετών. Το ποσοστό ανεργίας της κάθε Περιφέρειας προκύπτει από το συνολικό ποσοστό ανεργίας της Ελλάδος για το κάθε έτος γι' και αναφέρεται πάνω από κάθε χάρτη.

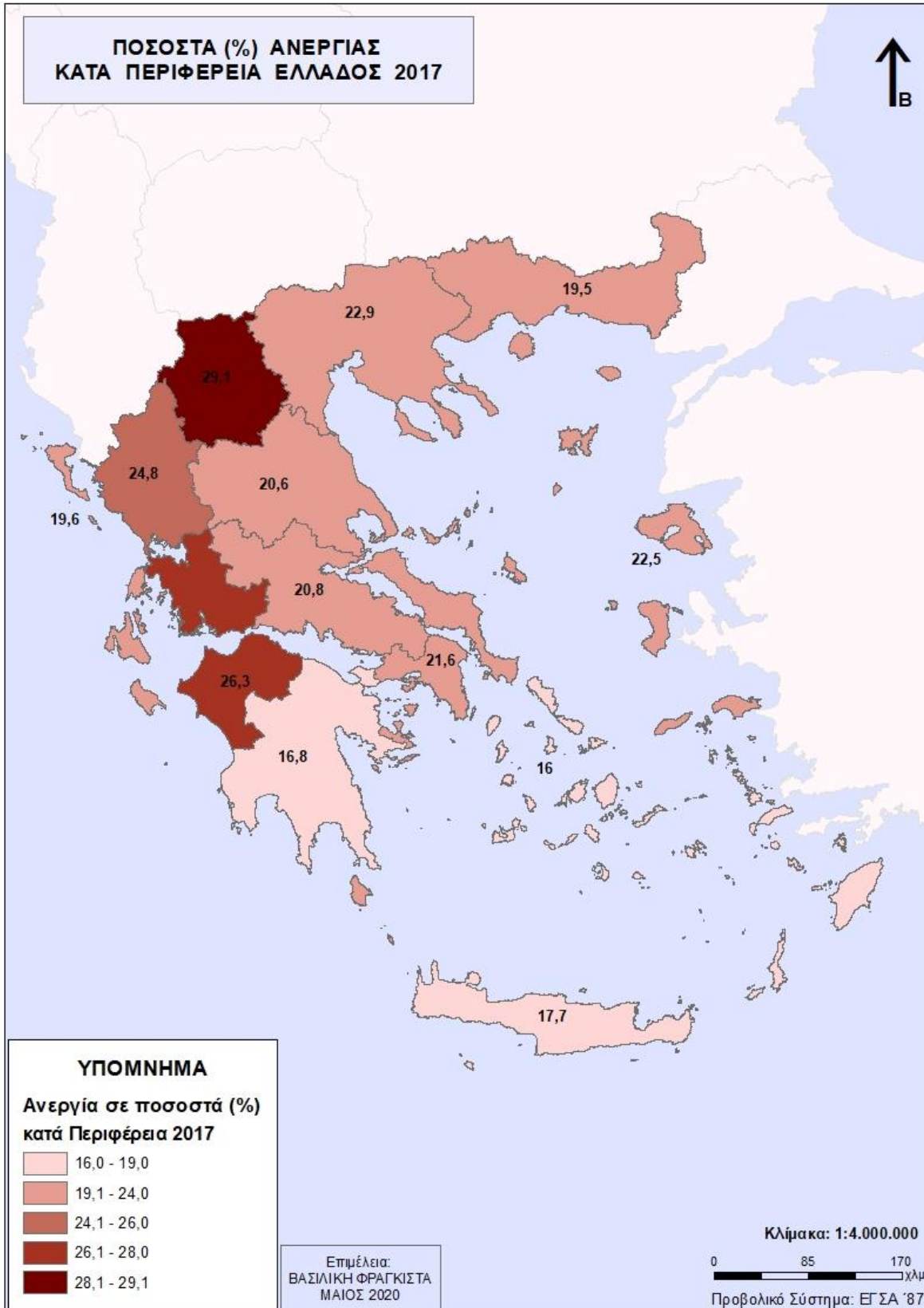
Για το 2015 το συνολικό ποσοστό ανεργίας της Ελλάδος ήταν 24,9 %.

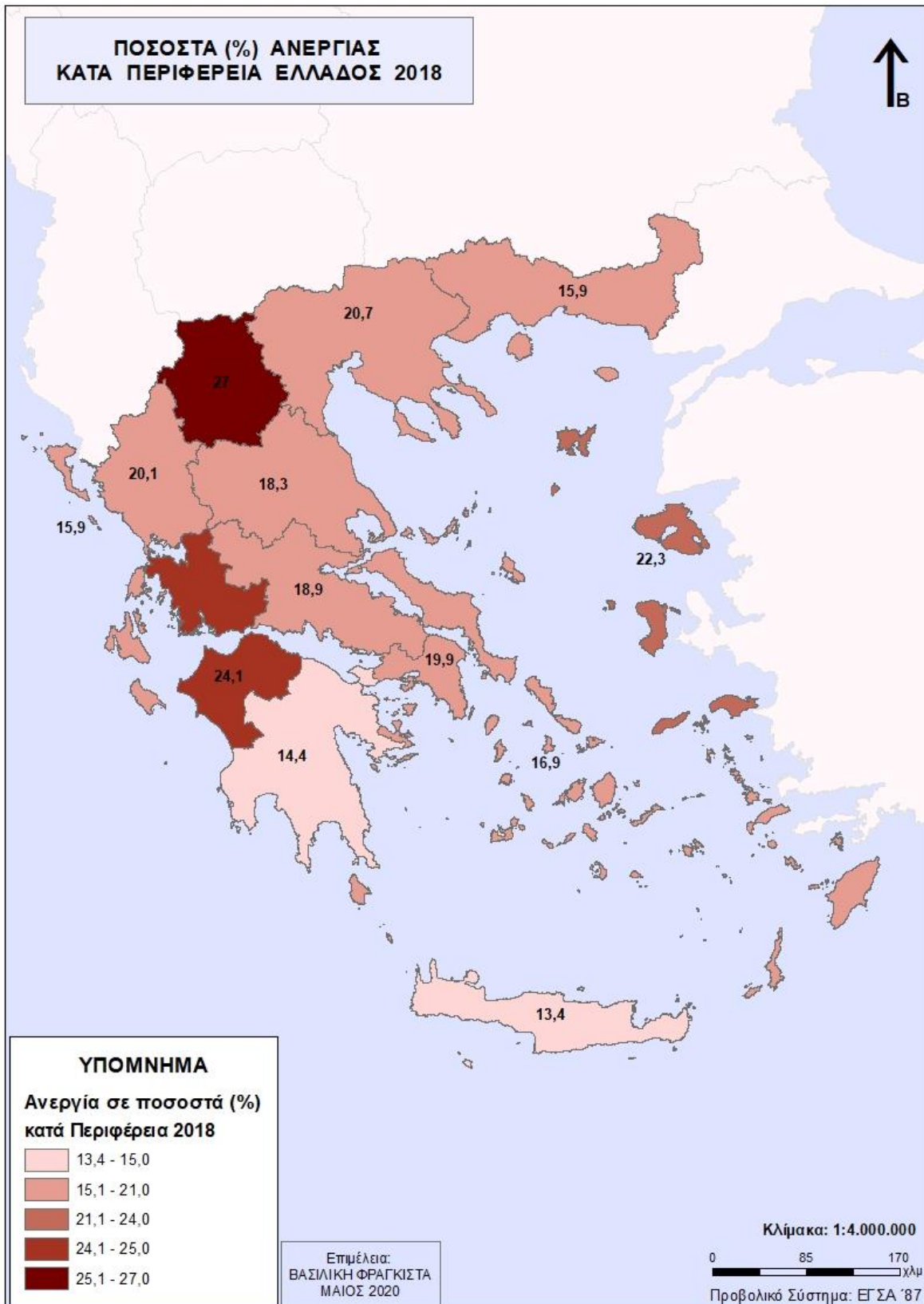
Το 2016 το συνολικό ποσοστό ανεργίας της Ελλάδος, ανέρχεται σε 23,5%.

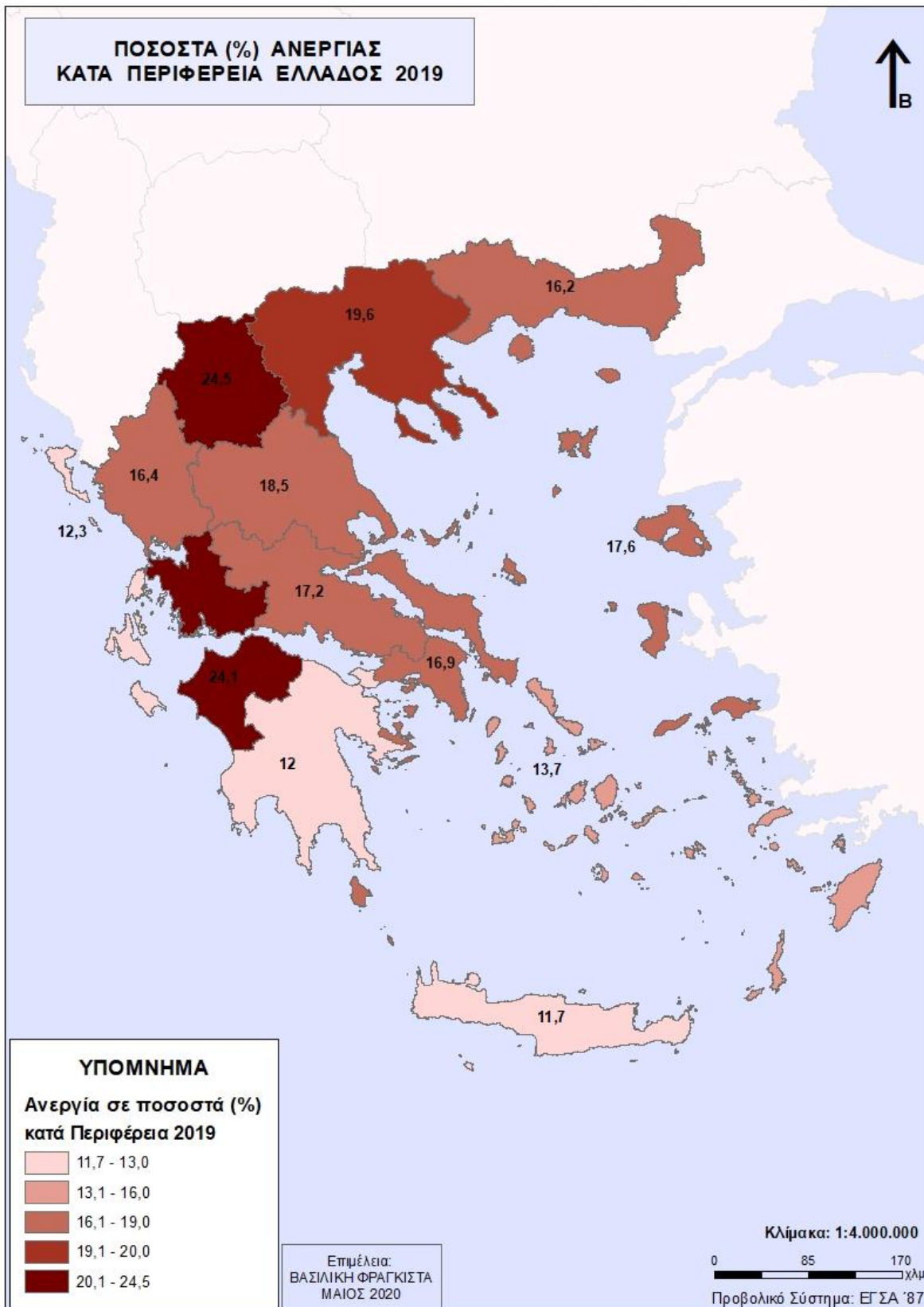
Για το έτος 2017, η ανεργία της Ελλάδος βρίσκεται στο 21,5 %.

Για το έτος 2018, η ανεργία της Ελλάδος βρίσκεται στο 19,3 %.

Το 2019, το ποσοστό ανεργίας της Ελλάδος ανέρχεται σε 17,3 %.

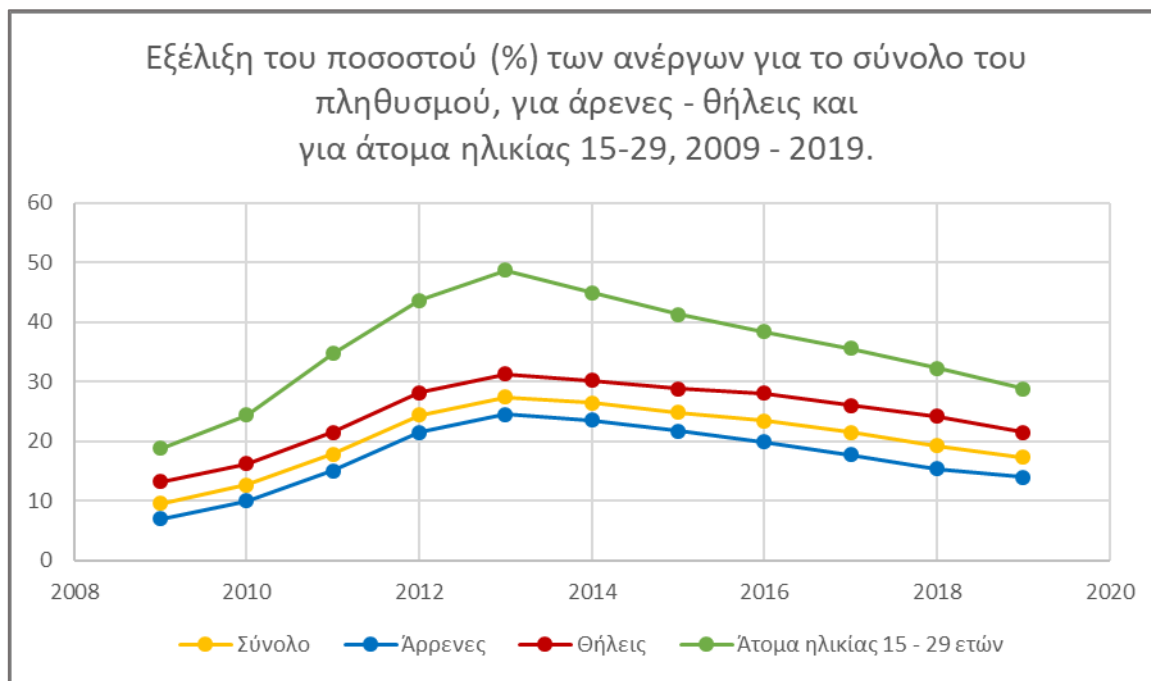

Εξέλιξη του ποσοστού (%) των ανέργων για το σύνολο του πληθυσμού, για άρρενες - θήλεις και για άτομα ηλικίας 15 - 29 ετών, 2009 - 2019.

Έτος	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Άτομα ηλικίας 15 - 29 ετών
2009	9,6	7	13,3	18,8
2010	12,7	10	16,3	24,4
2011	17,9	15,1	21,5	34,8
2012	24,4	21,5	28,2	43,7
2013	27,5	24,5	31,3	48,7
2014	26,5	23,6	30,2	45
2015	24,9	21,7	28,9	41,3
2016	23,5	19,9	28,1	38,4
2017	21,5	17,8	26,1	35,6
2018	19,3	15,4	24,2	32,3
2019	17,3	14	21,5	28,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όσον αναφορά την ανεργία των περιφερειών που παρουσιάζεται στους χάρτες, είναι εμφανές πως το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας σε όλα τα έτη ανήκει στην Δυτική Μακεδονία, με ποσοστά από 24, 5% μέχρι 30, 8% όπου το μεγαλύτερο της ποσοστό εμφανίζεται το 2015 και το μικρότερο το 2019. Ακολουθεί η Δυτική Ελλάδα με το δεύτερο

μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με όλες τις περιφέρειες και μάλιστα για όλα τα έτη που μελετήθηκαν, το ποσοστό της φθάνει μέχρι και το 29,8% σε ποσοστό ανεργίας. Ακολουθεί η περιφέρεια Θεσσαλίας τα πρώτα δυο έτη με υψηλό ποσοστό ανεργίας το οποίο μειώνεται σημαντικά τα επόμενα έτη. Στις Περιφέρειες με το μικρότερο ποσοστό ανεργίας εμφανίζεται στο Νότιο και Βόρειο Αιγαίο, τα Ιόνια Νησιά και η Πελοπόννησος τα πρώτα έτη με ποσοστά που δεν ξεπερνούν το 19,2% σε κανένα έτος, ενώ δυο σημαντικές είναι αυτή της Περιφέρειας Κρήτης που ενώ τα πρώτα έτη βρίσκεται σε ποσοστά ανεργίας μεσαία προς μεγάλα, το 2018-2019 είναι η περιφέρεια με την λιγότερη ανεργία, σε αντίθεση με αυτή του Βορείου Αιγαίου που ενώ τα πρώτα έτη συγκαταλέγεται στις περιφέρειες με την χαμηλότερη ανεργία, το 2018-2019 τα ποσοστά της αυξάνονται σημαντικά με αποτέλεσμα να εντάσσεται σε αυτές με τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας.

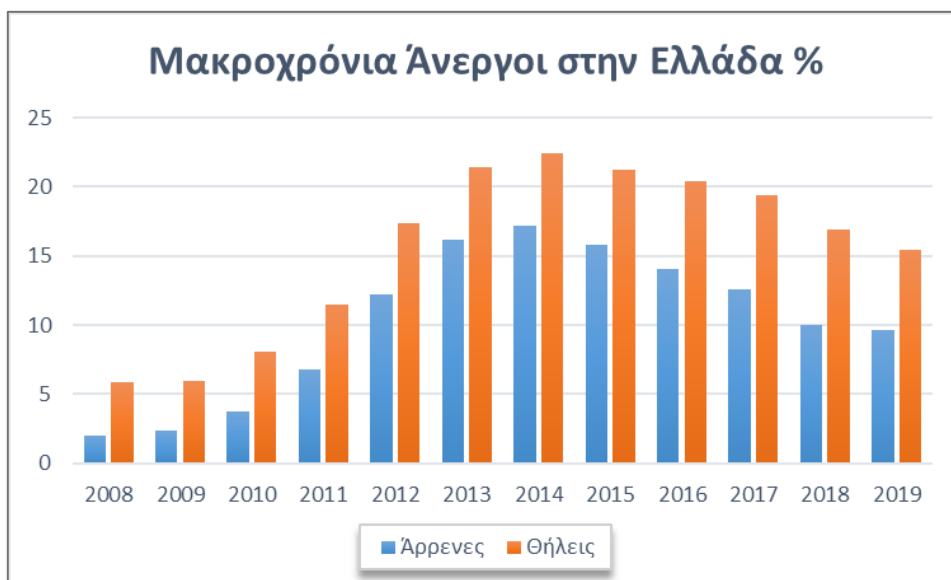
Σχετικά με την συνολική ανεργία της Ελλάδος που παρουσιάζεται στον πίνακα και στο διάγραμμα, φαίνεται πως ξεκινάει το 2009 με ποσοστό μικρότερο του 10% και κορυφώνεται το 2013 με ποσοστό 27,5%. Τα επόμενα δυο έτη έχει μια σχετική σταθερή μορφή, μέχρι που το 2019 πέφτει στο 17,7%. Όσον αναφορά τα ποσοστά ανεργία μεταξύ ανδρών και γυναικών, είναι εμφανές πως οι γυναίκες κατέχουν μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας από τους άντρες σε όλα τα έτη, ενώ η κορύφωση των ποσοστών ανεργίας αλλά και η μείωσή του ανά τα έτη, περιγράφεται έχοντας λογική εξήγηση όπως και το συνολικό ποσοστό ανεργίας. Τα άτομα μεταξύ των ετών 15-29 φαίνεται να αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα ανεργίας αφού το ποσοστό τους είναι αρκετά υψηλό σε όλα τα έτη, σε σχέση με το γενικό ποσοστό, με αποκορύφωμα το 2013 που το ποσοστό πλησιάζει το 50%.

Ακολουθούν δυο πίνακες με ένα διάγραμμα για τον καθέναν. Ο πρώτος παρουσιάζει τους μακροχρόνια ανέργους, χωρίζοντάς τους σε ποσοστό σχετικά με το φύλο, για τα έτη 2008 έως 2019. (Το ποσοστό μακροχρόνια ανέργων ορίζεται ως το ποσοστό των ατόμων που αναζητούν εργασία για έναν χρόνο ή περισσότερο προς το σύνολο του εργατικού δυναμικού). Και ο δεύτερος το ποσοστό του πληθυσμού που διαμένει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο, χωρίζοντάς τον σε δυο ηλικιακές κατηγορίες 0-17 ετών και 18-59 ετών για τα ίδια έτη. Να σημειωθεί ότι νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο θεωρούνται τα νοικοκυριά στα οποία κανένα μέλος δεν εργάζεται, με εξαίρεση τα νοικοκυριά που αποτελούνται αποκλειστικά από μη εργαζόμενους σπουδαστές ηλικίας 18 - 24 ετών. Επίσης, οι δείκτες του πληθυσμού που διαμένει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο υπολογίζονται ως:

- α) το ποσοστό παιδιών ηλικίας 0 - 17 ετών που ζει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο επί του συνόλου των παιδιών αυτής της ηλικιακής ομάδας,
- β) το ποσοστό ενηλίκων ηλικίας 18 - 59 ετών που ζει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο επί του συνόλου των ατόμων αυτής της ηλικιακής ομάδας.

Μακροχρόνια Άνεργοι στην Ελλάδα 2008-2019 (ποσοστό %)												
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Άρρενες	2	2,4	3,8	6,8	12,2	16,2	17,2	15,8	14,1	12,6	10	9,6
Θήλεις	5,9	6	8,1	11,5	17,4	21,4	22,4	21,2	20,4	19,4	16,9	15,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

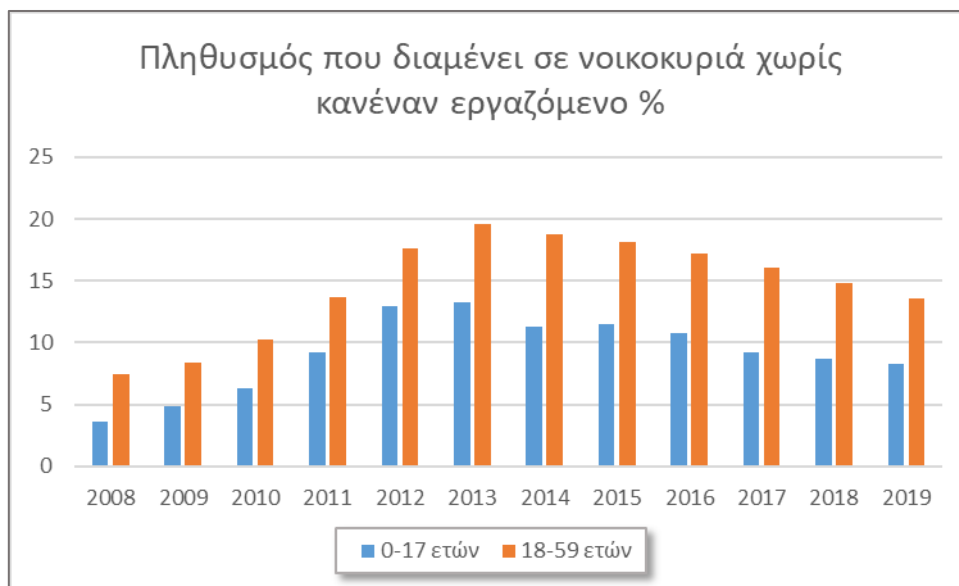

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όπως και στον γενικό πίνακα των ανέργων κατά φύλο στον πιο πάνω πίνακα, έτσι και εδώ στα ποσοστά μακροχρόνιων ανέργων οι γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με τους άνδρες σε όλα τα έτη. Το 2014 το ποσοστό ανεργίας για του μακροχρόνια ανέργους κορυφώνεται με ποσοστό 22,4% για γυναίκες και 17,2% για άνδρες, ενώ μέχρι το 2019 το ποσοστό των ανδρών δε ξεπερνά το 10% και των γυναικών βρίσκεται περίπου στο 15%.

Πληθυσμός που διαμένει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο (ποσοστό %)												
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
0-17 ετών	3,6	4,9	6,3	9,2	13	13,3	11,3	11,5	10,8	9,2	8,7	8,3
18-59 ετών	7,5	8,4	10,3	13,7	17,6	19,6	18,8	18,1	17,2	16,1	14,8	13,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το ποσοστό του πληθυσμού που διαμένει σε νοικοκυριό χωρίς κανέναν εργαζόμενο είναι σημαντικό γιατί πίσω από αυτό ξετυλίγονται και άλλα θέματα όπως αυτό του ποσοστού της ανεργίας, του κινδύνου φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και πολλών ακόμη τέτοιων εννοιών. Στα παραπάνω ποσοστά φαίνεται πως από το 2011 μέχρι και το 2019 είναι σημαντικά υψηλό το ποσοστό των νοικοκυριών που δεν διαθέτουν ούτε έναν εργαζόμενο. Στην κατηγορία 18-59 ετών τα ποσοστά είναι αρκετά μεγαλύτερα, όμως αυτό ενδεχομένως συμβαίνει διότι η συγκεκριμένη κατηγορία καλύτερη μεγαλύτερο ηλικιακό φάσμα. Παρ' όλα αυτά σημαντικά υψηλό είναι και το ποσοστό στην κατηγορία για τις ηλικίες 0-17 ετών, αν αναλογιστεί κανείς πως σε αυτά τα νοικοκυριά υπάρχουν ανήλικα τέκνα των οποίων κανείς από την οικογένεια τους δεν εργάζεται.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό στην Ελλάδα για τα έτη 2007 έως 2018. Με τον όρο πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό χαρακτηρίζεται ο δείκτης ο οποίος αναφέρεται στο ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή στερείται υλικών αγαθών ή διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας.

Πληθυσμός που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας είναι ο δείκτης που αναφέρεται στο ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 18 - 59 που διαβιεί σε νοικοκυριά που τα μέλη τους εργάστηκαν λιγότερο από 20% της συνήθους απασχόλησης κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους. Η ένταση εργασίας του νοικοκυριού ορίζεται ως ο λόγος μεταξύ του αριθμού των μηνών του προηγούμενου έτους κατά τη διάρκεια των οποίων όλα τα μέλη εργάζονταν και του συνολικού αριθμού των μηνών που θα μπορούσαν θεωρητικά να έχουν εργαστεί κατά την ίδια περίοδο. Οικονομικά ενεργά μέλη θεωρούνται τα μέλη του νοικοκυριού ηλικίας 18 - 59 ετών, εξαιρουμένων των φοιτητών ηλικίας 18 - 24 ετών. Τα νοικοκυριά που αποτελούνται μόνο από μαθητές ή σπουδαστές κ.λπ. κάτω των 25 ετών ή και άτομα ηλικίας 60 ετών και άνω εξαιρούνται από τον υπολογισμό του δείκτη.

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό στην Ελλάδα, 2007 - 2018 (ποσοστά %)												
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό	27,7	28,1	27,6	27,7	31	34,6	35,7	36	35,7	35,6	34,8	31,8
Πληθυσμός που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας	8,1	7,4	6,5	7,5	11,8	16,1	19,6	19,4	18,7	19,2	17,6	16,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό φαίνεται να είναι αρκετά υψηλό από το 2007 κιόλας. Μπορεί λοιπόν να εμφανίζει μια έντονη αύξηση μεταξύ των ετών 2012 – 2017 όμως άξιο σχολιασμό είναι το εξ αρχής υψηλό του ποσοστό κάτι που δείχνει πως μεγάλος μέρος του ελληνικού πληθυσμού βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό πολύ πριν την ελληνική οικονομική κρίση και όταν πλέον έκανε την εμφάνισή της και εκείνη τα ποσοστά αυξήθηκαν κατά μεγάλο βαθμό δημιουργώντας και μεγαλύτερα προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής φύσης στις οικογένειες που ανήκουν σε αυτά τα ποσοστά. Σχετικά με τον πληθυσμό που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας, το ποσοστό τους είναι αρκετά υψηλό από το 2012 και μετά κάτι που δικαιολογείται αν παρατηρήσει κανείς παραπάνω δεδομένα όπως αυτά της ανεργίας στην Ελλάδα για παράδειγμα.

Παρακάτω υπάρχει ένας πίνακας συνοδευόμενος από το σχετικό διάγραμμα που παραθέτει τον Κίνδυνο Φτώχειας στην Ελλάδα, μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών, για τα έτη 2007 έως 2018. Λέγοντας, κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, εννοείται το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο του κατωφλιού της φτώχειας, δηλαδή του 60% του εθνικού διάμεσου (του εισοδήματος που βρίσκεται στο μέσο της κατανομής) ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος.

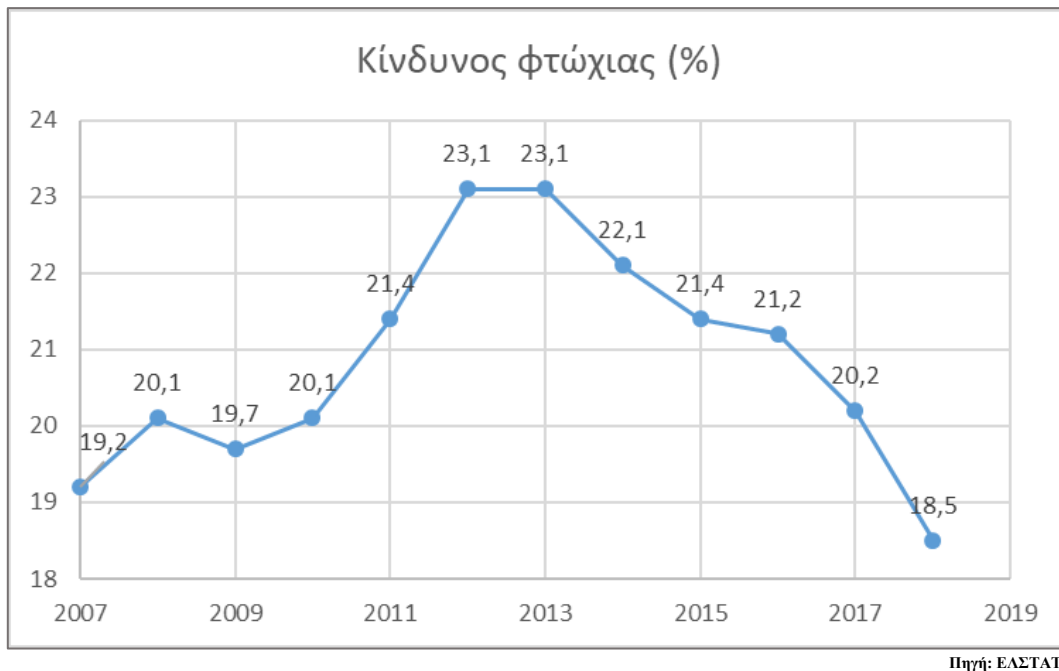
Ισοδύναμο διαθέσιμο ατομικό εισόδημα: το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού μετά τη διαίρεσή του με το ισοδύναμο μέγεθος του νοικοκυριού. (Το ισοδύναμο μέγεθος του νοικοκυριού υπολογίζεται με βάση την τροποποιημένη κλίμακα του ΟΟΣΑ, σύμφωνα με την οποία ορίζεται συντελεστής στάθμισης 1 για τον πρώτο ενήλικα, 0.5 για τον δεύτερο ενήλικα και μέλη 14 ετών και άνω και 0.3 για παιδιά κάτω των 14 ετών.

Παράδειγμα: Το εισόδημα του νοικοκυριού με δύο ενήλικες και δύο παιδιά κάτω των 14 ετών διαιρείται με τον συντελεστή ισοδυναμίας $1 + 0.5 + (2 \times 0.3) = 2.1$, για νοικοκυριό με δύο ενήλικες διά 1.5, για νοικοκυριό με 2 ενήλικες και 2 παιδιά ηλικίας 14 ετών και άνω διά 2.5 κ.λπ.).

Ως κοινωνικές μεταβιβάσεις εννοούνται: η κοινωνική βοήθεια (ΕΚΑΣ, εισοδηματικές ενισχύσεις σε νοικοκυριά μόνιμων κατοίκων ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, επίδομα μακροχρόνια ανέργων ηλικίας 45 - 65 ετών κ.λπ.), τα οικογενειακά επιδόματα, τα επιδόματα / βοηθήματα ανεργίας, τα επιδόματα / βοηθήματα ασθένειας, τα επιδόματα / βοηθήματα αναπηρίας - ανικανότητας και οι εκπαιδευτικές παροχές.

Κίνδυνος φτώχειας στην Ελλάδα μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών, 2007 - 2018												
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Κατώφλι κινδύνου φτώχειας (σε ευρώ)	6,120	6,480	6,897	7,178	6,591	5,708	5,023	4,608	4,512	4,500	4,560	4,718
Συνολικό %	19,2	20,1	19,7	20,1	21,4	23,1	23,1	22,1	21,4	21,2	20,2	18,5
Άρρενες %	18,4	19,6	19,1	19,3	20,9	22,5	22,4	22,2	21,5	21,2	20,2	18,5
Θήλεις %	20	20,7	20,2	20,9	21,9	23,6	23,8	22	21,2	21,2	20,2	18,5
Κατά ομάδες ηλικιών %												
0-17	22,1	23	23,7	23	23,7	26,9	28,8	25,5	26,6	26,3	24,5	22,7
18-64	18,7	18,7	18,1	19	20,2	23,8	24,1	23,5	22,5	22,7	21,7	19,8
65+	22	22,3	21,4	21,3	23,6	17,2	15,1	14,9	13,7	12,4	12,4	11,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

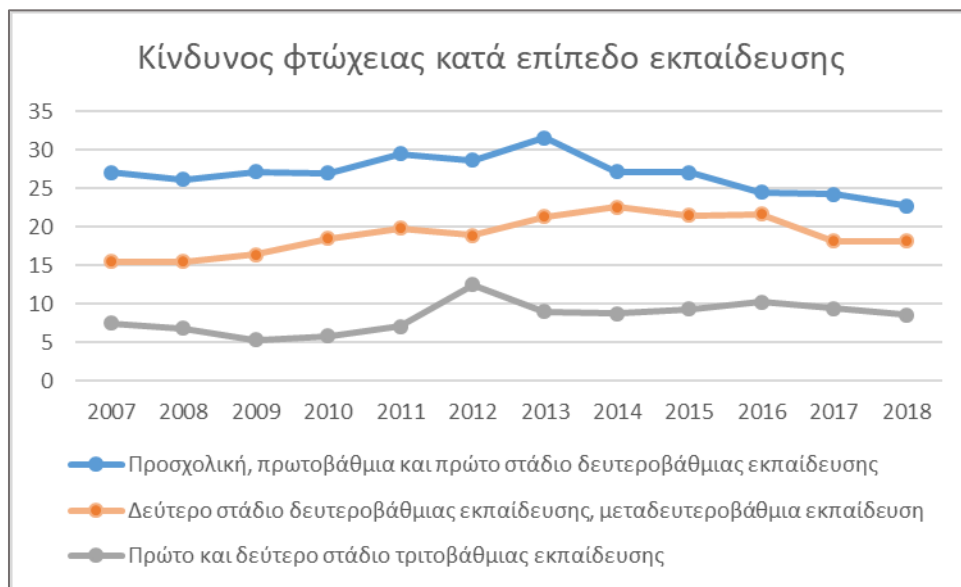
Ακόμη και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ο κίνδυνος φτώχειας είναι ποσοστιαία υψηλός στο σύνολό του, με μεγάλο μέρος του πληθυσμού να βρίσκεται στο κατώφλι του κινδύνου φτώχειας. Κοιτάζοντάς το ως προς το φύλο, μικρές είναι οι διαφορές των ποσοστών ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες, με τις γυναίκες να εμφανίζουν ελάχιστα υψηλότερο ποσοστό μέχρι και το 2016, όπου από εκεί και έπειτα το ποσοστό είναι ίδιο και για τα δυο φύλα.

Σχετικά με τις ηλικιακές ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας, άξιο σχολιασμού είναι πως καμία ηλικιακή ομάδα δεν παρουσιάζει τεράστια διαφορά στο ποσοστό της σε σχέση με τις άλλες. Και οι τρεις αντιμετωπίζουν τον ίδιο κίνδυνο φτώχειας, με τις ηλικίες των άνω των 65 ετών να παρουσιάζουν ίσως λίγο καλύτερη κατάσταση ως προς την επερχόμενη φτώχεια, χωρίς όμως σύμφωνα με τα ποσοστά να μπορούν να την αποφύγουν με μεγάλη ευκολία.

Ο κίνδυνος φτώχειας κατά επίπεδο εκπαίδευσης θα σχολιαστεί στον παρακάτω πίνακα και διάγραμμα για τα έτη 2007 έως 2018.

Κίνδυνος φτώχειας κατά επίπεδο εκπαίδευσης, 2007 - 2018 (ποσοστά %)												
Επίπεδο Εκπαίδευσης	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Προσχολική, πρωτοβάθμια και πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	27,1	26,2	27,2	27	29,5	28,7	31,6	27,2	27,1	24,5	24,3	22,8
Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	15,5	15,5	16,4	18,5	19,8	18,9	21,3	22,6	21,5	21,7	18,2	18,2
Πρώτο και δεύτερο στάδιο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	7,5	6,8	5,3	5,8	7,1	12,5	9	8,7	9,3	10,2	9,4	8,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Τα άτομα που το επίπεδο εκπαίδευσή τους τοποθετείται στην προσχολική, πρωτοβάθμια και πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας, σε σχέση με εκείνα που το επίπεδο εκπαίδευσή τους προχωράει στο δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ενώ και αυτοί με τη σειρά του εμφανίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας σε σχέση με εκείνους που κατέχουν το πρώτο και δεύτερο στάδιο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως αυτό προκύπτει εκτός από τον πίνακα και μέσω του διαγράμματος. Όσον αναφορά τα ποσοστά ανά τα έτη και για τις τρεις κατηγορίες ακολουθούν μια σταθερή άνοδο στο μεγαλύτερο σύνολο τους, απ' την αρχή έως το 2016 που αρχίζουν να παραμένουν σταθερά ή να μειώνεται ελάχιστα.

Τα άτομα με υλικές στερήσεις φαίνονται στον παρακάτω πίνακα για τα έτη 2014 έως 2018. Ο δείκτης «ποσοστό ατόμων με υλικές στερήσεις» εκτιμά το επίπεδο διαβίωσης μετρώντας το ποσοστό του πληθυσμού που δεν μπορεί να ανταποκριθεί οικονομικά ή στερείται λόγω οικονομικής αδυναμίας τουλάχιστον 3 από έναν κατάλογο 9 αγαθών και υπηρεσιών:

- πληρωμή πάγιων λογαριασμών, όπως ενοίκιο ή δόση δανείου, πάγιοι λογαριασμοί (ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου κ.λπ.), δόσεις πιστωτικών καρτών ή δόσεις δανείου για οικοσκευή, διακοπές κ.λπ. ή αγορές με δόσεις κύριας κατοικίας,
- διακοπές για μία εβδομάδα,
- διατροφή που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας,
- έκτακτες αλλά αναγκαίες δαπάνες,
- τηλέφωνο (περιλαμβάνεται και το κινητό τηλέφωνο),
- έγχρωμη τηλεόραση,
- πλυντήριο ρούχων,
- ΙΧ επιβατικό αυτοκίνητο,
- ικανοποιητική θέρμανση.

Άτομα με υλικές στερήσεις 2014 - 2018 (ποσοστό %)					
Ομάδες ηλικιών	2014	2015	2016	2017	2018
Σύνολο	39,5	39,9	38,5	36	33,5
0 - 17	41,9	44,5	42,3	38,3	39,3
18 - 64	40,1	41,5	39,6	36,6	34,2
65+	35,5	34,9	34,4	32,3	30,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ως προς το συνολικό τους ποσοστό έως και το 2016 παραμένει σχεδόν ίδιο πλησιάζοντας το 40% ενώ το 2017-2018 μειώνεται χωρίς όμως να πέφτει κάτω από το 33%. Η ηλικίες των 65 ετών και άνω εμφανίζουν μικρότερο ποσοστό, με αποτέλεσμα να στερούνται λιγότερο κάποια από τα παραπάνω αγαθά - υπηρεσίες.

Ο επόμενος πίνακας αναφέρεται στο ποσοστό των νοικοκυριών που αντιμετωπίζουν δυσμενείς συνθήκες στην κατοικία τους για τα έτη 2014 έως 2018 και ο αμέσως επόμενος την ποσοστιαία κατανομή των νοικοκυριών, κατά αριθμό δωματίων και εμβαδόν της κατοικίας τους για τα ίδια έτη.

Νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν δυσμενείς συνθήκες στην κατοικία τους, 2014 - 2018 (ποσοστό %)					
	2014	2015	2016	2017	2018
Νοικοκυριά που διαβιούν σε κατοικίες που αντιμετωπίζουν:					
Θόρυβο	19,6	19,4	20	20,2	19,8
Διαρροή στη στέγη, υγρασία σε τοίχους, πατώματα, θεμέλια ή σάπιες κάσες στα παράθυρα ή σάπια πατώματα	13,7	14,7	14,7	13,6	13,3
Σκοτεινά δωμάτια	6,6	6,2	6,3	5,6	5,7
Έλλειψη λουτρού και μπάνιου	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6
Έλλειψη εσωτερικής τουαλέτας	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Περίπου το 20% των νοικοκυριών έως το 2018 ζούσαν σε σπίτια, τα οποία παρουσιάζανε θόρυβο, ενώ σχεδόν το 15% φθάνουν τα σπίτια με διαρροές, υγρασία, σάπια πατώματα και κουφώματα. Μικρό είναι το ποσοστό των σπιτιών με σκοτεινά δωμάτια, ενώ ελάχιστο, κάτω του 1% σπίτι χωρίς λουτρό, μπάνιο και εσωτερική τουαλέτα.

Ποσοστιαία (%) κατανομή των νοικοκυριών, κατά αριθμό δωματίων και εμβαδόν της κατοικίας τους, 2014 - 2018					
	2014	2015	2016	2017	2018
Αριθμός δωματίων					
1	4,7	3,8	3,7	3,7	3,1
2	20,5	19,9	19,8	19,9	18,7
3	45,4	4,7	47,5	47,5	46,4
4	21,5	20,4	21,6	21,5	24,4
5	5,6	5,5	5,5	5,3	5,7
6+	2,4	1,7	1,9	2,1	1,7
Εμβαδόν m2					
≤ 40	4,6	3,9	3,7	3,4	3,2
41 - 60	16	16,2	16	15,7	14,7
61 - 100	54,9	55	55,3	54,8	56,3
101 +	24,5	24,9	25	26	25,7

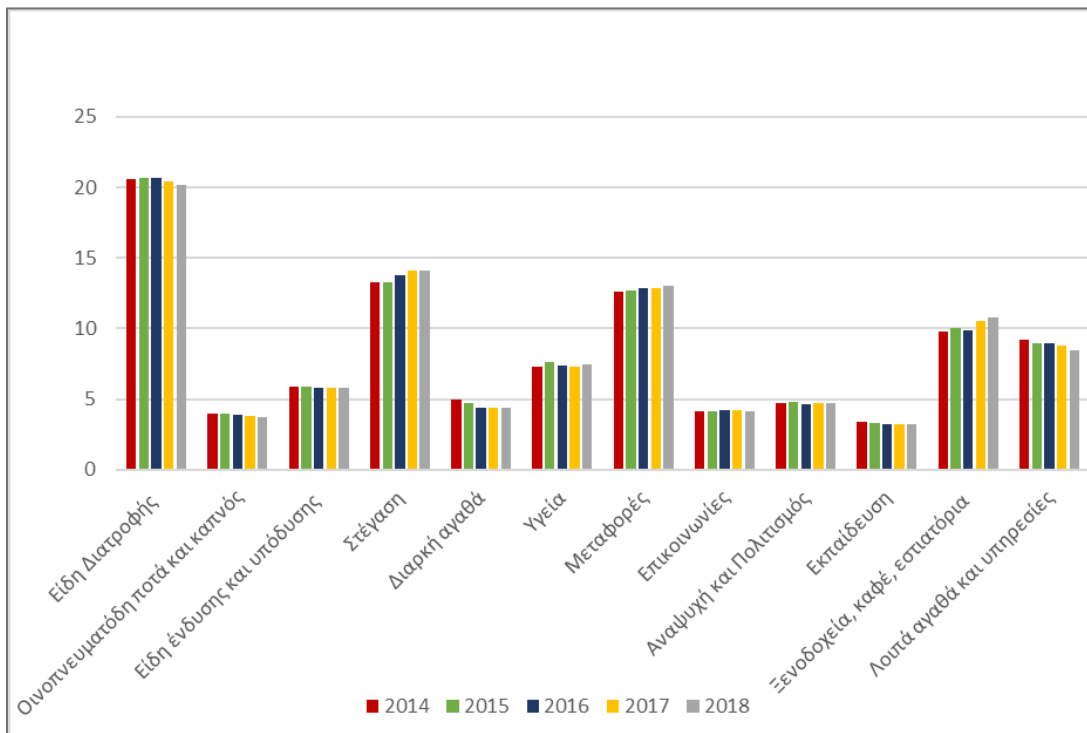
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το μεγαλύτερο ποσοστό των νοικοκυριών στην Ελλάδα, διαθέτει από 2 έως 4 δωμάτια, ενώ οι οικίες των μισών σχεδόν Ελλήνων είναι από 61 έως 100 τετραγωνικά μέτρα.

Ακολουθούν στοιχεία για τη μέση μηνιαία δαπάνη (αγορές) των νοικοκυριών για αγαθά και υπηρεσίες για έτη 2014 – 2018.

Μέση μηνιαία δαπάνη (αγορές) των νοικοκυριών για αγαθά και υπηρεσίες 2014 - 2018										
Αγαθά και Υπηρεσίες	2014		2015		2016		2017		2018	
	Αξία σε ευρώ	%	Αξία σε ευρώ	%	Αξία σε ευρώ	%	Αξία σε ευρώ	%	Αξία σε ευρώ	%
Σύνολο	1.460,52	100	1.421,00	100	1.392,03	100	1.414,09	100	1.441,03	100
Είδη Διατροφής	299,79	20,6	293,79	20,7	287,76	20,7	289,04	20,4	291,33	20,2
Οινοπνευματώδη ποτά και καπνός	58,8	4	57,45	4	54,35	3,9	54,08	3,8	53,2	3,7
Είδη ένδυσης και υπόδυσης	85,7	5,9	83,47	5,9	80,71	5,8	81,36	5,8	83,24	5,8
Στέγαση	195,29	13,3	189,36	13,3	192,68	13,8	198,75	14,1	203,14	14,1
Διαρκή αγαθά	72,76	5	66,3	4,7	61,31	4,4	61,92	4,4	62,77	4,4
Υγεία	105,76	7,3	107,36	7,6	103,68	7,4	103,33	7,3	107,99	7,5
Μεταφορές	184,82	12,6	179,89	12,7	180,08	12,9	182,31	12,9	187,35	13
Επικοινωνίες	60,08	4,1	58,58	4,1	58,37	4,2	59	4,2	59,32	4,1
Αναψυχή και Πολιτισμός	68,71	4,7	68,41	4,8	64,05	4,6	65,83	4,7	67,75	4,7
Εκπαίδευση	50,84	3,4	46,28	3,3	45,1	3,2	45,95	3,2	46,34	3,2
Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	143,49	9,8	142,15	10	138,46	9,9	148,77	10,5	156,32	10,8
Λοιπά αγαθά και υπηρεσίες	134,49	9,2	127,95	9	125,47	9	123,76	8,8	122,27	8,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

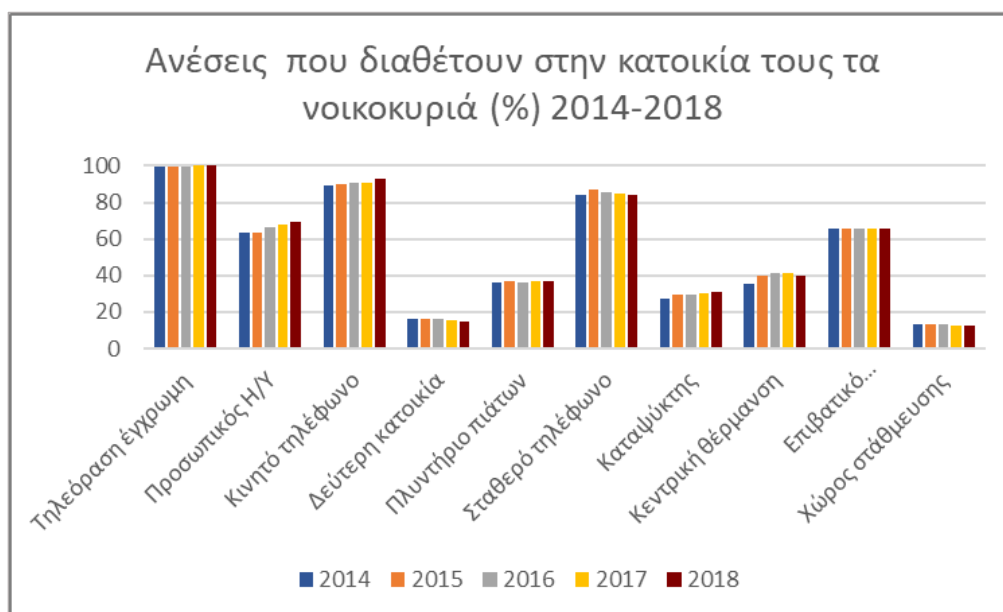
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το μεγαλύτερο ποσοστό των δαπανών των νοικοκυριών δίνεται στα είδη διατροφής, ενώ ακολουθούν η στέγαση και αμέσως μετά οι μεταφορές. Το μικρότερο ποσοστό δαπανών ξοδεύεται στην εκπαίδευση, στα οινοπνευματώδη ποτά και τον καπνό, στις επικοινωνίες, την αναψυχή και τον πολιτισμό.

Σχετικά με τις ανέσεις των νοικοκυριών παρουσιάζονται τα παρακάτω ποσοστά για τα έτη 2014-2018.

Ποσοστιαία (%) κατανομή των νοικοκυριών ανάλογα με τις ανέσεις που διαθέτουν στην κατοικία τους, 2014 - 2018					
	2014	2015	2016	2017	2018
Τηλεόραση έγχρωμη	99,4	99,6	99,5	100	100
Προσωπικός Η/Υ	63,7	63,6	66,1	68,1	69,7
Κινητό τηλέφωνο	89,4	90,2	90,9	90,9	92,8
Δεύτερη κατοικία	16,5	16,3	16	15,8	14,9
Πλυντήριο πιάτων	36,1	36,7	36,1	36,7	36,7
Σταθερό τηλέφωνο	83,9	87,2	85,5	85	84,3
Καταψύκτης	27,1	29,2	29,8	30,6	31,1
Κεντρική θέρμανση	35,4	39,7	41,5	41,3	40,1
Επιβατικό αυτοκίνητο ΙΧ	65,9	66	65,6	66	66
Χώρος στάθμευσης	13,1	13,3	13	12,9	12,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

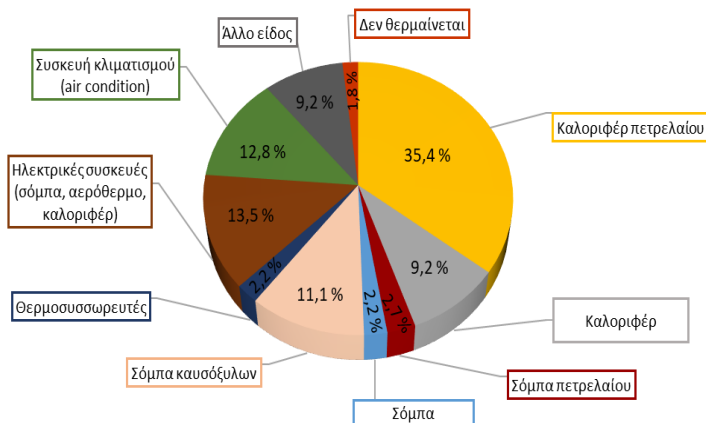
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σχεδόν το 100% των νοικοκυριών διαθέτει έγχρωμη τηλεόραση και πάνω από το 90% κινητό τηλέφωνο τα τελευταία έτη. Τα σταθερό τηλέφωνο επίσης υπάρχει στο μεγαλύτερο ποσοστό των νοικοκυριών, ενώ αντιθέτως ο χώρος στάθμευσης και η δεύτερη κατοικία καταλαμβάνουν τα μικρότερα ποσοστά των ενέσεων των νοικοκυριών.

Ποσοστιαία (%) κατανομή των νοικοκυριών κατά κύριο μέσο θέρμανσης, 2014 - 2018					
	2014	2015	2016	2017	2018
Καλοριφέρ πετρελαίου	35,4	39,7	41,5	41,3	40,1
Καλοριφέρ φυσικού αερίου	9,2	10,4	9,2	12,1	12,4
Σόμπα πετρελαίου	2,7	2,4	2,1	2	1,7
Σόμπα υγραερίου	2,2	1,4	1,2	1,4	1
Σόμπα καυσόξυλων	11,1	9,9	7,8	8,8	8,9
Θερμοσυσσωρευτές	2,2	1,9	1,9	2	1,6
Ηλεκτρικές συσκευές (σόμπα, αερόθερμο, καλοριφέρ)	13,5	14,3	13,3	13,1	15,2
Συσκευή κλιματισμού (air condition)	12,8	9,6	9,9	8,8	9,3
Άλλο είδος	9,2	9,9	10,4	9,9	8,9
Δεν θερμαίνεται	1,8	0,5	0,8	0,5	0,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ποσοστιαία (%) κατανομή των νοικοκυριών, κατά κύριο μέσο θέρμανσης, 2014.

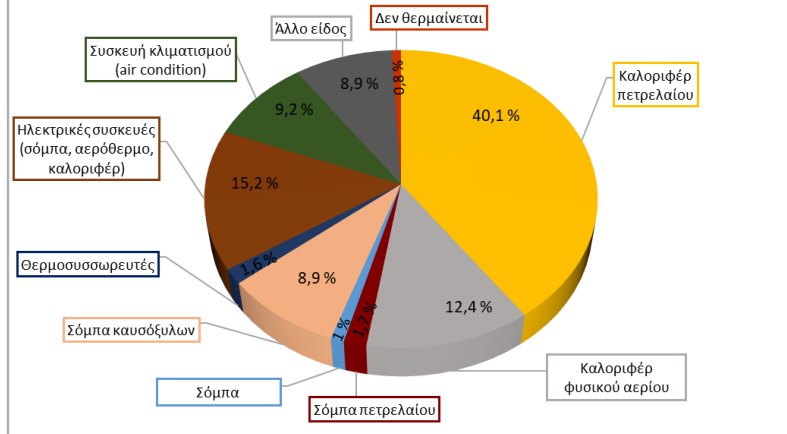
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Τέλος, με σόμπα πετρελαίου ή υγραερίου και θερμοσυσσωρευτές θερμαίνεται λιγότερο από το 2,5% των νοικοκυριών, ενώ τα νοικοκυριά που δεν διαθέτουν θέρμανση μετά το 2015 βρίσκονται στο 0,5%.

Το καλοριφέρ πετρελαίου είναι το κυριότερο μέσο θέρμανσης στο 40% περίπου των νοικοκυριών.

Αμέσως μετά, για να θερμάνουν τα σπίτια τους ένα ποσοστό του πληθυσμού χρησιμοποιεί τις ηλεκτρικές συσκευές όπως τη σόμπα ή το αερόθερμο, ενώ λίγο μικρότερο ποσοστό χρησιμοποιεί την συσκευή κλιματιστικού.

Ποσοστιαία (%) κατανομή των νοικοκυριών, κατά κύριο μέσο θέρμανσης, 2018.

Κλείνοντας με τα ποσοστά για το σύνολο της Ελλάδος, ακολουθεί ο τελευταίος πίνακας με την ποσοστιαία κατανομή των δαπανών κοινωνικής προστασίας του συστήματος ESSPROS για τα έτη 2013-2017. ESSPROS είναι το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ολοκληρωμένων Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας. Με πιο απλά λόγια είναι ένα σύστημα καταγραφής εσόδων και δαπανών κοινωνικής προστασίας, στις οποίες περιλαμβάνονται όλες οι παροχές που δίνονται από υπηρεσίες και κυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς οργανισμούς προς φυσικά πρόσωπα και κοινωνικές ομάδες.

Ποσοστιαία (%) κατανομή των δαπανών κοινωνικής προστασίας του συστήματος ESSPROS					
Λειτουργίες	2013	2014	2015	2016	2017
Ασθένεια	20,8	18,4	19,1	20,3	20,4
Αναπηρία	6,4	6,4	6,4	5,9	5,9
Γήρας	53,2	55,2	55,6	55,1	53,2
Χηρεία	9,8	10	10,3	10,2	9,6
Οικογένεια	4,4	4,5	4,1	4	5,7
Ανεργία	5,2	4,2	4	3,7	3,7
Κοινωνικός Αποκλεισμός	0,3	1,3	0,5	0,8	1,5

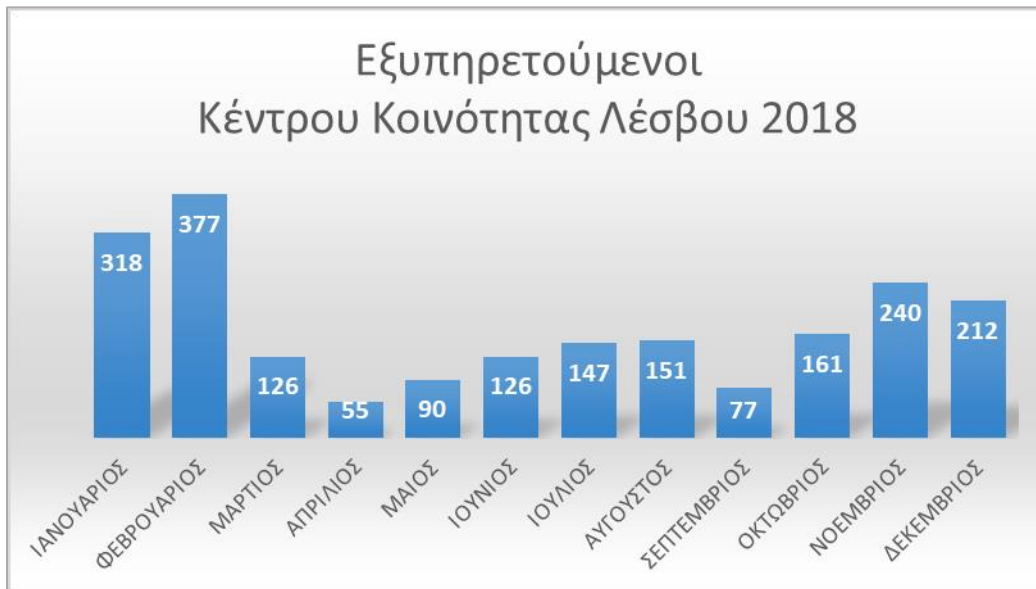
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Οι δαπάνες γήρατος και ασθένειας καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο ποσοστό σε όλα τα έτη. Η χηρεία επίσης, δέχεται δαπάνες της τάξης του 10% περίπου, ενώ άξιο σχολιασμού είναι το μηδαμινό ποσοστό για θέματα κοινωνικού αποκλεισμού και το ελάχιστο ποσοστά για θέματα οικογένειας και ανεργίας στην πορεία όλων των ετών.

3.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Στην συγκεκριμένη υποενότητα θα παρουσιαστούν τα δεδομένα που συλλέχθηκαν για την κοινωνική πλευρά και μέριμνα του νησιού της Λέσβου, οπτικοποιημένα σε χάρτες, σε πίνακες και διαγράμματα. Όμως παρ' όλο που στις υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας του Κέντρου Κοινότητας Λέσβου υπάρχει: το κοινωνικό παντοπωλείο, το κοινωνικό φαρμακείο, ο ξενώνας φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας του Δήμου, Δημοτικός Οργανισμός Κοινωνικής Παρέμβασης (Δ.Ο.Κ.Π.), εντάσσονται διοικητικά, το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιού (ΚΔΑΠ), ο Βρεφικός Σταθμός «ΜΑΡΙΑ ΑΜΠΙΑΤΖΗ» και το Πολυκέντρο (Συμβουλευτική Υπηρεσία), το Κέντρο Κοινότητας Λέσβου(δομή για κοινωνικά προγράμματα και υπηρεσίες), το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» και τα Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η) τα μοναδικά διαθέσιμα στοιχεία ήταν εκείνα των ατόμων που χρησιμοποιούν τις παροχές του κοινωνικού φαρμακείου και του κοινωνικού παντοπωλείου για τα έτη 2018-2019 κι αυτό διότι η συγκεκριμένη υπηρεσία λειτουργεί από τα μέσα του έτους του 2017.

Τα διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζουν τον συνολικό αριθμό των εξυπηρετούμενων ατόμων του Κέντρου Κοινότητας Λέσβου για τα δυο καταγεγραμμένα έτη:

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

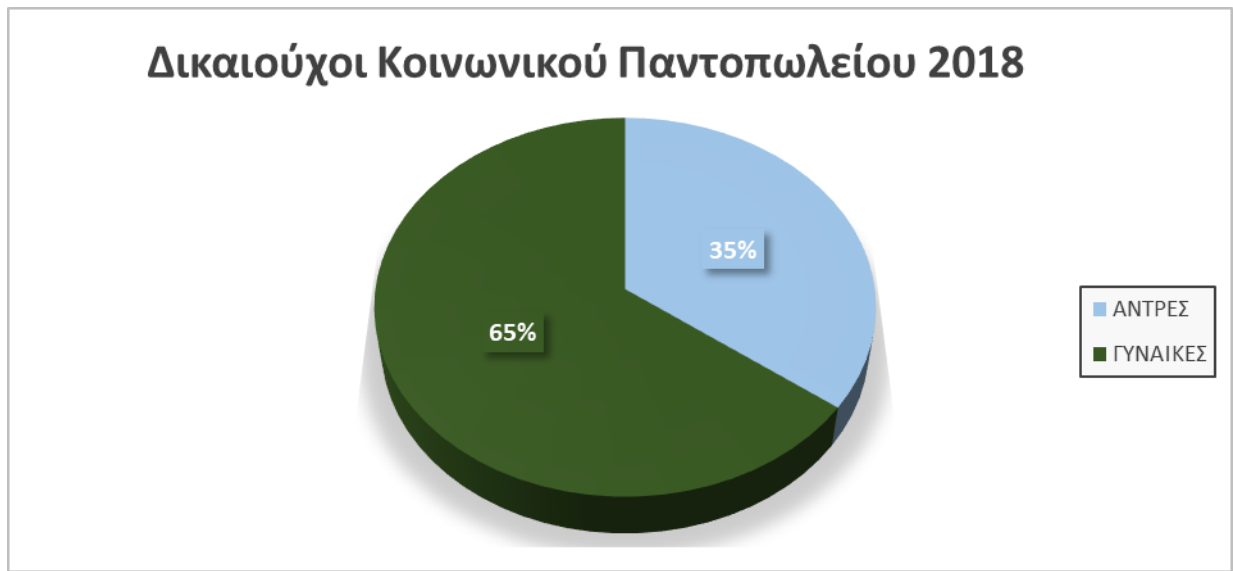

Πηγή: ΕΑΣΤΑΤ

Το 2019 παρατηρείται μείωση των εξυπηρετούμενων ατόμων του Κέντρου Κοινότητας Λέσβου ως προς το σύνολο τους, καθώς και μείωση των ατόμων ανάμεσα στους μήνες των δυο ετών, εκτός από τον Απρίλιο, τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2019, που παρατηρείται μια μικρή αύξηση των ατόμων. Ως προς το γενικό σύνολο το έτος 2018 εξυπηρετήθηκαν 2.080 άτομα, ενώ 1.753 άτομα το 2019.

Στη συνέχεια παραθέτονται οι χάρτες και τα διαγράμματα (τα οποία κατηγοριοποιούν το συνολικό αριθμό κατά φύλο) για τους εξυπηρετούμενες του Κοινωνικού Παντοπωλείου Λέσβου για τα έτη 2018-2019. Να σημειωθεί πως για να μπορεί να είναι κανείς δικαιούχος στο Κοινωνικό Παντοπωλείο τα κριτήρια είναι κυρίως εισοδηματικά (α. για μεμονωμένο άτομο είναι 3.000€ δηλωθέν εισόδημα, β. για ζευγάρι είναι 4.500€ δηλωθέν εισόδημα, γ. προσαυξάνεται το εισόδημα κατά 900€ για κάθε προστατευόμενο μέλος το οποίο αναγράφεται στο εκκαθαριστικό) ενώ άτομα εγγεγραμμένα στον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) και τα άτομα με πιστοποιητικό αναπηρίας 67% και άνω έχουν επιπλέον μοριοδότηση για την ένταξή τους στις παροχές του κοινωνικού παντοπωλείου.

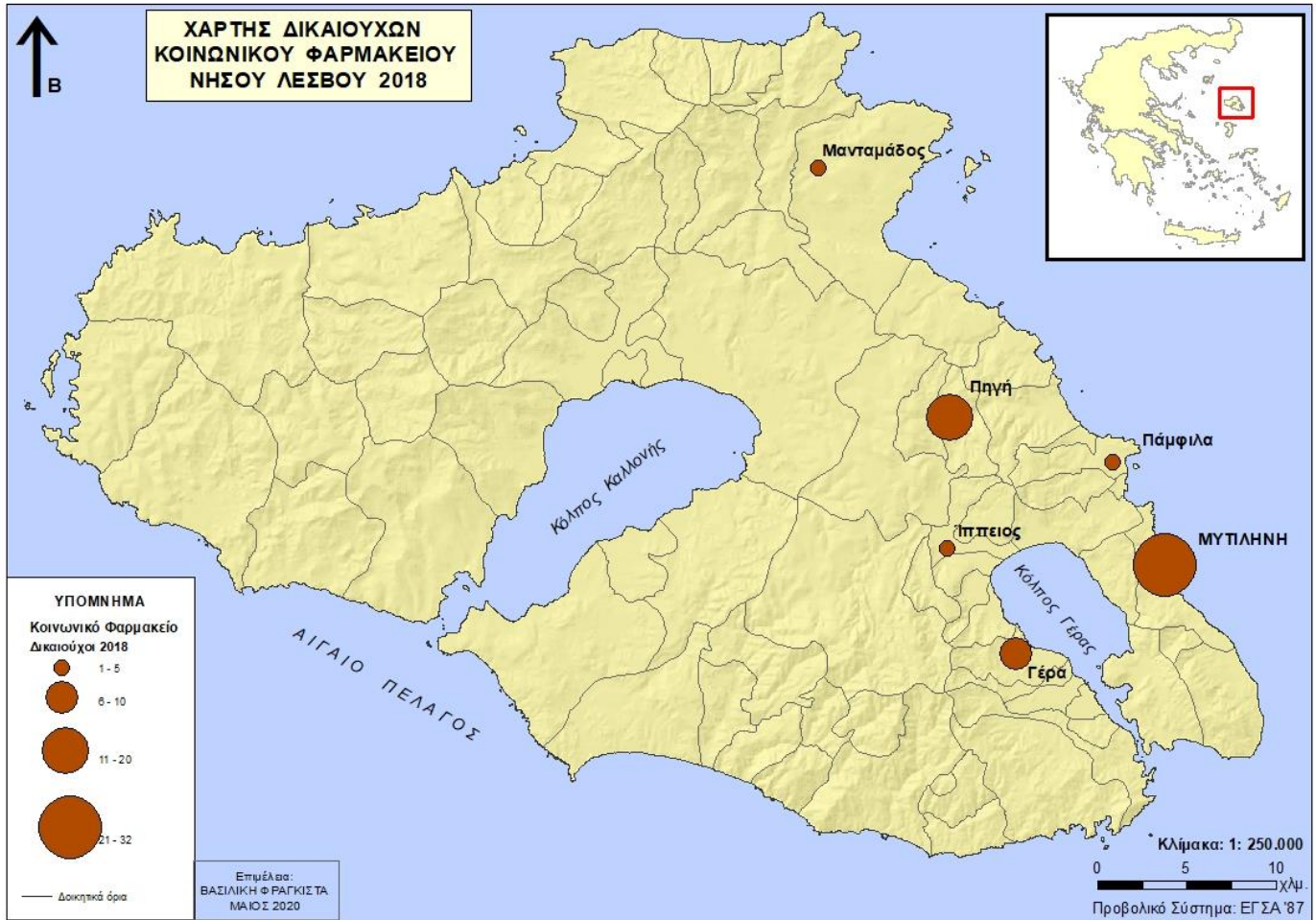

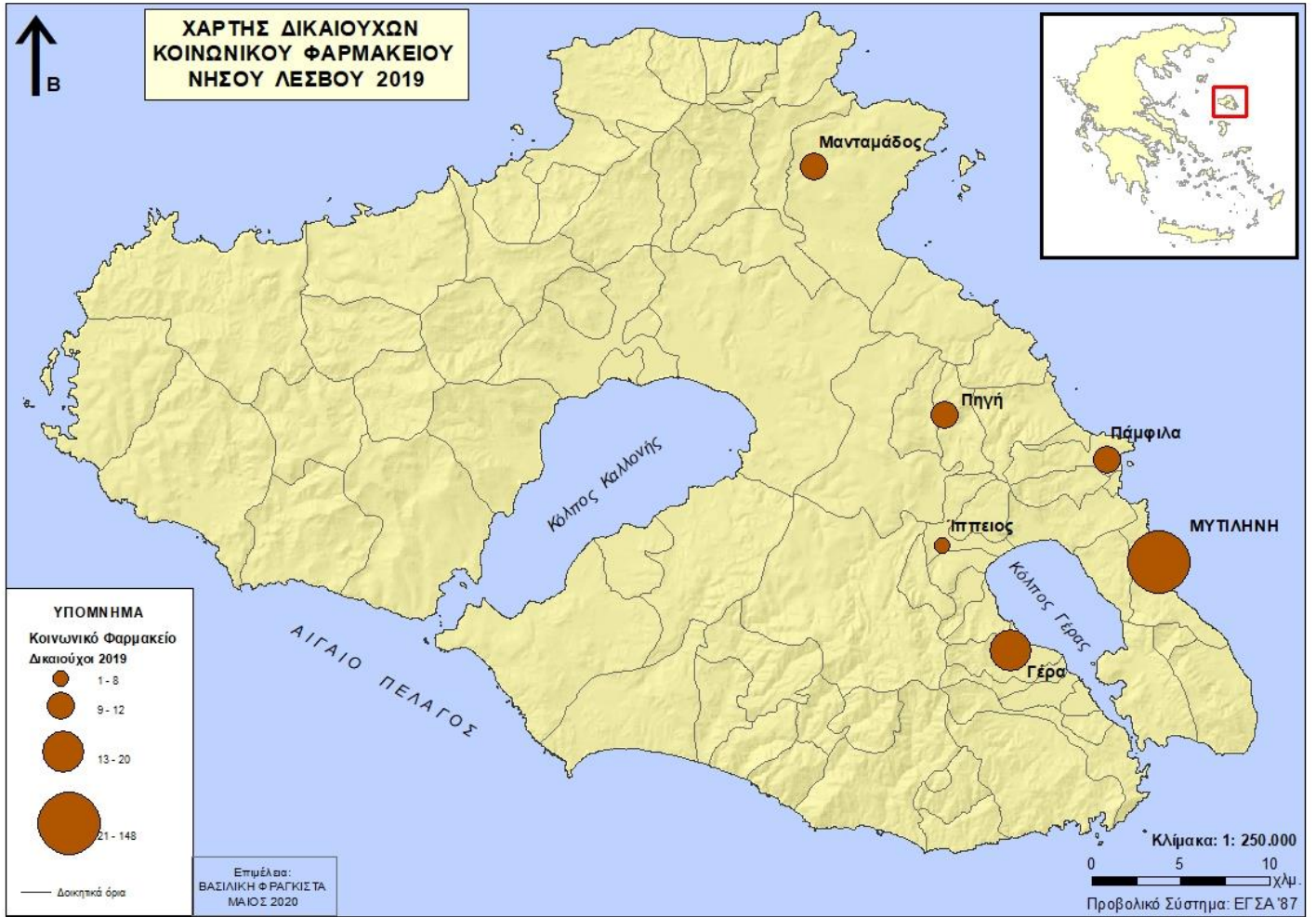
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία το 2018 περισσότερα ήταν τα άτομα που επωφελήθηκαν από τις παροχές του Κοινωνικού Παντοπωλείου σε σχέση με το 2019.

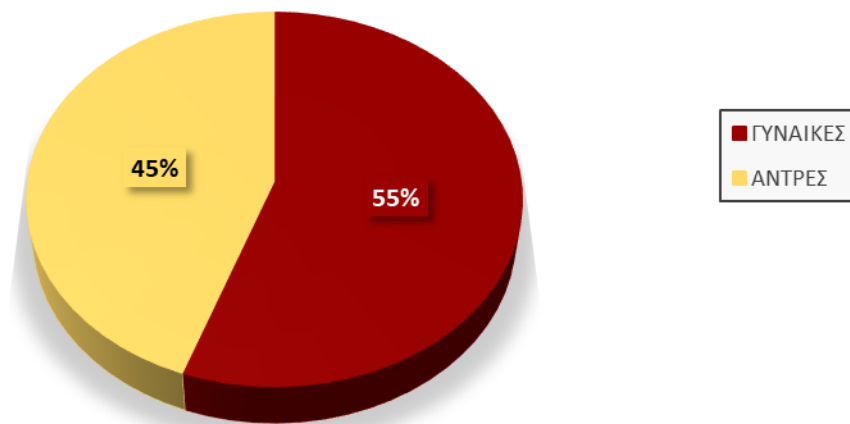
Για το 2019 υπολογίζονται 139 άτομα λιγότερα άτομα από το 2018, αφού το 2019 το σύνολό τους είναι 117 άτομα, ενώ το 2018 ανέρχονται σε 256 άτομα. Όσον αφορά τις περιοχές του νησιού απ' τις οποίες προέρχονται οι αριθμοί των εξυπηρετούμενων ατόμων και στα δυο έτη τα περισσότερα προέρχονται από την Μυτιλήνη, την πρωτεύουσα του νησιού. Αμέσως μετά ακολουθεί η περιοχή της Γέρας με 12 έως 19 άτομα και στις δυο χρονιές ενώ οι υπόλοιπες περιοχές διαθέτουν πολύ μικρό αριθμό ατόμων σε σχέση με τον συνολικό. Τέλος, ο αριθμός των γυναικών είναι διπλάσιος σχεδόν από τους άντρες για το 2018, ενώ σχεδόν τριπλάσιος για το 2019.

Ακολουθούν με την ίδια σειρά στοιχεία για τα άτομα που εξυπηρετούνται από το Κοινωνικό Φαρμακείο του Δήμου της Λέσβου. Τα κριτήρια για να μπορεί να συμπεριληφθεί κανείς στις παροχές του κοινωνικού φαρμακείου είναι κυρίως εισοδηματικά και είναι ίδια με αυτά που αναφέρονται λίγο πιο πάνω για τις παροχές του κοινωνικού παντοπωλείου.

Δικαιούχοι Κοινωνικού Φαρμακείου 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Για το 2019 οι δικαιούχοι του Κοινωνικού Φαρμακείου είναι τουλάχιστον τριπλάσιοι από το 2018, αφού το 2018 υπήρχαν 62 δικαιούχοι, ενώ το 2019 τα άτομα αυτά αυξήθηκαν σε 200. Ως προς το σύνολό τους και για τα δυο έτη οι περισσότεροι προέρχονται από την μεγαλύτερη πόλη του νησιού, την Μυτιλήνη. Ενώ στις παροχές του Κοινωνικού Φαρμακείου είναι λιγότερες οι περιοχές απ' τις οποίες προέρχονται τα εξυπηρετούμενα άτομα. Πιο αναλυτικά λοιπόν, ακολουθούν η Γέρα, ο Μανταμάδος, το Ίππειο και τα Πάμφιλα, όπου δεν διαθέτουν πάνω από 15 άτομα το κάθε ένα ξεχωριστά και για τα δυο έτη. Επομένως, αξίζει να σχολιαστεί πως εάν παρατηρήσει κανείς την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου στους χάρτες της προηγούμενης υποενοτήτας, όπου η συγκεκριμένη περιφέρεια συμπεριλαμβάνει και το νησί της Λέσβου, ο αριθμός των ατόμων που χρησιμοποιούν τις παροχές του Κέντρου Κοινότητας Λέσβου, θεωρείται ενδεχομένως χαμηλός σε σχέση με τα ποσοστά κατά κεφαλήν ΑΕΠ και τα ποσοστά ανεργίας της συγκεκριμένης περιφέρειας, ως γενική παρατήρηση και μόνο μπορεί να ειπωθεί η συγκεκριμένη άποψη, διότι για περισσότερη ανάλυση χρειάζονται οι κατάλληλοι οικονομικοί και κοινωνικοί δείκτες, καθώς και τα ποσοστά των συγκεκριμένων μεταβλητών αποκλειστικά και μόνο για την Λέσβο και όχι για την περιφέρεια στην οποία ανήκει.

3.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας εκτός των άλλων πραγματοποιήθηκαν και δυο συνεντεύξεις, με την μορφή της ημιδομημένης συνέντευξης. (παράγραφος 2.6 *Η ποιοτική συνέντευξη ως συλλογή δεδομένων και αποτελεσμάτων*). Οι συνεντεύξεις απευθυνόταν σε δυο άτομα, τα οποία ανήκουν στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, στην κατηγορία των ΑΜΕΑ το ένα και στην κατηγορία απεξαρτημένων από ναρκωτικές ουσίες το άλλο. Και τα δυο άτομα μέσα από τις προσωπικές τους εμπειρίες μιλούν για τον κοινωνικό αποκλεισμό και για την περιθωριοποίηση που έχουν βιώσει, για την αντιμετώπιση των ανθρώπων γύρω τους, αλλά και για την βοήθεια που έχουν ή δεν έχουν λάβει όλα αυτά τα χρόνια από κυβερνητικούς φορείς και ειδικούς οργανισμούς σε κοινωνικά θέματα. Παρακάτω θα αναφερθούν με μορφή κειμένου τα σημαντικότερα απ' όσα ειπώθηκαν στην διάρκεια των συνεντεύξεων των συγκεκριμένων ατόμων, ενώ οι ερωτήσεις που δέχθηκαν, καθώς και οι απαντήσεις όπως ακριβώς δόθηκαν από του ίδιους υπάρχουν στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι και το ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.

3.4.1 Συνέντευξη σε άτομο με ειδικές ανάγκες.

Ο Γιώργος είναι ένα ενήλικας 19 ετών, που από την ηλικία των 10 ετών βρίσκεται σε αναπηρικό καροτσάκι λόγω αυτοκινητιστικού δυστυχήματος. Όλα ξεκίνησαν ένα βράδυ που επέστρεψε με του γονείς τους από κάποιο ταξίδι στην Αθήνα, στο σπίτι τους στη επαρχία. Περίπου είκοσι λεπτά μακριά από το σπίτι τους σε διεθνή δρόμο συνέβη τροχαίο, αφού έπεσε πάνω στο δικό τους όχημα, άλλο όχημα τεράστιας ταχύτητας και κατέληξε σε δυστύχημα αφού εκείνο το πρωινό έχασε τον πατέρα του και τραυματίστηκε βαριά η μητέρα του. Μετά από δυο χρόνια πολλών επεμβάσεων και διαμονής σε κέντρο αποκατάστασης επέστρεψε στην πραγματική του ζωή με τη διαφορά πως είχε να αντιμετωπίσει μια νέα

πραγματικότητα, αυτή του αναπηρικού αμαξιδίου.

Ο ίδιος περιγράφει αναλυτικά πως η προσαρμογή του στην νέα πραγματικότητα ήταν αρκετά δύσκολη και χρονοβόρα. Τον πρώτο χρόνο της επιστροφής του στο σπίτι, δεν παρακολούθησε μαθήματα στο σχολείο, ενώ πριν το δυστύχημα είχε παρακολουθήσει μέχρι και τις πρώτες τάξεις του δημοτικού. Με την βοήθεια ειδικών, πείστηκε να συνεχίσει το δημοτικό διδάσκοντας την Ε' και ΣΤ' Δημοτικού Σχολείου στο σπίτι του. Επί του συγκεκριμένου θέματος όμως το να κάνει μαθήματα στο σπίτι, δεν ήταν καθαρά δική του επιλογή, αφού στη ερώτηση: «Ήταν προσωπική σου επιλογή να μην παρακολουθήσεις τα μαθήματα στο κτίριο του σχολείου, σε κανονική τάξη και τα έξοδα της διδασκαλίας σου στο σπίτι επιβάρυναν την μητέρα σου;» απάντησε: *Στην αρχή ναι, ήταν δική μου επιλογή, ήμουν διστακτικός στο να έρθω σε επαφή με του παλιούς μου συμμαθητές. Την επόμενη χρονιά όμως είχα αλλάξει πολύ νομίζω, διότι είχα αρχίσει να βγαίνω στην γειτονιά και είχα έρθει σε επαφή με παλιούς μου συμμαθητές οπότε αφού είχα δει πως υπάρχουν παιδιά που δε θα ντρέπονται για εμένα και θα με κάνουν παρέα, ήθελα την έκτη δημοτικού να την διδαχθώ στο σχολείο. Τα έξοδα της δασκάλας η μητέρα μου ήταν διατεθειμένη να τα καλύψει αφού εκείνη ήταν που κίνησε διαδικασίες να επιστρέψω στο σχολείο. Όμως μετά από συμβουλές που της δώσανε από την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, έμαθε πως αν ακολουθήσει κάποιες γραφειοκρατικές διαδικασίες το κράτος καλύπτει τα έξοδα σε τέτοιες περιπτώσεις κι έτσι δεν πλήρωσε η μητέρα μου τα μαθήματά μου. Και παρ' όλο που ήθελα το σχολείο μου δεν είχε τα απαραίτητα μέσα για άτομα με κινητικά προβλήματα. Υπήρχαν αίθουσες σε επάνω ορόφους, αλλά δεν υπήρχε ασανσέρ. Δεν υπήρχαν ειδικές ράμπες για να ανεβαίνω με το καροτσάκι μου και γενικότερα ο διευθυντής του σχολείου δεν ήταν καθόλου θετικός στο να το προσαρμόσει στις ανάγκες μου, κάτι που η μητέρα μου επέμενε ότι είναι υποχρεωμένος να κάνει».*

Μετά λοιπόν από τη δυσκολία ενός παιδιού σε αναπηρικό καροτσάκι να παρακολουθήσει μαθήματα και να μορφωθεί, τις τάξεις του γυμνασίου και του λυκείου τις διδάχθηκε στο σχολικό χώρο, αφού όμως το γυμνάσιο είχε ενημερωθεί αρκετό καιρό πριν για τον ερχομό ενός τέτοιου παιδιού ώστε να προετοιμαστεί, κάτι που φανερώνει πως το σχολικό κτίριο και τομέας της εκπαίδευσης ενδεχομένως να μην είναι προετοιμασμένος εξ' αρχής για τέτοια άτομα.

Όσον αναφορά την αντιμετώπισή του από το σχολικό περιβάλλον, αναφέρει πως υπήρχε ένας μεγάλος αριθμός σημαντικών παιδιών και η πλειοψηφία των καθηγητών που δε του φερόταν σαν να μην ανήκει εκεί, αλλά ήταν μέρος του συνόλου χωρίς καμία διαφορά. Υπήρχε βέβαια και κάποιος αριθμών παιδιών τα οποία του φέρθηκαν άσχημα αφού όπως λέει χαρακτηριστικά: *«Ένιωσα κι εγώ το λεγόμενο bullying. Μου φέρθηκαν άσχημα, η λέξη ανάπηρος ακουγόταν διαρκώς με ύφος γεμάτο κακία, σε ομαδικές εργασίες υπήρχαν άτομα που δεν ήθελαν να κάνουν μαζί μου εργασία, αλλά όπως σου είπα πολλά ήταν και τα παιδιά με άψογη συμπεριφορά, κάποια από αυτά είναι μέχρι και σήμερα φίλοι μου».* Η μετακίνησή του στο σχολείο γίνεται μέχρι και σήμερα (αφού σήμερα βρίσκεται στην Τρίτη Λυκείου) με ειδικό αυτοκίνητο του Δήμου και τα έξοδα καλύπτονται από την πολιτεία.

Σχετικά με τις κρατικές αρχές και την πολιτεία, αναφέρει πως μέχρι σήμερα είναι αρκετές οι φορές που η μητέρα του έχει απευθυνθεί για διάφορα ζητήματα που αφορούν την αναπηρία του ίδιου και έχει βρει «κλειστές πόρτες» για ζητήματα που βάση νόμου έχει δικαίωμα να διεκδικήσει για ένα παιδί με αναπηρία. Το πιο χαρακτηριστικό που αναφέρει

είναι πως του έχει τύχει να απευθυνθεί η μητέρα του για κάποια έγγραφα πριν κλείσει τα 18 έτη του σε δημόσια υπηρεσία και παρ' όλο που είχε το πιστοποιητικό της αναπηρία τους, δεν την πίστευαν και χρειαζόταν να μεταφερθεί εκεί για να δούνε με τα μάτια τους που ανήκει σε κατηγορία ΑΜΕΑ. Ο ίδιος θεωρεί πως παρ' όλο που το κράτος λαμβάνει ευρωπαϊκές επιδοτήσεις για ΑΜΕΑ και αρκετές ακόμη για ευπαθείς ομάδες, ουσιαστικά πραγματοποιεί ελάχιστα από τα προγράμματα που θα έπρεπε να γίνονται για αυτούς τους ανθρώπους και η βοήθεια και η μέριμνά του είναι επίσης ελάχιστη.

Σε ότι αφορά το εργασιακό του μέλλον, με τα δεδομένα του σήμερα πάντα, θεωρεί πως η αναπηρία του θα λειτουργήσει ως τροχοπέδη, αφού σύμφωνα με όσα διαβάζει και με τις συζητήσεις που κάνει με μεγαλύτερους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν κινητικά προβλήματα, αναφέρει πως στην Ελλάδα και κυρίως στον ιδιωτικό τομέα «...εάν ένας ανάπηρος έχει τρία πτυχία και ένας άνθρωπος χωρίς κινητικά προβλήματα έχει ένα, προτιμούν τον δεύτερο, διότι δυστυχώς υπάρχει ρατσισμός ακόμη και σήμερα, γιατί πολλές θέσεις που βρίσκονται σε θέση υποδοχής (κοσμούν μια επιχείρηση, ένα γραφείο κτλ), με έναν ανάπηρο εκεί χαλάνε την ωραία εικόνα και πολλά τέτοια θέματα. Και επίσης στο δημόσιο είναι πολύ λίγες οι θέσεις που μοριοδοτούν ανθρώπους με αναπηρίες και αντίθετα πολλοί οι άνθρωποι με αναπηρία για αυτές τις λίγες θέσεις».

Κλείνοντας, δυο ήταν οι ερωτήσεις που έδωσαν από μια απάντηση, τόσο σημαντική που αξίζει να ακουστεί και να περάσει ένα μήνυμα. Το πρώτο ήταν όταν ερωτήθηκε εάν έχει συμβεί κάτι όλα αυτά τα χρόνια σε σχέση με τους ανθρώπους γύρω του και έχει χαραχθεί μέσα του και η απάντηση ήταν: *«Μπορώ να σκεφτώ πάρα πολλά όπως αυτά που σου περιέγραψα στο σχολείο μου με τα παιδιά που μου μιλούσαν άσχημα, όπως έξω τα βλέμματα του κόσμου, άλλοτε κοροϊδευτικά και άλλοτε λύπης, την ανθρώπινη συμπεριφορά προς τους ανάπηρους και πολλά ακόμη τέτοια. Όμως ναι, υπάρχει κάτι άλλο που είναι πάνω απ' όλα και δε θα ξεχάσω ποτέ. Έχει να κάνει και αυτό με τους ανθρώπους αλλά αυτή την φορά με την αδιαφορία του και την κακοψυχία τους. Και αναφέρομαι σε εκείνη τη μέρα του τροχαίου, κάτι που δε σου ανέφερα. Όταν έγινε όλο αυτό που σου περιέγραψα ο άνθρωπος που μας χτύπησε και που σήμερα ζει κανονικά χωρίς προβλήματα, μας εγκατέλειψε και δεν επέστρεψε ποτέ να δει τι συμβαίνει αλλά δεν θέλω να αναφερθώ καν σε αυτόν τον άνθρωπο, πιστεύω ότι ο καθένας στη ζωή παίρνει αυτό που του αξίζει. Θέλω να αναφερθώ σε τρία άλλα περιστατικά. Απέναντι και πολύ κοντά από το σημείο υπήρχε μεγάλο κατάστημα με εξωτερικές κάμερες οι οποίες κατέγραψαν το συμβάν. Στις κάμερες λοιπόν φάνηκε πως ενώ μας εγκατέλειψε το αμάξι που μας χτύπησε, μας εγκατέλειψαν στη συνέχεια και δυο ακόμη που απλά περνούσαν από εκείνο το σημείο. Το πρώτο απλά μείωσε ταχύτητα και σχεδόν σταμάτησε κοιτώντας προς το μέρος μας και μάλιστα φαίνεται ο οδηγός να μας κοιτά και απλά να φεύγει το δεύτερο λίγα λεπτά μετά σταμάτησε κανονικά, κατέβηκε και σε ελάχιστα δευτερόλεπτα έβαλε μπρος τη μηχανή και έφυγε αμέσως. Δεν ήταν μόνος, υπήρχε και συνοδηγός και απ' ότι μάθαμε στην συνέχεια συζητήσαν κάτι, κοιτάχτηκαν και κάτι είπαν δηλαδή και φύγανε αμέσως. Το αμάξι που ακολουθούσε, το τρίτο αυτοκίνητο περαστικών δηλαδή ήταν εκείνο που σταμάτησε και κάλεσε σε βοήθεια και ενέργησε σύμφωνα με τα όσα λέει η λογική. Και αυτό είναι το μεγαλύτερό μου παράπονο. ΓΙΑΤΙ; Γιατί να λειτουργήσεις έτσι σε ένα τροχαίο; Τι φοβάσαι και αφήνεις ανθρώπους να πεθάνουν. Οι γιατροί μας είπαν ότι μπορεί ο μπαμπάς μου να ζούσε εάν είχε προλάβει να φθάσει νωρίτερα στο νοσοκομείο. Πως μπορείς*

να δεις ανθρώπους να χαροπαλεύουν κι εσύ να φοβάσαι να «μην μπλέξεις» και απλά να αδιαφορείς; Δε μπορώ να τους καταλάβω τους ανθρώπους κάποιες φορές και δε θέλω να τους καταλάβω αρκετές φορές γιατί θα πάψω να πιστεύω σε αυτούς. Νομίζω πως σχετικά με την ερώτησή σου δε θα υπάρχει τίποτα χειρότερο στη ζωή μου που θα μου μείνει χαραγμένο όπως αυτό το περιστατικό γιατί αν δεν είχε συμβεί, τώρα στην οικογένεια μου ίσως να ήμασταν τρία μέλη και όχι δυο».

Και η επόμενη ερώτηση, που η απάντησή της αξίζει να ακουστεί ήταν πως: «Εάν σου έλεγα ότι μπορείς να πεις κάτι εκεί έξω στον κόσμο και να σε ακούσουν πολλοί άνθρωποι σε εθνικό και όχι μόνο επίπεδο, τι θα ήταν;» κι εκείνος απάντησε:

«Στους ανθρώπους θα ήθελα να μιλήσω απ' την καρδιά μου για να καταλάβουν ότι αυτό που συμβαίνει σε εμένα μπορεί να συμβεί στον καθέναν, δε το εύχομαι φυσικά, όμως μπορεί να συμβεί. Δε περιμένεις ότι μια μέρα θα ξυπνήσεις έτσι, απλά σου συμβαίνει.

Γι' αυτό λοιπόν ανθρώπους σαν εμένα να μην τους κοιτούνε με οίκτο, ούτε με στεναχώρια. Δεν επιθυμούμε την λύπηση κανενός, παραμόνο την αποδοχή τους. Όσον αφορά την εργασία πριν μας απορρίψουν να μας δώσουν μια ευκαιρία όπως σε κάθε υποψήφιο που ζητάει να αναλάβει κάποια θέση εργασίας. Και για να μην πω πολλά τέτοια θα πω μόνο, οι άνθρωποι που κυκλοφορούν εκεί έξω και έρχονται αντιμέτωποι καθημερινά με άτομα σαν εμάς να μας συμπεριφέρονται όπως θα συμπεριφερόταν στο παιδί τους, στους γονείς τους ή σε έναν φίλο τους κι όχι αυτό απλά να μας συμπεριφέρονται με σεβασμό γιατί ακόμη και τις φορές που σταματώ να πιστεύω στους ανθρώπους και δε θέλω να βλέπω κανέναν ξένο γύρω που, πάντα εμφανίζεται κάποιος (άγνωστος συνήθως) στον δρόμο μου και με κάνει να πιστεύω ξανά στους ανθρώπους και στην δύναμη της καλοσύνης».

3.4.2 Συνέντευξη σε απεξαρτημένο χρήστη ναρκωτικών ουσιών

Ο κ. Κώστας είναι 52 ετών και υπήρξε χρήστης ναρκωτικών ουσιών για 24 ολόκληρα χρόνια. Ξεκίνησε την χρήση από την ηλικία των 16 ετών, όταν για πρώτη φορά δοκίμασε ναρκωτικό χάπι, ενώ μετά τα 20 έτη του ήταν χρήστης ηρωίνης. Μέχρι και σήμερα όπως αναφέρει, δε μπορεί να δώσει λογική εξήγηση για το πως βρέθηκε να είναι χρήστης και μάλιστα για τόσα πολλά χρόνια. Μεγάλωνε σε μια οικογένεια με αρκετά προβλήματα, όπως ενδοοικογενειακή βία μεταξύ των γονέων του, έναν πατέρα εθισμένο στο αλκοόλ και διαρκώς φασαρίες και εντάσεις στο σπίτι ώσπου μετά την εγκατάλειψη της μητέρας του και ενώ βρισκόταν σε ηλικία περίπου 14 ετών κατέληξε να τρέφεται και να ζει με την βοήθεια της γιαγιάς του που έμενε πολύ κοντά στο πατρικό τους σπίτι. Θεωρεί πως ενδεχομένως αυτή η κατάσταση έχει μερίδιο ευθύνης σε όλα όσα του συνέβησαν αυτά τα 24 χρόνια όμως πιστεύει πως το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης το έχει ο ίδιος του ο εαυτός και οι επιλογές του.

Πολύ νωρίς, μετά την πρώτη του δοκιμή σε τέτοιου είδους ουσίες, κατάλαβε πως είναι πλέον εθισμένος σε όλο αυτό και πως η ζωή του στρεφόταν γύρω από το πως θα εξασφαλίσει «την δόση του». Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά στην αρχή, τότε που ήταν και νεότερος κάνοντας χρήση ναρκωτικών ουσιών «πίστευα πως πίνοντας ναρκωτικά είμαι κάποιος. Πως έχω κατακτήσει τον κόσμο. Πως είμαι μεγάλος μάγκας και στη ζωή μου θα έχω ότι θέλω. Παρ' όλα αυτά είχα καταστραφεί οικονομικά, ψυχικά, σωματικά. Έχω καταστρέψει

όλο μου το σώμα. Έχω σπασμένα χέρια, το ένα μου πόδι, ράμματα σε όλο μου το κεφάλι, έντονους πονοκεφάλους λόγω των χτυπημάτων, φλέβες δεν υπάρχουν μετά από τόσα χρόνια χρήσης. Κάθε πρωί ζυπνούσα και σκεφτόμουν πως θα πάρω την δόση μου».

Έφθασε σε σημείο να διαπράξει κλοπές και να πουλήσει και ο ίδιος παράνομες ναρκωτικές ουσίες. Όμως έχει φθάσει και στο σημείο να δει φίλους και γνωστούς του, χρήστες ναρκωτικών ουσιών, να χάνουν τη ζωή τους από υπερβολική δόση μπροστά στα μάτια μου.

Σχετικά με την κοινωνική του ζωή διηγείται πως τα πρώτα του χρόνια και μέχρι να φθάσει περίπου 30 ετών είχε και κάποιες παρέες οι οποίες δεν είχαν σχέση με ναρκωτικές ουσίες, όμως λίγα χρόνια μετά ο κοινωνικός του κύκλος περιοριζόταν σε άτομα με τον ίδιο εθισμό, διότι ο περισσότερος κόσμος τον απέφευγε, παλιοί φίλοι δεν ήταν πλέον κοντά του και πολλοί ήταν εκείνοι που δεν θέλανε να έχουν καμία επαφή μαζί του ή και ακόμη τον φοβότανε. Βέβαια δεν κατηγορεί αυτό το ποσοστό των ατόμων, απλά αναφέρει πως: *«Από τη στιγμή που θα μπει κάποιος στο δρόμο αυτών των ουσιών αλλάζει τελείως ο κοινωνικός του κύκλος, η κοινωνική του ζωή και γενικότερα δεν έχει ιδιαίτερες σχέσεις με ανθρώπους που βρίσκονται έξω από αυτό τον χώρο, τις περισσότερες φορές επειδή το επιθυμεί ο ίδιος γιατί τα ενδιαφέροντά του είναι τελείως διαφορετικά, άλλες φορές όμως ακόμη και να το επιθυμεί ο ίδιος η κοινωνία και ο κόσμος δε τον αποδέχεται έξω, τον δείχνει με το δάχτυλο και προσπαθεί να τον κρατάει σε απόσταση».*

Στα χρόνια τη χρήσης ουσιών, προσπαθούσε να αποφεύγει τον κόσμο, διότι όταν τύχαινε να βρεθεί σε κάποια εκδήλωση ή μέρος με αρκετό κόσμο, ο ίδιος και η παρέα του ένιωσα περιθωριοποιημένοι και ήταν ξεκάθαρο πως ήταν μη αποδεκτοί. Στο εργασιακό κομμάτι, θέλησε αρκετές φορές να εργαστεί αλλά βρήκε «πόρτες κλειστές» όπως ο ίδιος τονίζει, ενώ οι μοναδικές δουλειές που μπόρεσε να διεκδικήσει και να εργαστεί ήταν σε νυχτερινά μαγαζιά και ως διανομέας, όπου εκεί ήταν πιο εύκολο να κρατήσει τη θέση του ακόμη και όταν μαθαίνανε οι εργοδότες ότι είναι χρήστης ουσιών, όπως ο ίδιος λέει χαρακτηριστικά. Έχοντας λοιπόν, αρκετές κακές εμπειρίες που αναφέρει αναλυτικά στη συνέντευξή του και μετά από μια αποτυχημένη προσπάθεια απεξάρτησης, κατάφερε να απεξαρτηθεί επιτυχώς. Στην απεξάρτησή του συνέβαλαν έως έναν βαθμό κρατικοί οργανισμοί και δημόσιο κέντρο αποτοξίνωσης.

Έναν χρόνο μετά είχε επιστρέψει χωρίς εθισμό στις συγκεκριμένες ουσίες και έτοιμος να πραγματοποιήσει όνειρα και στόχους που είχε αφήσει μισά. Τον πρώτο χρόνο εργάστηκε μέσω προγράμματος επανένταξης απεξαρτημένων ατόμων στην υπηρεσία πρασίνου του Δήμου της περιοχής του, ενώ μετά τη λήξη της σύμβασής του τα πράγματα ως προς τον εργασιακό τομέα δεν ήταν τόσο αρνητικά όσο τα περίμενε, αφού υπήρξαν εργοδότες που ενώ ενημερώθηκαν για το παρελθόν του, δεν τον απέρριψαν γι' αυτό το λόγο.

Σχετικά με την ερώτηση για το κατά πόσο εύκολο είναι η επανένταξη ενός απεξαρτημένου ατόμου στην κοινωνία και αν χρειάζεται κάποιου είδους βοήθεια για την κοινωνική του επανένταξη, η γνώμη του είναι πως η επανένταξη και η αποδοχή αυτών των ατόμων μετά από την μεγάλη προσπάθεια που κάνουν είναι πολύ σημαντική. Όπως αναφέρει: *«Όταν παίρνουμε την απόφαση να απεξαρτηθούμε αυτό είναι και το όνειρό μας, να τα καταφέρουμε και να γυρίσουμε πίσω στην κοινωνία διεκδικώντας καλύτερη ζωή από αυτή που είχαμε. Φυσικά και χρειάζεται βοήθεια από κρατικούς φορείς αλλά χρειάζεται και μεγάλη προσπάθεια από το ίδιο το απεξαρτημένο άτομο, διότι θα πρέπει να έχει θέληση να τελειώσει το σχολείο*

εάν δε το έχει τελειώσει, να μορφωθεί, να εργαστεί και να προσπαθήσει να πραγματοποιήσει όλα τα όνειρά του, όπως και κάθε άνθρωπος. Από την άλλη όμως μη ξεχνάμε πως δεν αρκεί μόνο η θέληση του ατόμου, χρειάζονται πολλά πράγματα ακόμη, όπως το να είναι ανοικτή η κοινωνία στην εύρεση εργασίας αυτού του ατόμου, να το αποδεχτεί η οικογένεια του και να λειτουργήσει ξανά σαν άνθρωπος. Επομένως, είναι ένα σοβαρό ζήτημα αυτό της κοινωνικής επανένταξης και θέλει προσπάθεια και από τις δύο πλευρές».

Ένα ακόμη θέμα συζήτησης, σήμερα που ο ερωτώμενος είναι πλέον ώριμος, με δική του οικογένεια και απέχει απ' αυτά ήταν το κατά πόσο θεωρείται πως η κουλτούρα των ναρκωτικών ουσιών έχει να κάνει γενικότερα με την κοινωνική θέση του ατόμου, όπως για παράδειγμα απόψεις όπως ότι τα ακριβά ρούχα, η έντονη νυχτερινή ζωή και οι ναρκωτικές ουσίες απαιτούν να είναι κανείς ευκατάστατος. Σε σχέση με αυτή την άποψη θεωρεί πως δεν είναι απόλυτη, διότι ενώ υπάρχουν και αυτές οι κατηγορίες των πλούσιων παιδιών που κάνουν και παίρνουν αυτό που θέλουν, από την άλλη αναφέρει πως: *«πάρα πολλοί εκείνοι οι χρήστες που δεν είναι πλούσιοι, αντιθέτως βρίσκονται σε μεσαίες και χαμηλές τάξεις και κάνουν τα πάντα για να εξασφαλίσουν χρήματα για τη δόση τους ή και ακόμη να μαζεύονται πολλά άτομα μαζί σε παρέες να βάζουν το χαρτζιλίκι τους για να καταφέρουν να πάρουν μια ποσότητα όλοι μαζί και να πάρουν τη δόση τους έστω και σε μικρότερη ποσότητα από άλλες ημέρες που έχουν περισσότερα λεφτά. Άρα έχει να κάνει με τους ευκατάστατους και αλλά από την άλλη και οι φτωχοί καταφέρνουν να παίρνουν ουσίες».*

Όσον αναφορά την ενημέρωση από την κοινωνία, το σχολείο και τους κρατικούς φορείς για τις ναρκωτικές ουσίες ο ερωτώμενος, θεωρεί πως την τελευταία δεκαετία, που παρακολουθεί και προσπαθεί να συμμετέχει ενεργά σε τέτοιου είδους πρωτοβουλίες ενημέρωσης κατά των ναρκωτικών γίνονται κάποιες ικανοποιητικές προσπάθειες σε σχέση με τα παλαιότερα χρόνια. Γενικότερα όμως, ακόμη και σήμερα θεωρεί πως χρειάζεται περισσότερη και πιο ξεκάθαρη ενημέρωση αφού επισημαίνει πως *«ακόμη και το 2020 υπάρχουν οικογένειες που φοβούνται να ξεστομίσουν την λέξη ναρκωτικά στα παιδιά τους και αυτό είναι κακό, πρέπει οι οικογένειες να μιλάνε στα παιδιά, να τα έχουν κοντά, να τους εξηγούνε πόσο άσχημα είναι τα ναρκωτικά με επιχειρήματα και εάν δε μπορούν οι ίδιοι να συμβουλευόνται έναν ειδικό, στις μέρες είναι πολύ εύκολο να ζητήσει κανείς βοήθεια από ειδικό στο πως να χειριστεί ένα θέμα σχετικά με τα παιδιά του κι έτσι μέσω της κουβέντας θα αποφύγουν τα χειρότερα».* Επίσης, πιστεύει ότι πρέπει να υπάρχει περισσότερη ενημέρωση και στο σχολείο από κάποια ηλικία και μετά, ενώ και οι κρατικοί φορείς, περιφέρειες και δήμοι θα πρέπει να χρηματοδοτούν και να υποστηρίζουν ημερίδες, συνέδρια και ενημερώσεις της κοινωνίας σχετικά με τις ναρκωτικές ουσίες και όχι να το παραμελούν και να αρνούνται να δώσουν την συγκατάθεσή τους.

Κλείνοντας, το μήνυμα του κ. Κώστα προς κάθε παιδί ή ενήλικα είναι πως δε πρέπει να μπει κανείς στη διαδικασία δοκιμής ναρκωτικών ουσιών διότι είναι *«ένα καλοστημένο παραμύθι».* Αλλά ακόμη κι αν μπλέξει κανείς με όλα αυτά, να μην διστάσει, να βρει δύναμη και θέληση και να ζητήσει βοήθεια.

«Οποιαδήποτε ναρκωτική ουσία είναι εθισμός, είναι καταναγκασμός, είναι ψυχολογική πίεση, είναι σωματική διάλυση και τα λέω όλα αυτά για να τονίσω πως δεν υπάρχουν βαριές και ελαφριές ουσίες. Δεν πρέπει να μπει κανείς σε διαδικασία δοκιμής καμίας ναρκωτικής ουσίας, είναι όλες καταστροφικές. Ερχόμαστε στη ζωή και πρέπει να ζήσουμε και στην πραγματική ζωή

τα προβλήματα λύνονται με πράξεις, με διάλογο και προσπάθεια, όχι με ουσίες που νομίζεις πως σε κάνουν να ξεχαστείς αλλά στην ουσία σου δημιουργούν τα τριπλάσια προβλήματα από αυτά που έχεις. Όχι στα Ναρκωτικά. Ναι στη Ζωή!».

3.4.3 Γενικό συμπέρασμα συνεντεύξεων

Συμπεραίνεται λοιπόν, πως γύρω μας υπάρχουν άνθρωποι που βρίσκονται σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και αντιμετωπίζουν ανισότητες και προβλήματα στην καθημερινότητά τους για βασικά ζητήματα που για τον υπόλοιπό πληθυσμό θεωρούνται αυτονόητα. Στη σημερινή κοινωνία υπάρχει μερίδιο ανθρώπων που αδιαφορεί για τον συνάνθρωπο του, που χλευάζει και περιθωριοποιεί ανθρώπους διαφορετικούς από εκείνον που τις περισσότερες φορές είναι κάποιος μοιάζει διαφορετικός, όχι από προσωπική του επιλογή, ενώ υπάρχει και μερίδιο πληθυσμού με κατανόηση και σεβασμό προς κάθε τι διαφορετικό. Είναι εξαιρετικά σημαντικός ο ρόλος του κοινωνικού συνόλου καθώς και της πολιτείας στη ζωή, την πορεία και κάποιες φορές στην επανένταξη τέτοιων ανθρώπων. Από την πλευρά της πολιτείας, είναι σημαντική η βοήθεια και στήριξη αυτών των ατόμων, ενώ από κοινωνικής πλευράς, ο κάθε άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τον ίδιο του τον εαυτό και την συμπεριφορά του. Κι όταν κάθε ένας φροντίζει να είναι σωστός και να σέβεται το κάθε τι που είναι διαφορετικό γύρω του, τότε και μόνο τότε θα μπορέσει να δημιουργηθεί ένα αρμονικό κοινωνικό σύνολο, που θα λειτουργεί σαν σιδερένιος κρίκος γύρω από τους διαφορετικούς ή και τους λίγο πιο «αδύναμους» ανθρώπους που χρειάζονται περισσότερη φροντίδα και κάποιες φορές ιδιαίτερη μεταχείριση, είτε λέγονται ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, είτε απλά άνθρωποι, γιατί όλοι είμαστε άνθρωποι.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συμπεραίνεται πως οι χωρο-κοινωνικές ανισότητες και η φτώχεια ανήκουν στα βασικότερα προβλήματα των διεθνών οργανισμών και των σύγχρονων κρατών χαρακτηρίζοντας αρνητικές καταστάσεις παρεμπόδισης της συμμετοχής όλων των πολιτών στην κοινωνική και οικονομική ζωή καθώς και στην άσκηση κάθε πολιτικού τους δικαιώματος. Κάποιες από τις βασικές πτυχές του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί η έλλειψη εκπαίδευσης, η άνιση πρόσβαση στην εκπαίδευση, την υγεία και την εργασία που με την σειρά τους οδηγούν στην καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο κίνδυνος φτώχειας, καθώς και οι συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού αυξάνονται ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια εξαιτίας μιας σειράς παραγόντων όπως η ανεργία και μάλιστα σε μεγάλα ποσοστά, η μακροχρόνια ανεργία που φαίνεται να κορυφώνεται τα τελευταία χρόνια, το χαμηλό εισόδημα, η απασχόληση χαμηλής ποιότητας, η διαμονή σε νοικοκυριά με ένα μόνο εργαζόμενο ή και πολλές φορές με κανέναν εργαζόμενο, η έλλειψη στέγης, οι δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης σε νοικοκυριά που παρουσιάζουν κτιριακά προβλήματα, ελλιπής θέρμανση και οι δυσκολίες ως προς την επιβίωση, η ασθενής υγειονομική περίθαλψη των ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, η μετανάστευση, η ανισότητα των δυο φύλων, ο ρατσισμός, η περιθωριοποίηση, η μη αποδοχή του διαφορετικού, το γήρας, η κατάχρηση των ναρκωτικών ουσιών, το δουλεμπόριο και η δύσκολη επανένταξη ατόμων που χρειάστηκε να προσπαθήσουν αρκετά για να βγουν δυνατοί από προσωπικά τους προβλήματα (είτε ψυχολογικά, είτε σωματικά), όπως για παράδειγμα η επανένταξη απεξαρτημένων ατόμων.

Είναι σαφές λοιπόν πως το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού και των ανισοτήτων υπήρχε, υπάρχει και θα υπάρχει εάν δε ληφθούν σοβαρά μέτρα σε ευρωπαϊκό, εθνικό, τοπικό και γενικότερο σε επίπεδο κοινωνιών. Κάθε κράτος, καλείτε να δώσει τον δικό του αγώνα καταπολέμησης αυτού του φαινομένου με ενεργή παρέμβαση και παροχή στήριξης αναπτύσσοντας όλα εκείνα τα συστήματα και τους μηχανισμούς που θα διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή και τον τρόπο διαβίωσης των ατόμων που ζουν και είναι μέρος της κοινότητας, την ίδια στιγμή που αυτά τα άτομα αποτελούν απαραίτητο τμήμα μια ισχυρής κοινωνίας πολιτών. Η ανάγκη για την δημιουργία τέτοιων μηχανισμών και δράσεων είναι ολοένα και μεγαλύτερη αφού με την πάροδο των χρόνων η κοινωνική κρίση τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο μεταφράζεται σε τεράστια ποσοστά. Η Ευρωπαϊκή Ένωση απ' την πλευρά της σε θεωρητικό επίπεδο οραματίζεται έθνη και κοινωνίες με ιδιαίτερα παραγωγικές οικονομίες, υψηλά επίπεδα κοινωνικής προστασίας, μειωμένο κατά πολύ, ποσοστό ανθρώπων που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας και επίπεδα απασχόλησης κατάλληλα να καταστήσουν και να διατηρήσουν κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς και ανισότητες. Το πιο σημαντικό όμως είναι να καταφέρει να κάνει πράξη αυτό το όραμα, διότι κάτω από την «ομπρέλα» αυτής της ευρωπαϊκής κοινότητας υπάρχει μεγάλος αριθμός κρατών που δεν επιτρέπεται τα μέλη του όντας ευρωπαίοι πολίτες να ζουν υπό τέτοιες συνθήκες και να μεταφέρουν αυτή την αρνητική κατάσταση από γενιά σε γενιά.

Σύμφωνα με την βιβλιογραφική έρευνα αλλά και με τα αποτελέσματα, σημαντική

φαίνεται να είναι και η κινητοποίηση των δημόσιων αρχών πέραν του εθνικού επιπέδου και σε επίπεδο περιφέρειας ή δήμου, οι οποίοι με την αρωγή τους, την ανάπτυξη κατάλληλων διαδικασιών συντονισμού σε κάθε επίπεδο, τη δημιουργία και την χρηματοδότηση κοινωνικών υπηρεσιών, την σωστή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού για κάθε εύαλοτο άτομο ή κάθε τι διαφορετικό και την ενθάρρυνση της κοινωνικής υπευθυνότητας των πολιτών της μπορεί να καταφέρει τεράστιες αλλαγές προς το καλύτερο αυτού του φαινομένου που μελετάται. Άλλωστε είναι λογικό πως κάθε μικρότερη κοινωνία, που αυτόματα αποτελείται από μικρότερο αριθμό ατόμων και συναναστρέφεται μαζί τους γνωρίζει πολύ καλύτερα τις δυσκολίες και τις ανάγκες της, γι' αυτό και αν κάθε μορφή αποκλεισμού ελαττωθεί σε τοπικό επίπεδο, στη συνέχεια αυτό θα έχει αντίκτυπο και σε περιφερειακό επίπεδο, που μετά θα γίνει εθνικό και ου το καθεξής.

Η Ελλάδα βάση των ποσοστών φαίνεται να βρίσκεται στις υψηλότερες θέσεις της ανεργίας, της φτώχειας, του κινδύνου φτώχειας, των δύσκολων συνθηκών διαβίωσης και του μεγάλου ποσοστού της εμφάνισης κοινωνικού αποκλεισμού και ανισοτήτων των κατοίκων της, γι' αυτό και τα παραπάνω είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν και να αποδώσουν καρπούς λίαν συντόμως.

Τέλος, στις μέρες μας η κοινωνική πραγματικότητα παρουσιάζεται ως πολύπλοκη, πολυδιάστατη και πολλές φορές δύσκολη. Κάθε άνθρωπος για να ζει ήρεμος χρειάζεται σταθερότητα και ασφάλεια κάτι που στις κοινωνίες που αλλάζουν με τόσο γρήγορους ρυθμούς δεν υπάρχει. Οι μειονότητες, οι ευπαθείς ομάδες και οι περιθωριοποιημένοι καθημερινά μάχονται με όσες δυνάμεις τους έχουν απομείνει για την διεκδίκηση της θέσης που τους ανήκει στο κοινωνικό σύνολο και για το ευ ζην. Παρατηρείται πως η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και όλων των εννοιών που εμπεριέχει ή προκύπτουν από αυτόν, τα τελευταία έτη γίνεται πιο οργανωμένα, πιο αποτελεσματικά και το κυριότερο είναι πως το πρόβλημα έχει αναγνωριστεί, διότι κανένα πρόβλημα δε λύνεται αν πρώτα δεν εντοπιστεί και κατανοηθεί. Αυτό σημαίνει πως μπορούμε να ελπίζουμε για ένα μέλλον με λιγότερες ανισότητες και διαχωρισμούς και για ένα μακρινό μέλλον με την ολική εξάλειψη της κοινωνικής και οικονομική κρίσης όλων των κοινωνιών. Και όλα αυτά διότι η υπεράσπιση και η στήριξη των κοινωνικών μειονοτήτων απέναντι στις κοινωνικές ανισότητες και διακρίσεις, είναι δείγμα ανθρωπισμού, σεβασμού και πολιτισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Γιαβρίμης Ε.Π., Παπάνης Ε., Ρουμελιώτου Μ. (2007), «Θέματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης». Μυτιλήνη.
- Δημούλας, Κ., (2005), «Βιβλιογραφική Ανάλυση & Καταγραφή Αποτελεσμάτων Αναφορικά με τον Κοινωνικό Αποκλεισμό των Κοινωνικά Ευπαθών Ομάδων», ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Αθήνα.
- Ζήκας, Ε., Λούκου Ε., Στυλιανού Σ., Χατζησεβαστού Α. (2010), Μεταπτυχιακή Εργασία, «Κοινωνικός αποκλεισμός, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και μορφές κοινωνικής περιθωριοποίησης» Μυτιλήνη.
- Ιωσηφίδης, Θ., (2008), «Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες». Αθήνα: Κριτική.
- Κατσούλης, Η. κα, (1999). «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα», Τόμος Α-Β, ΕΚΚΕ. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Κονδύλης, Π., (03/05/1998), «Δεν υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα», απόσπασμα άρθρου. Αθήνα: Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ.
- Κουρλιούρος, Η., (2011). «Διαδρομές στις Θεωρίες του Χώρου». Αθήνα: Προπομπός.
- Λασιθιωτάκη, Μ., (2005), «Ο φαύλος κύκλος των διακρίσεων: Άγχος και ματαίωση από τον κοινωνικό αποκλεισμό και trafficking», Συνέδριο της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών και του Κέντρου Επιμόρφωσης Δημόσιας Διοίκησης στις 10-12 Ιουνίου 2005. Κέρκυρα.
- Μαλούτας, Θ., (2009), «Κοινωνικά Γεωγραφία των Πόλεων». Αθήνα: Σαββάλας.
- Μουσούρου Μ.Α. (1998), «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία», εισάγ. – επιμ. Κασιμάτη Κούλα, Αθήνα: Gutenberg.
- Μπαλφουσιά, Α., Κωτσή, Κ. (2007), «Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στην ΕΕ-15 και δυνατότητες εφαρμογής του στην Ελλάδα, Εκθέσεις 50. Αθήνα: ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.
- Παπαδοπούλου, Δ., Δημουλάς, Κ., Μπαμπανέλου Δ., Τσιώλης, Γ., (2002), «Από την κοινωνική ευπάθεια στον κοινωνικό αποκλεισμό», Μελέτες ΙΝΕ/ΑΣΕΕ. Αθήνα.
- Ρετινιώτη, Α., Μάντζιου, Ι., (2010), «Επίσημη έρευνα για την πρόσβαση των φτωχών και κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων που ζουν στο κέντρο της Αθήνας, στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και της εργασίας». Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

Σιδηρόπουλος, Γ., (2014), «Ανθρωπο-Γεωγραφίας συνοπτικό λεξικό, ΑΤΑΚΤΟΙ ΓΛΩΣΣΑΙ», σσ.23-24. Αθήνα: Σταμούλης.

Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λέσβου Α΄Φάσης περιόδου 2015-1019, (2015), Μυτιλήνη: Δήμος Λέσβου.

Στεφανάκης, Ε., (2010), «Βάσεις Γεωγραφικών Δεδομένων και Συστήματα Γεωγραφικών πληροφοριών». Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Τερκενλή, Θ.Σ., Ιωσηφίδης, Θ., Χωριανόπουλος, Ι. (2007), «Ανθρωπογεωγραφία. Ανθρωπος, Κοινωνία, Χώρος», σσ. 19-23. Αθήνα: Κριτική.

Ξενογλώσση

Atkinson A.B., (2002). Social inclusion and the European Union, *Journal of Common Market Studies*, ,vol.40, pp.625-643.

Bary B., (1998). Social Exclusion, social isolation and the Disdribution of Income, CASE paper 12, London: CASE, London School Economics.

Burchardt T., Le Grand & Piacaud D., (1999), Social exclusion in Britain 19911995, *Social Policy and Administration*, , vol.33, p.227-244.

Levitas R., (1998), *The inclusive society: Social exclusion and NewLabour*, Macmillan, London.

Mitrakos, T., (2014), Inequality, poverty and social welfare in Greece: distibutional effecs of austerity, Bank of Greece, Working paper 174.

Towensend P., Davidson N., Whitehead M. (1992), *Inequalities in Health: The Black Report and the Health Divide*, Penguin, London.

Wacquant L, Slater T, Pereira VB, (2014), “Territorial stigmatization in action”, *Environment and Planning A*, volume 46, pg1270–1280

Wacquant, L,(2008), “Ghettos and Anti-Ghettos: an anatomy of the New Urban Poverty”, *Thesis 11*,No 94, 113-118, SAGE Publications, DOI:10.1177/0725513608093280

Πηγές διαδικτύου

<https://www.statistics.gr/> (11/04/2020)
(Ιστοσελίδα Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, ΕΛΣΤΑΤ)

<https://ec.europa.eu/eurostat> (11/04/2020)
(Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat))

<https://www.slideshare.net/> (07/05/2020)

(Κριπαροπούλου, Α., (2020), *Κοινωνικές Ανισότητες-Βασικές Αρχές Κοινωνικών Επιστημών*, Ιστοσελίδα διαδικτυακών μαθημάτων και ανάπτυξης δεξιοτήτων)

<https://www.worldbank.org/> (07/05/2020)

(Ιστοσελίδα Παγκόσμιας Τράπεζας)

www.eapn.org (13/05/2020)

(Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκού οργανισμού κατά της φτώχειας)

<https://ec.europa.eu> (13/05/2020)

(Επίσημη Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης)

<https://www.knowledgebridges.gr/el/funding-programs> (13/05/2020)

(«Γέφυρες γνώσης και συνεργασίας». Ιστοσελίδα που εκτός των άλλων προωθεί ευρωπαϊκά προγράμματα.)

<https://www.bankofgreece.gr/> (13/05/2020)

(Επίσημη Ιστοσελίδα της Τράπεζας της Ελλάδος)

<http://www.mytilene.gr/> (13/05/2020)

(Επίσημη Διαδικτυακή Πύλη Δήμου Μυτιλήνης)

<https://www.pvaigaiou.gov.gr/> (13/05/2020)

(Επίσημη Ιστοσελίδα Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

1^η ΣΥΝΤΕΥΞΗ

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟΝ ΓΙΩΡΓΟ (Στα πλαίσια μεταπτυχιακής εργασίας)
Παιδί με κινητικά προβλήματα σε αναπηρικό καροτσάκι
(Ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης 18/01/2020)

Επιμέλεια: Βασιλική Φραγκίστα
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Ερώτηση 1: *Γιώργο, θα μπορούσες να μας πεις την ηλικία σου καθώς και πότε και πως βρέθηκες να αντιμετωπίζεις κινητικά προβλήματα;*

Απάντηση: Είμαι 19 ετών. Σε αναπηρικό καροτσάκι βρίσκομαι από την ηλικία των 10 ετών. Όλα ξεκίνησαν από αυτοκινητιστικό δυστύχημα και στη συνέχεια κατέληξα έτσι.

Ερώτηση 2: *Θυμάσαι κάτι από εκείνη την ημέρα ή εκείνη την περίοδο;*

Απάντηση: Φυσικά, πάρα πολλά πράγματα. Επιστρέψαμε με τους γονείς μου από την Αθήνα στην επαρχία όπου και μένουμε μόνιμα. Ήταν ξημερώματα Κυριακής. Το ταξίδι της επιστροφής κυλούσε πολύ ομαλά, εγώ λόγω της ώρας κοιμόμουν στο πίσω κάθισμα και στα μπροστινά καθίσματα ήταν ο μπαμπάς μου οδηγός και η μητέρα μου συνοδηγός. Φθάνοντας πολύ κοντά στην πόλη μας, δηλαδή 20 λεπτά περίπου από το σπίτι μας, σε ένας μεγάλο κόμβο ο οδηγός Ι.Χ. μεγάλης ταχύτητας της αντίθετης κατεύθυνσης για άγνωστους λόγους έπεσε επάνω μας με τουλάχιστον 100χλμ/ώρα όπως μάθαμε πολύ αργότερα και το αυτοκίνητό μας εξετράπη της πορείας του και στη συνέχεια έπεσε σε ένα μεγάλο κενό ύψους 3-4 μέτρων. Από την στιγμή που κοιμήθηκα στο αυτοκίνητο και μετά δεν θυμάμαι κάτι, η μνήμη μου επανέρχεται ξανά από τη στιγμή που με βγάλανε από το χειρουργείο και με τοποθέτησαν σε δωμάτιο ολομόναχο, αφού ο μπαμπάς μου χάθηκε ακαριαία τη στιγμή του δυστυχήματος και η μητέρα μου χρειάστηκε να μεταφερθεί αμέσως στην εντατική μονάδα. Ακολούθησαν πολλές επεμβάσεις, στην Ελλάδα και το εξωτερικό αντιμετώπιζα πρόβλημα σε πολλά σημεία του σώματός μου όπως αυχένα, σπονδυλική στήλη, ώμο, αλλά το μεγαλύτερο μου πρόβλημα ήταν τα πόδια μου τα οποία δεν κατάφεραν να επανέλθουν όπως τα υπόλοιπα σημεία του σώματός μου και έτσι κατέληξα σε αναπηρική καρέκλα όπου τα μέχρι σήμερα δεδομένα δείχνουν ότι η κατάσταση αυτή θα με ακολουθεί σε όλη μου την ζωή.

Ερώτηση 3: *Ποιες ήταν οι πρώτες σου σκέψεις μετά την επιστροφή σου στο σπίτι, πως αντιμετώπισες όλο το θέμα.*

Απάντηση: Έκανα πάρα πολύ καιρό να επιστρέψω στο σπίτι μου. Έμεινα σε δωμάτια νοσοκομείων και κέντρων αποκατάστασης συνολικά, περίπου δυο χρόνια. Ευτυχώς η μητέρα μου μετά από αυτά τα δυο χρόνια έγινε τελείως καλά και ήταν μαζί μου, αφήνοντάς της μόνο πόνους κυρίως στον αυχένα και σε άλλα σημεία του σώματος μετά από κάποια σπασίματα, καθώς και ψυχικούς πόνους φαντάζομαι. Εγώ μετά από όλο αυτό τον καιρό, επέστρεψα σπίτι σε αναπηρικό καροτσάκι και ήμουν εξαντλημένος και απογοητευμένος με όλες αυτές τις θεραπείες και τα αποτελέσματα που είχα μάθει απ' τους γιατρούς. Οι πρώτες σκέψεις μου ήταν το άδειο σπίτι χωρίς τον μπαμπά μου, οι εικόνες που έβλεπα σύμφωνα με τα όσα είχαμε μάθει από επίσημα στοιχεία πια για εκείνο το βράδυ και ο τρόπος με τον οποίο θα αντιμετωπίσω τη ζωή από εκείνο το σημείο και μετά σύμφωνα με τα νέα δεδομένα. Τον πρώτο χρόνο της επιστροφής μου δεν πήγα σχολείο, είχα πάει μόνο στις πρώτες τάξεις του δημοτικού πριν μου συμβούν όλα αυτά. Δε συνέχισα αμέσως το σχολείο γιατί μου πήρε καιρό να προσαρμοστώ. Είχα διαρκώς νεύρα, δεν ήθελα να βγαίνω από το σπίτι μου, ξεσπούσα στη μητέρα μου, ζητούσα τον μπαμπά μου συνέχεια και απέφευγα μέχρι και τις επισκέψεις των φίλων και συγγενών.

Ερώτηση 4: *Όλο αυτό κράτησε για πολύ καιρό;*

Απάντηση: Όλο αυτό κράτησε τόσο έντονα περίπου ενάμιση χρόνο, στους οκτώ μήνες όμως δέχθηκα να μιλήσω σε μια παιδοψυχολόγο που μας σύστησε ο φυσικοθεραπευτής μου, ο οποίος ήταν και γείτονάς μας άρα τον ήξερα από τα πρώτα χρόνια της ζωής μου γι' αυτό και ίσως του είχα περισσότερη εμπιστοσύνη και δέχθηκα να μιλήσω με την ψυχολόγο. Μέσα από τις ατελείωτες συζητήσεις μας με αυτή την κοπέλα, κατάφερα μετά από σχεδόν άλλον έναν χρόνο να δω αλλιώς τα πράγματα. Περίπου δυο χρόνια μετά αφού επέστρεψα σπίτι ξεκίνησα το σχολείο με μαθήματα που μου έκανε δάσκαλος στο σπίτι, κάνοντας μαθήματα της μισής Τετάρτης Δημοτικού και ολοκληρώνοντας την Πέμπτη δημοτικού εκείνη την σχολική χρονιά. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο ολοκλήρωσα και την έκτη δημοτικού κι έτσι τελείωσα το δημοτικό.

Ερώτηση 5: *Ήταν προσωπική σου επιλογή να μην παρακολουθήσεις τα μαθήματα στο κτίριο του σχολείου, σε κανονική τάξη και τα έξοδα της διδασκαλίας σου στο σπίτι επιβάρυναν την μητέρα σου;*

Απάντηση: Στην αρχή ναι, ήταν δική μου επιλογή, ήμουν διστακτικός στο να έρθω σε επαφή με τους παλιούς μου συμμαθητές. Την επόμενη χρονιά όμως είχα αλλάξει πολύ νομίζω, διότι είχα αρχίσει να βγαίνω στην γειτονιά και είχα έρθει σε επαφή με παλιούς μου συμμαθητές οπότε αφού είχα δει πως υπάρχουν παιδιά που δε θα ντρέπονται για εμένα και θα με κάνουν παρέα, ήθελα την έκτη δημοτικού να την διδαχθώ στο σχολείο. Τα έξοδα της

δασκάλας η μητέρα μου ήταν διατεθειμένη να τα καλύψει αφού εκείνη ήταν που κίνησε διαδικασίες να επιστρέψω στο σχολείο. Όμως μετά από συμβουλές που της δώσανε από την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, έμαθε πως αν ακολουθήσει κάποιες γραφειοκρατικές διαδικασίες το κράτος καλύπτει τα έξοδα σε τέτοιες περιπτώσεις κι έτσι δεν πλήρωσε η μητέρα μου τα μαθήματά μου.

Ερώτηση 6: *Αφού όμως εσύ επιθυμούσες να ολοκληρώσεις την τελευταία σου τάξη στο χώρο του δημοτικού σχολείου, γιατί μου ανέφερες ότι αυτό πραγματοποιήθηκε στο σπίτι σου;*

Απάντηση: Γιατί παρ' όλο που ήθελα το σχολείο μου δεν είχε τα απαραίτητα μέσα για άτομα με κινητικά προβλήματα. Υπήρχαν αίθουσες σε επάνω ορόφους, αλλά δεν υπήρχε ασανσέρ. Δεν υπήρχαν ειδικές ράμπες για να ανεβαίνω με το καροτσάκι μου και γενικότερα ο διευθυντής του σχολείου δεν ήταν καθόλου θετικός στο να το προσαρμόσει στις ανάγκες μου, κάτι που η μητέρα μου επέμενε ότι είναι υποχρεωμένος να κάνει. Για να μην τα πολυλογώ έγιναν διάφορες έντονες κουβέντες και τελικά δε τα καταφέραμε γι' αυτό έμεινα σπίτι και συνέχισα τα μαθήματα που έκανα. Όταν πια είχα τελειώσει το δημοτικό συνέχισα τις τάξεις του γυμνασίου στο χώρο του σχολείου κανονικά, αφού είχαμε ενημερώσει το γυμνάσιο ένα χρόνο πριν και ήταν προετοιμασμένο για την υποδοχή μαθητή με κινητικά προβλήματα.

Ερώτηση 7: *Πως ήταν η εμπειρία σου κατά την επιστροφή σου στο σχολείο, η αντιμετώπιση μαθητών και καθηγητών;*

Απάντηση: Η αλήθεια είναι ότι τα περίμενα πολύ χειρότερα τα πράγματα. Όμως το σχολείο είχε ενημερωθεί σχεδόν έναν χρόνο πριν για εμένα και ήταν προετοιμασμένο σε υποδομές για να μπορώ να κινούμαι. Έτσι συνέχισα το γυμνάσιο και επίσης το λύκειο που στεγάζονται στο ίδιο κτίριο και βρίσκομαι στη Β' Λυκείου σήμερα, αν και θα έπρεπε να έχω τελειώσει αλλά λόγω εκείνων των ετών που δε παρακολουθούσα με πήγε πίσω. Όσον αναφορά τους συμμαθητές μου ήταν αρκετοί εκείνοι που με πλησίασαν, που δε με κορόιδευαν και που ήθελαν να είμαι μέλος της παρέας τους. Αυτό βέβαια που με πλήγωνε είναι πως κάποιои, όχι όλοι, έβλεπα πως με κάνουν παρέα γιατί με λυπούνται και αυτό με πονούσε περισσότερο και από εκείνους που με κορόιδευαν γιατί δυστυχώς υπήρχε και αυτή η ομάδα των ατόμων κυρίως στο γυμνάσιο. Ένωσα κι εγώ το λεγόμενο bullying (σχολικό εκφοβισμό). Μου φέρθηκαν άσχημα, η λέξη ανάπηρος ακουγόταν διαρκώς με ύφος γεμάτο κακία, σε ομαδικές εργασίες υπήρχαν άτομα που δεν ήθελαν να κάνουν μαζί μου εργασία, αλλά όπως σου είπα πολλά ήταν και τα παιδιά με άψογη συμπεριφορά, κάποια από αυτά είναι μέχρι και σήμερα φίλοι μου.

Όσον αναφορά τους καθηγητές, στο σύνολό τους δεν έχω κανένα απολύτως παράπονο. Πάντα με θεωρούσαν μέρος της τάξης. Πάντα με αντιμετώπιζαν όπως όλα τα παιδιά και είχαμε πολύ καλές σχέσεις. Αν πρέπει κάτι να πω είναι πως θυμάμαι έναν καθηγητή ο οποίος έδειχνε μια περίεργη συμπεριφορά απέναντί μου, ίσως και λόγω της ειδικότητάς του, ήταν

γυμναστής και την ώρα εκείνη που εγώ δε μπορούσα να συμμετέχω πολλές φορές μου μιλούσε λίγο απότομα και άσχημα. Δε ξέρω όμως αν ήταν κακία ή αν απλά δεν ήξερε πως να το διαχειριστεί, αν είχε παρόμοιο μαθητή στο παρελθόν ή όχι.

Στο Λύκειο που βρίσκομαι τώρα τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά. Ελάχιστα είναι τα άτομα που δεν σέβονται και δε καταλαβαίνουν. Τα περισσότερα παιδιά έχουν κατανόηση, είναι μεγαλύτερα και πιο ώριμα και οι καθηγητές όλοι μα όλοι με κοιτάνε και μου συμπεριφέρονται σαν μαθητή και όχι σαν ανάπηρο.

Ερώτηση 8: *Πως γινόταν η μετακίνησή σου στο χώρο του σχολείου;*

Απάντηση: Η μετακίνησή μου στο σχολείο γινόταν και γίνεται με ένα ειδικό αυτοκίνητο του Δήμου, το οποίο με παίρνει το πρωί από το σπίτι και με επιστρέφει μετά το σχολείο. Κι αυτό διότι η μητέρα μου δεν οδηγεί και έπρεπε κάπως να κινούμαι. Όλο αυτό έγινε με την βοήθεια του διευθυντή του γυμνασίου που πήγα και τα έξοδα της μετακίνησης τα αναλαμβάνει ο Δήμος στον οποίο υπάγομαι.

Βέβαια, όνειρό μου που θέλω να πραγματοποιήσω σύντομα είναι να πάρω δικό μου αυτοκίνητο, προσαρμοσμένο στις ανάγκες μου και να οδηγώ εγώ, να πηγαίνω όπου θέλω και εμένα και την μητέρα μου.

Ερώτηση 9: *Υπάρχει κάτι που έχει συμβεί όλα αυτά τα χρόνια σε σχέση με τους ανθρώπους έξω και γύρω σου που έχει χαραχθεί μέσα σου;*

Απάντηση: Μπορώ να σκεφτώ πάρα πολλά όπως αυτά που σου περιέγραψα στο σχολείο μου με τα παιδιά που μου μιλούσαν άσχημα, όπως έξω τα βλέμματα του κόσμου, άλλοτε κοροϊδευτικά και άλλοτε λύπης, την ανθρώπινη συμπεριφορά προς τους ανάπηρους και πολλά ακόμη τέτοια.

Όμως ναι, υπάρχει κάτι άλλο που είναι πάνω απ' όλα και δε θα ξεχάσω ποτέ. Έχει να κάνει και αυτό με τους ανθρώπους αλλά αυτή την φορά με την αδιαφορία του και την κακοφυχία τους. Και αναφέρομαι σε εκείνη τη μέρα του τροχαίου, κάτι που δε σου ανέφερα. Όταν έγινε όλο αυτό που σου περιέγραψα ο άνθρωπος που μας χτύπησε και που σήμερα ζει κανονικά χωρίς προβλήματα, μας εγκατέλειψε και δεν επέστρεψε ποτέ να δει τι συμβαίνει αλλά δεν θέλω να αναφερθώ καν σε αυτόν τον άνθρωπο, πιστεύω ότι ο καθένας στη ζωή παίρνει αυτό που του αξίζει. Θέλω να αναφερθώ σε τρία άλλα περιστατικά. Απέναντι και πολύ κοντά από το σημείο υπήρχε μεγάλο κατάστημα με εξωτερικές κάμερες οι οποίες κατέγραψαν το συμβάν. Στις κάμερες λοιπόν φάνηκε πως ενώ μας εγκατέλειψε το αμάξι που μας χτύπησε, μας εγκατέλειψαν στη συνέχεια και δυο ακόμη που απλά περνούσαν από εκείνο το σημείο. Το πρώτο απλά μείωσε ταχύτητα και σχεδόν σταμάτησε κοιτώντας προς το μέρος μας και μάλιστα φαίνεται ο οδηγός να μας κοιτάς και το δεύτερο λίγα λεπτά μετά σταμάτησε κανονικά, κατέβηκε και σε ελάχιστα δευτερόλεπτα έβαλε μπρος τη μηχανή και έφυγε αμέσως. Δεν ήταν μόνος, υπήρχε και συνοδηγός και απ' ότι μάθαμε στην συνέχεια συζητήσαν κάτι, κοιτάχτηκαν και κάτι είπαν δηλαδή και φύγανε αμέσως. Το αμάξι που

ακολουθούσε, το τρίτο αυτοκίνητο περαστικών δηλαδή ήταν εκείνο που σταμάτησε και κάλεσε σε βοήθεια και ενέργησε σύμφωνα με τα όσα λέει η λογική. Και αυτό είναι το μεγαλύτερό μου παράπονο. ΓΙΑΤΙ; Γιατί να λειτουργήσεις έτσι σε ένα τροχάιο; Τι φοβάσαι και αφήνεις ανθρώπους να πεθάνουν. Οι γιατροί μας είπαν ότι μπορεί ο μπαμπάς μου να ζούσε εάν είχε προλάβει να φθάσει νωρίτερα στο νοσοκομείο. Πως μπορείς να δεις ανθρώπους να χαροπαλεύουν κι εσύ να φοβάσαι να «μην μπλέξεις» και απλά να αδιαφορείς; Δε μπορώ να τους καταλάβω τους ανθρώπους πολλές φορές και δε θέλω να τους καταλάβω αρκετές φορές γιατί θα πάψω να πιστεύω σε αυτούς. Νομίζω πως σχετικά με την ερώτησή σου δε θα υπάρχει τίποτα χειρότερο στη ζωή μου που θα μου μείνει χαραγμένο όπως αυτό το περιστατικό γιατί αν δεν είχε συμβεί, τώρα στην οικογένεια μου ίσως να ήμασταν τρία μέλη και όχι δυο.

Ερώτηση 10: *Απευθύνθηκες ποτέ σε κρατικές αρχές ή σε ότι έχει να κάνει με την πολιτεία αλλά έλαβες αρνητική απάντηση;*

Απάντηση: Εγώ ελάχιστες φορές. Η μητέρα μου όμως για θέματα δικά μου πάρα πολλές φορές και τις περισσότερες έβρισκε τις πόρτες κλειστές. Αυτό που θυμάμαι χαρακτηριστικά είναι ότι ενώ είχε και έχει ιατρικές βεβαιώσεις σχετικά με την αναπηρία μου, σε κάποιες υπηρεσίες και για κάποια χαρτιά δεν την πιστεύανε ή δεν ξέρω κι εγώ τι και έπρεπε να με κουβαλάει μαζί της για να βλέπουν ότι πραγματικά αντιμετωπίζω αυτό το πρόβλημα και όλα αυτά και πριν κλείσω τα 18 που ήμουν ανήλικος.

Επίσης, κάτι άλλο που θυμάμαι είναι πως πράγματα που το κράτος είναι υποχρεωμένο να παρέχει σε άτομα σαν εμένα όπως μετακίνηση στο σχολείο, ειδικό εξοπλισμό στα σχολεία, κάποια ποσά για αγορά του εξοπλισμού μου και τέτοια θέματα, ποτέ δεν έπαιρνε θετική απάντηση η μητέρα μου σαν απλός πολίτης και δεν έβρισκε ανταπόκριση, ενώ όταν απευθυνόταν ο διευθυντής του σχολείου ή ο γιατρός μου ή κάποιος άνθρωπος που είχε κάποια υψηλή θέση, γινόταν αμέσως αυτό που ζητούσαμε. Και είναι πολύ άσχημο αυτό, να μην μπορείς να τα βγάλεις πέρα μόνος σου γιατί τι κράτος δε παίρνει στα σοβαρά, εμάς τους απλούς πολίτες και θέλει πάντα μια «υψηλότερη φωνή».

Ερώτηση 11: *Θεωρείς ότι η πολιτεία δεν προσφέρει αρκετά σε άτομα με ειδικές ανάγκες; Αν ναι, τι θα ήθελες να αλλάξει;*

Απάντηση: Αρχικά να πω πως απ' όσα έχω ζήσει έως σήμερα και απ' όσα έχω διαβάσει το κράτος προσφέρει κάποια πράγματα σε άτομα με ειδικές ανάγκες και μέσω εθνικών και μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων, όμως πολλά από αυτά ενώ υπάρχουν σαν προγράμματα και προφανώς χρηματοδοτούνται και σε δήμους και σε περιφέρειες δεν τηρούνται όπως πρέπει και φαντάζομαι τα χρήματα αυτών των χρηματοδοτήσεων δεν κατανέμονται σωστά γιατί για παράδειγμα εδώ στο δήμο μου εγώ παρατηρώ ελάχιστες ενέργειες για ΑΜΕΑ σε σχέση με αυτά που διαβάζω πως κάθε δήμος πρέπει να παρέχει βάση του ποσού και των

οδηγιών που παίρνει απ' το κράτος.

Επομένως αυτό που έχω να πω εγώ είναι να ην σκεφτούμε τι παραπάνω θα ζητούσα, που δεν υπάρχει έως σήμερα στην Ελλάδα, αλλά θα ζητούσα αυτά που οι οδηγίες και τα ευρωπαϊκά προγράμματα παρέχουν να γίνονται πράξη και όχι πασαλείμματα.

Ερώτηση 12: *Πιστεύεις ότι τα κινητικά σου προβλήματα θα λειτουργήσουν ως τροχοπέδη στην επαγγελματική σου καριέρα; Αν ναι, γιατί;*

Απάντηση: Είμαι σίγουρος πως αυτό θα συμβεί, γιατί δε ζούμε σε ευρωπαϊκές χώρες που άνθρωποι σαν εμένα ή με παρόμοια προβλήματα εντάσσονται κανονικά στο κοινωνικό σύνολο και είναι μέρος αυτού. Στην Ελλάδα στην ιδιωτικό τομέα αρχικά εάν ένας ανάπηρος έχει τρία πτυχία και ένας άνθρωπος χωρίς κινητικά προβλήματα έχει ένα, προτιμούν τον δεύτερο, γιατί δυστυχώς υπάρχει ρατσισμός ακόμη και σήμερα, γιατί πολλές θέσεις που βρίσκονται σε θέση υποδοχής (κοσμούν μια επιχείρηση, ένα γραφείο κτλ), με έναν ανάπηρο εκεί χαλάνε την ωραία εικόνα και πολλά τέτοια θέματα. Και επίσης στο δημόσιο είναι πολύ λίγες οι θέσεις που μοριοδοτούν ανθρώπους με αναπηρίες και αντίθετα πολλοί οι άνθρωποι με αναπηρία για αυτές τις λίγες θέσεις.

Ερώτηση 13: *Είναι δίπλα σου μέχρι σήμερα το κράτος, μέσω επιδομάτων για παράδειγμα ή οποιασδήποτε άλλης προσφοράς;*

Απάντηση: Αν μετράει αυτό ας πούμε ότι ήταν δίπλα μου όταν πλήρωνε την δασκάλα που μου έκανε μάθημα στο σπίτι και στη συνέχεια μέχρι σήμερα που έχει αναλάβει τη μεταφορά μου στο σχολείο. Όσον αναφορά τα επιδόματα και όλα αυτά απ' όσο γνωρίζω η μητέρα μου δεν παίρνει κάποιο χρηματικό πόσο λόγω της αναπηρίας μου και όταν προσπάθησε να κάνει κάποια αίτηση για αυτό της το απέρριψαν γιατί από τότε που έχασα τον μπαμπά μου και μέχρι τα 24 μου λαμβάνω ένα πολύ μικρό ποσό από εκείνον, από κάποια ασφαλιστική του αν δε κάνω λάθος κι έτσι απορρίπτομαι από κάθε άλλο επίδομα.

Ερώτηση 14: *Πως είναι οι κοινωνικές σχέσεις σου σήμερα;*

Απάντηση: Πάρα πολύ καλές. Έχω μεγαλώσει πια και συναναστρέφομαι μόνο με κόσμο που σέβεται και έχει κατανόηση, τους υπόλοιπους δε τους θέλω απλά στη ζωή μου και προσπαθώ να βοηθάω με τον διάλογο και τις συζητήσεις ανθρώπους που ξέρω ότι αντιμετωπίζουν ίδια ή παρόμοια προβλήματα με το δικό μου.

Ερώτηση 15: *Εάν σου έλεγα ότι μπορείς να πεις κάτι εκεί έξω στον κόσμο και να σε ακούσουν πολλοί άνθρωποι σε εθνικό και όχι μόνο επίπεδο, τι θα ήταν;*

Απάντηση: Στο κράτος θα ήθελα να πω μόνο δυο πράγματα, να μην μας ξεχνάει και να μας υπολογίζει.

Στους ανθρώπους όμως θα ήθελα να τους μιλήσω απ' την καρδιά μου για να καταλάβουν ότι αυτό που συμβαίνει σε εμένα μπορεί να συμβεί στον καθέναν, δε το εύχομαι φυσικά, όμως μπορεί να συμβεί. Δε περιμένεις ότι μια μέρα θα ξυπνήσεις έτσι, απλά σου συμβαίνει. Γι' αυτό λοιπόν ανθρώπους σαν εμένα να μην τους κοιτούν με οίκτο, ούτε με στεναχώρια. Δεν επιθυμούμε την λύπηση κανενός, παραμόνο την αποδοχή τους. Όσον αφορά την εργασία πριν μας απορρίψουν να μας δώσουν μια ευκαιρία όπως σε κάθε υποψήφιο που ζητάει να αναλάβει κάποια θέση εργασίας. Και για να μην πω πολλά τέτοια θα πω μόνο, οι άνθρωποι που κυκλοφορούν εκεί έξω και έρχονται αντιμέτωποι καθημερινά με άτομα σαν εμάς να μας συμπεριφέρονται όπως θα συμπεριφερόταν στο παιδί τους, στους γονείς τους ή σε έναν φίλο τους κι όχι αυτό απλά να μας συμπεριφέρονται με σεβασμό γιατί ακόμη και τις φορές που σταματώ να πιστεύω στους ανθρώπους και δε θέλω να βλέπω κανέναν ξένο γύρω που, πάντα εμφανίζεται κάποιος (άγνωστος συνήθως) στον δρόμο μου και με κάνει να πιστεύω ξανά στους ανθρώπους και στην δύναμη της καλοσύνης.

Ερώτηση 16: *Υπάρχει κάτι που δε σε ρώτησα και θα ήθελες να μου το πεις;*

Απάντηση: Όλα όσα είχα μέσα μου, τα έβγαλα και σου τα είπα. Αυτός που ίσως ήθελα ακόμη να πω είναι πως έστω και ένας άνθρωπος που έχει κάποιο πρόβλημα όπως εγώ εάν διαβάσει τα όσα είπαμε θα ήθελα να του πω να μιλήσει. Να βγάζει αυτά που έχει μέσα του για τους ανθρώπους και για το κράτος και οτιδήποτε άλλο τον απασχολεί γιατί μόνο έτσι γινόμαστε όλοι καλύτεροι. Εάν άτομα όπως εγώ δεν λέγαμε όλα αυτά πως νιώθουμε πως θα ήξερε ο κόσμος γύρω μας τι περνάμε. Γιατί καμία φορά υπάρχει άνθρωποι που δεν έχουν κακία αλλά άγνοια και συμπεριφέρονται περίεργα ή άσχημα.

Εύχομαι σε λίγα χρόνια να παίρνω κι εγώ παρόμοιες συνεντεύξεις για κάποια εργασία μου και όταν ρωτάω για τέτοια θέματα συμπεριφοράς ανθρώπων, οι απαντήσεις να είναι όλες θετικές και οι άνθρωποι να έχουμε αλλάξει όλοι προς το καλύτερο!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ στον κ. ΚΩΣΤΑ (Στα πλαίσια μεταπτυχιακής εργασίας)

Απεξαρτημένος χρήστης ναρκωτικών ουσιών.
(Ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης 20/01/2020)

Επιμέλεια: Βασιλική Φραγκίστα
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Ερώτηση 1: *Κύριε Κώστα, θα θέλατε να μας πείτε λίγα λόγια για εσάς; Για το πότε ξεκινήσατε τις ναρκωτικές ουσίες, σε ποια ηλικία και πόσα χρόνια ήσασταν χρήστης ναρκωτικών ουσιών;*

Απάντηση: Φυσικά. Σας ευχαριστώ που μου δίνεται την ευκαιρία να μιλήσω και εύχομαι τα όσα πω να βοηθήσουν έστω και έναν άνθρωπο και να τον αποτρέψουν από κάθε σκέψη για χρήση τέτοιων καταστροφικών ουσιών. Λοιπόν, ονομάζομαι Κώστας και είμαι 52 ετών. Ήμουν χρήστης ναρκωτικών ουσιών για 24 ολόκληρα χρόνια. Ξεκίνησα στα 16 μου για πρώτη φορά και είμαι καθαρός εδώ και 12 χρόνια, από την ηλικία των 40 ετών.

Ερώτηση 2: *Τι ήταν αυτό που σας ώθησε στην χρήση των ναρκωτικών ουσιών;*

Απάντηση: Αρχικά να πω ότι στα 16 μου ξεκίνησα πίνοντας χάπι, ναρκωτικό χάπι και από τα 20 μου και μετά ήμουν χρήστης ηρωίνης κατά κύριο λόγο για όλα τα υπόλοιπα χρόνια. Στο τι με ώθησε να το κάνω, μέχρι και σήμερα που μεγάλωσα και έχω κάνει οικογένεια και όλα αυτά είναι παρελθόν δε μπορώ να δώσω στον εαυτό μου λογική εξήγηση. Ας ξεκινήσω λέγοντας πως μεγάλωσα σε ένα χωριό στην περιοχή της Θεσσαλίας με έναν πατέρα υπερβολικά αλκοολικό, ένα χωριό ολόκληρο να μας σχολιάζει που ο πατέρας μου μεθούσε σε καθημερινή βάση από τις πρωινές ώρες έως και το βράδυ. Στο σπίτι αρνητικά συναισθήματα, φωνές και τσακωμοί. Ο πατέρας μου στα παιδικά μου κιόλας χρόνια ασκούσε βία στην μητέρα μου λόγω της κατάστασής του. Πέντε χρόνια αργότερα μετά από αυτές τις έντονες παιδικές μου αναμνήσεις, η μητέρα μου χώρισε τον πατέρα μου και έφυγε μακριά. Ήμουν περίπου 14 ετών τότε. Σε μια νύχτα εξαφανίστηκε λέγοντάς μου πως θα επιστρέψει μόλις ηρεμήσουν τα πράγματα να με πάρει μαζί της. Εγώ αδέρφια δεν έχω και στο χωριό ζούσε μόνο η γιαγιά μου που έμενε αρκετά κοντά με εμάς αλλά ήταν μια πονεμένη γυναίκα που έβλεπε τον γιό της σε τέτοια κατάσταση και είχε και η ίδια προβλήματα υγείας κυρίως με τα πόδια της. Για να μην τα πολυλογώ, η μητέρα μου εξαφανίστηκε, ο πατέρας μου συνέχισε το καθημερινό του πρόγραμμα να γυρνάει μεθυσμένος, εγώ στην αρχή κλείστηκα στον εαυτό μου. Πήγαινα σχολείο, μετά για φαγητό στη γιαγιά και σπίτι μέχρι την επόμενη ημέρα. Ένα χρόνο μετά έκανα παρέες, τις «κακές» παρέες που ακούμε όλοι και ξεκίνησα το κάπνισμα. Λίγους μήνες μετά μόνος μου χωρίς να με πιέσει κανείς και αφού ήξερα ότι στην

παρέα τα παιδιά παίρνουν ναρκωτικά ζήτησα κι εγώ χάπι ναρκωτικό. Αυτό το χάπι ήταν και η καταστροφή μου. Έτσι ξεκίνησαν όλα.

Ερώτηση 3: *Πότε καταλάβατε πως αυτός ο δρόμος είναι καταστροφικός και πως πλέον έχετε εθιστεί σε αυτό;*

Απάντηση: Τέσσερα χρόνια μετά άρχισαν τα πράγματα να είναι πολύ πιο σοβαρά. Είχα μπει στην πρέζα το κατάλαβα μετά από την τρίτη με τέταρτη φορά που έκανα χρήση ηρωίνης και άρχισε το σώμα μου να συμπεριφέρεται περίεργα και το μυαλό μου να τρελαίνεται, κατάλαβα πως είμαι πλέον εθισμένος στα ναρκωτικά.

Ερώτηση 4: *Πως ήταν η ζωή σας στα χρόνια της χρήσης;*

Απάντηση: Εκείνη την εποχή πίστευα πως πίνοντας ναρκωτικά είμαι κάποιος. Πως έχω κατακτήσει τον κόσμο. Πως είμαι μεγάλος μάγκας και στη ζωή μου θα έχω ότι θέλω. Παρ' όλα αυτά είχα καταστραφεί οικονομικά, ψυχικά, σωματικά. Έχω καταστρέψει όλο μου το σώμα. Έχω σπασμένα χέρια, το ένα μου πόδι, ράμματα σε όλο μου το κεφάλι, έντονους πονοκεφάλους λόγω των χτυπημάτων, φλέβες δεν υπάρχουν μετά από τόσα χρόνια χρήσης. Κάθε πρωί ξυπνούσα και σκεφτόμουν πως θα πάρω την δόση μου. Στην αρχή αφού δεν είχα δουλειά άρα και δικά μου λεφτά, έκλεβα και έπαιρνα έτσι την δόση μου. Μετά μεγαλώνοντας πουλούσα κι εγώ σε άλλους κι έτσι διασφάλιζα την δόση μου. Κάποιες εποχές δούλευα περιστασιακά και γενικά αυτή ήταν η ζωή μου. Μια ζωή αυτοκαταστροφική.

Ερώτηση 5: *Έχετε δει γνωστούς και φίλους σας να χάνουν τη ζωή τους μπροστά στα μάτια σας από την χρήση των ουσιών;*

Απάντηση: Δυστυχώς ναι. Και όχι μια και δυο φορές αλλά πάρα πολλές. Και μάλιστα έχω ξυπνήσει δίπλα στο πτώμα του κολλητού μου και συγκάτοικού μου από υπερβολική δόση.

Ερώτηση 6: *Ξυπνώντας και βλέποντας έναν τόσο δικό σας άνθρωπο νεκρό από τις συγκεκριμένες ουσίες ταρακουνηθήκατε καθόλου; Πότε ήταν που φθάσατε σε σημείο να πείτε τέρμα, ως εδώ.*

Απάντηση: Έχασα την γη κάτω απ' τα πόδια μου. Όπως είπα δεν ήταν η πρώτη φορά που έβλεπα νεκρό από τα ναρκωτικά αλλά να συμβαίνει μέσα στο ίδιο σου το σπίτι και μάλιστα σε έναν αδερφικό φίλο είναι τραγικό. Ταρακουνήθηκα ναι. Βέβαια δεν ήταν εκείνη η ημέρα που είπα τέρμα ως εδώ αλλά έπαιξε τεράστιο και σημαντικό ρόλο και αυτό. Είχα μεγαλώσει αρκετά. Ήμουν γύρω στα 35 όταν έγινε αυτό. Τους αμέσως επόμενους μήνες προσπάθησα να το μειώσω απ' το φόβο μου αλλά δε κράτησε για πάνω από ένα εξάμηνο όλο αυτό. Στα

επόμενα 2-3 χρόνια παρ' όλο που έπαιρνα ακόμη άκουσα και έβλεπα γύρω μου να πεθαίνουν ο ένας μετά τον άλλον παιδιά που γνώριζα και πολλές φορές βρισκόμασταν όλοι μαζί και κάναμε χρήση. Επίσης, έβλεπα συνέχεια άτομα που μοιράζανε και κάνανε χρήση να μπαίνουν φυλακή και η φυλακή ήταν ο μεγαλύτερός μου φόβος. Έτσι αφού μαζεύτηκαν όλα αυτά ένα χρόνο πριν φθάσω στα 40 αποφάσισα να ζητήσω βοήθεια για να απεξαρτηθώ. Δεν άντεχα να με τρώει άλλο όλο αυτό.

Ερώτηση 7: *Πριν περάσουμε στο κομμάτι της απεξάρτησης θα ήθελα να σας ρωτήσω εάν είχατε φίλους και κοινωνική ζωή πέραν των ατόμων που κάνανε χρήση ουσιών.*

Απάντηση: Στα πρώτα μου χρόνια πριν φθάσω στα 28 – 30 είχα κάποιες παρέες που τα παιδιά ήταν καθαρά. Ξέρανε ότι εγώ κάνω χρήση αλλά μέχρι ένα σημείο κάναμε παρέα. Λίγο στο καφενείο, καμία βόλτα, μαζευόμασταν σε κανένα σπίτι αραιά και που αλλά μέχρι εκεί. Μετά τα 30 είχα ελάχιστη έως καθόλου επαφή με κόσμο που δεν ήταν του κύκλου μου. Κάποιο με φοβούνταν, άλλοι με βρίζανε, άλλοι με σχολιάζανε, ήμουν και σε μια κλειστή κοινωνία που όλα μαθαίνονται, μη το ξεχνάς. Γενικά ο κόσμος φοβάται πολύ τους χρήστες ναρκωτικών και δε τους κατηγορώ, ούτε είμαι με το μέρος τους, το μόνο σίγουρο είναι όμως ότι δε γνωρίζουν πολλά πράγματα, δεν υπάρχει ενημέρωση. Επίσης, από τη στιγμή που θα μπει κάποιος στο δρόμο αυτών των ουσιών αλλάζει τελείως ο κοινωνικός του κύκλος, η κοινωνική του ζωή και γενικότερα δεν έχει σχέσεις ιδιαίτερες με ανθρώπους που βρίσκονται έξω από αυτό τον χώρο, τις περισσότερες φορές επειδή το επιθυμεί ο ίδιος γιατί τα ενδιαφέροντά του είναι τελείως διαφορετικά, άλλες φορές όμως ακόμη και να το επιθυμεί ο ίδιος η κοινωνία και ο κόσμος δε τον αποδέχεται έξω, τον δείχνει με το δάχτυλο και προσπαθεί να τον κρατάει σε απόσταση.

Ερώτηση 8: *Εκείνα τα χρόνια της εξάρτησης θελήσατε να κάνετε κάποια πράγματα έξω στην κοινωνική ζωή ή στην επαγγελματική ζωή, όπως να εργαστείτε για παράδειγμα;*

Απάντηση: Δε θυμάμαι να ήθελα να συναναστρέφομαι και πάρα πολύ με τον κόσμο γιατί ήταν αρνητικοί μαζί μου σχεδόν όλοι. Δεν ήθελαν να έχουν επαφές. Σε εκδηλώσεις και πανηγύρια όσοι ήμασταν μπλεγμένοι με τα ναρκωτικά δε θέλανε να τους πλησιάζουμε κι αν τύχαινε να πάμε καθόμασταν σε κάποιο τραπέζι μόνοι μας. Σε πλατείες αν βγαίναμε και υπήρχαν γιαγιάδες ή μαμάδες με μωρά, παίρνανε τα μωρά διακριτικά μετά από λίγη ώρα και φεύγανε, άρα καταλαβαίναμε ότι είμαστε ανεπιθύμητοι και συνηθίζαμε να μαζευόμαστε σε δικά μας σημεία ή στα σπίτια μας για να έχουμε την ησυχία μας. Όσον αναφορά τη δουλειά, πάρα πολλές φορές ήθελα να δουλέψω. Εκεί ναι, βρήκα κλειστές πόρτες. Πολλοί ήταν εκείνη που δε θα παίρνανε για δουλειά «το πρεζάκι». Οι μόνες δουλειές που έκανα ήταν στη νύχτα. Νόμιμες δουλειές, αλλά νύχτα, όπως σε μπαρ, σε μπουζούκια, παρκαδόρος σε κλάμπ (νυχτερινό μαγαζί διασκέδασης) και ντελίβερι (διανομέας). Εκεί τα πράγματα ήταν πιο εύκολα για να δουλέψω απ' ότι αλλού.

Ερώτηση 9: *Φθάνοντας στην απεξάρτηση, πως έγινε; Απευθυνθήκατε σε κάποια οργάνωση, σε κάποιο ίδρυμα;*

Απάντηση: Όπως σου ανέφερα μετά τον θάνατο του φίλου μου και τους θανάτους που ακολούθησαν, τον φόβο της φυλακής, τα διαλυμένο μου σώμα και τις καθημερινές μου νευρικές εκρήξεις και φωνές είπα δε πάει άλλο και αποφάσισα σχεδόν στα 39 να ζητήσω βοήθεια. Απευθύνθηκα σε ένα δημόσιο κέντρο απεξάρτησης το οποίο σε κρατούσε 2 μήνες μέσα στο δικό του χώρο, σε προετοίμαζε και μετά σε έστελνε στο εξωτερικό για άλλους 8 μήνες σε ιδιωτική κλινική και μετά επέστρεψες πίσω τους επόμενους 2 στο ίδιο ίδρυμα, κλείνοντας έτσι το 12μηνο απεξάρτησης. Ζήτησα βοήθεια λοιπόν, με ανέλαβαν ψυχολόγοι και γιατροί είχα όλη τη θέληση να ξεκινήσω. Έπρεπε τους 2 πρώτους μήνες να ακολουθώ πιστά ότι ακριβώς μου λένε για να φύγω για εξωτερικό. Ο πρώτος μήνας ήταν πάρα πολύ δύσκολος αλλά είχα θέληση και πήγε όπως έπρεπε να πάει, στον δεύτερο μήνα έκανα την ανοησία μου. Βρέθηκα σε παρέα και έκανα ξανά ναρκωτικά, δεν κρατήθηκα. Επομένως ότι είχα κάνει μέχρι τότε να πάει χαμένο. Οι γιατροί μου με πλησίασαν ξανά και μου είπαν ότι συμβαίνουν αυτά και αποφασίσαμε να φύγω σε δημόσιο κέντρο αποτοξίνωσης που βρισκόταν σε πόλη κοντά στη δική μου για να μην έχω καμία επαφή με το παλιό μου φιλικό περιβάλλον. Και αυτό το κέντρο, συνεργαζόταν με τους γιατρούς μου άρα δεν μου ήταν όλοι οι γιατροί άγνωστοι. Να μην τα πολυλογώ έτσι και έγινε. Έμεινα δύο μήνες σε αυτό το κέντρο, μετά έφυγα για Ισπανία άλλους 8, επέστρεψα άλλους 2 καθαρός πλέον στο ίδιο κέντρο και μετά το 12μηνο ήμουν 40 στα 41 ετών και τελείως καθαρός. Φυσικά και δεν ήταν τόσο εύκολο όσο το περιγράψω τώρα απλώς δε νομίζω πως χρειάζεται να μπω σε λεπτομέρειες για την διαδικασία που ακολουθούσα μέχρι να περάσει αυτός ο βασανιστικός χρόνος.

Ερώτηση 10: *Αφού επιστρέψατε μετά από 12 μήνες πίσω, καθαρός πλέον από ναρκωτικές ουσίες πως ήταν η νέα πραγματικότητα και ποια η αντιμετώπιση της κοινωνίας μετά;*

Απάντηση: Κατά την επιστροφή από την Ισπανία, μετά τους 10 μήνες δηλαδή που είχα άλλους δυο μήνες στο ελληνικό ίδρυμα ήδη η ζωή μου και η καθημερινότητά μου ήταν διαφορετική. Το μυαλό μου ήταν γεμάτο όνειρα. Ονειρευόμουν όλα όσα ήθελα να κάνω και να ζήσω ξανά απ' την αρχή όλα όσα δεν έζησα. Όταν βγήκα ξανά έξω υπήρχαν κάποιοι άνθρωποι δικοί μου, δυο ξαδέφια μου και κάποιοι παιδικοί φίλοι που γνωρίζοντας τι πέρασα όλο αυτό τον καιρό με πλησίασαν ξανά. Κάναμε παρέα και άρχισα να κάνω όλα αυτά που δεν έκανα όλα τα χρόνια μου, να ζω δηλαδή, τίποτα περισσότερο. Η κοινωνία και οι άνθρωποι που με ξέρανε ήταν κάπως περίεργοι. Κάποιοι δε πίστευαν ότι έχω τελειώσει με τις ναρκωτικές ουσίες. Άλλοι μου μιλούσαν με ύφος λύπησης κι άλλοι είχαν χαμόγελο πραγματικό γιατί βλέπανε πως ναι, άλλαξα και το πιστεύανε και μου ανοίγανε κουβέντες, με φωνάζανε στην αυλή τους να πιούμε έναν καφέ, πράγματα που παλαιότερα δεν γινόταν.

Ερώτηση 11: *Πως βιοποριζόσασταν; Θελήσατε μετά από όλο αυτό να εργαστείτε και αν ναι, καταφέρατε εύκολα να βρείτε δουλειά; Υπήρχαν εργοδότες που γνωρίζοντας το παρελθόν σας δε θέλησαν να σας προσλάβουν;*

Απάντηση: Νομίζω δε το ανέφερα βιοποριζόμουν και κάλυπα τα έξοδα με χρήματα από κάποιο ακίνητο που η γιαγιά μου μου είχε παραχωρήσει και πούλησα για να ξεκινήσω τη ζωή μου απ' την αρχή. Με αυτό κάλυπα τα έξοδα της αποτοξίνωσης και με όσα χρήματα είχαν απομείνει ζούσα μέχρι να εργαστώ. Όσον αναφορά την εργασία θέλησα πολύ σύντομα να εργαστώ και σε αυτό με βοήθησαν κάποιοι άνθρωποι ενημερώνοντάς με. Στην αρχή δε χρειάστηκε να ψάξω δουλειά σε ιδιώτη γιατί εργάστηκα για ένα χρόνο στην υπηρεσία πρασίνου του Δήμου μέσω ενός προγράμματος επανένταξης απεξαρτημένων ατόμων. Μετά την λήξη της αυτής της σύμβασης, όταν χρειάστηκε να ψάξω μόνος εργασία δεν αντιμετώπισα ιδιαίτερα άσχημες συμπεριφορές. Ελάχιστα ήταν τα άτομα που γνωρίζοντας το παρελθόν μου δε θέλησαν να με προσλάβουν. Αρκετοί ήταν εκείνοι που δεν αρνήθηκαν να με δοκιμάσουν, σε κάποιες δουλειές έμεινα και σε κάποιες όχι αλλά όχι λόγω του παρελθόντος μου, λόγω των ικανοτήτων.

Ερώτηση 12: *Επομένως υπήρχε μια κρατική υποστήριξη στο κομμάτι της επανένταξής σας μέσω της βοήθειας για εύρεση εργασίας στην αρχή. Υπήρχε κάποια άλλη βοήθεια από κρατικούς φορείς προς εσάς;*

Απάντηση: Κάποια χρηματική στήριξη όχι δεν υπήρχε. Εκτός από την εργασία που προανέφερα η επόμενη στήριξη που είχα ήταν από φορέα του Δήμου που είχε να κάνει με την κοινωνική επανένταξη όταν είχα γίνει πια καλά μου πρόσφεραν ψυχολογική υποστήριξη δωρεάν, όπως προσφέρουν και σε αρκετό κόσμο είτε έχει σχέση με τα ναρκωτικά είτε όχι και όλο αυτό για να μπορώ να μιλάω σε κάποιον ειδικό, να βγάλω όλα είχα μέσα μου και να επανέλθω στην κανονικότητα. Και φυσικά η βοήθεια που είχα κατά την διάρκεια της απεξάρτησής μου από τα δημόσια κέντρα απεξάρτησης τους τέσσερις μήνες που κράτησε το πρόγραμμα στην Ελλάδα, οι μήνες στην Ισπανία δεν ήταν σε δημόσιο κέντρο, άρα εκεί πλήρωνα.

Ερώτηση 13: *Μιας και μου αναφέρατε για επανένταξη και επιστροφή στην κανονικότητα πόσο εύκολο θεωρείται πως είναι για ένα άτομο που βγαίνει νικητής μέσω της απεξάρτησης να επιστρέφει σε μια κανονική ζωή; Χρειάζεται βοήθεια για την κοινωνική επανένταξή του;*

Απάντηση: Όπως είναι λογικό η επανένταξη είναι πάρα πολύ σημαντική για ανθρώπους σας εμάς. Όταν παίρνουμε την απόφαση να απεξαρτηθούμε αυτό είναι και το όνειρό μας, να τα καταφέρουμε και να γυρίσουμε πίσω στην κοινωνία διεκδικώντας καλύτερη ζωή από αυτή που είχαμε. Φυσικά και χρειάζεται βοήθεια από κρατικούς φορείς αλλά χρειάζεται και μεγάλη προσπάθεια από το ίδιο το απεξαρτημένο άτομο, διότι θα πρέπει να έχει θέληση να τελειώσει το σχολείο εάν δε το έχει τελειώσει, να μορφωθεί, να εργαστεί και να προσπαθήσει να πραγματοποιήσει όλα τα όνειρά του, όπως και κάθε άνθρωπος. Από την

άλλη όμως μη ξεχνάμε πως δεν αρκεί μόνο η θέληση του ατόμου, χρειάζονται πολλά πράγματα ακόμη, όπως το να είναι ανοικτή η κοινωνία στην εύρεση εργασίας αυτού του ατόμου, να το αποδεχτεί η οικογένεια του και να λειτουργήσει ξανά σαν άνθρωπος. Επομένως, είναι ένα σοβαρό ζήτημα αυτό της κοινωνικής επανένταξης και θέλει προσπάθεια και από τις δύο πλευρές.

Ερώτηση 14: *Παρ' όλο που μου είπατε πως είστε μακριά από κάθε ουσία εδώ και 12 χρόνια, από το 2008 σχεδόν, την περίοδο δηλαδή που ξεκινούσε η ελληνική οικονομική κρίση, πιστεύεται πως η οικονομική κρίση είχε και έχει επηρεάσει τα ναρκωτικά;*

Απάντηση: Η αλήθεια είναι πως οι εποχές στις οποίες έκανα χρήση εγώ ήταν τελείως διαφορετικές από αυτές της οικονομικής κρίσης, παρ' όλα αυτά τα πρώτα χρόνια στα οποία επέστρεψα και ήμουν καθαρός είχα επαφή αραιά και που με λίγα άτομα που κάνανε ακόμη χρήση και αυτό που θυμάμαι είναι πως ναι, η οικονομική κρίση φυσικά και επηρεάζει τα ναρκωτικά από την άποψη πως μειώνονται οι ποσότητες που θα πάρει ο κάθε χρήστης και η συχνότητα που θα πάει να αγοράσει. Ένα ακόμη αρνητικό είναι ότι σε τέτοιες περιόδους μπορεί να βρει κανείς και φθηνότερες ουσίες οι οποίες δεν είναι αρκετά καθαρές και κάνουν μεγαλύτερη ζημιά.

Ερώτηση 15: *Θεωρείτε πως η κουλτούρα των ναρκωτικών ουσιών έχει να κάνει γενικότερα με την κοινωνική θέση του ατόμου; Όπως για παράδειγμα τα ακριβά ρούχα, η νυχτερινή ζωή και τα ναρκωτικά απαιτούν να είσαι ευκατάστατος;*

Απάντηση: Όχι απόλυτα. Δεν είναι τίποτα απόλυτο σε αυτά. Εννοώ πως ναι, υπάρχουν και αυτές οι κατηγορίες, πλουσιόπαιδα που με τα λεφτά του μπαμπά κάνουν ότι θέλουν και αγοράζουν όσες ουσίες θέλουν ή άνθρωποι της show biz επίσης που επειδή έχουν χρήματα παίρνουν όσα θέλουν. Από την άλλη όμως είναι πάρα πολλοί εκείνοι οι χρήστες που δεν είναι πλούσιοι, αντιθέτως βρίσκονται σε μεσαίες και χαμηλές τάξεις και κάνουν τα πάντα για να εξασφαλίσουν χρήματα για τη δόση τους ή και ακόμη να μαζεύονται πολλά άτομα μαζί σε παρέες να βάζουν το χαρτζιλίκι τους για να καταφέρουν να πάρουν μια ποσότητα όλοι μαζί και να πάρουν τη δόση τους έστω και σε μικρότερη ποσότητα από άλλες ημέρες που έχουν περισσότερα λεφτά. Άρα έχει να κάνει με τους ευκατάστατους ναι αλλά από την άλλη και οι φτωχοί καταφέρνουν να παίρνουν ουσίες.

Ερώτηση 16: *Ο αγώνας για την αποφυγή χρήσης ναρκωτικών ουσιών από ένα απεξαρτημένο άτομο είναι διαρκής ή μετά την απεξάρτησή του δεν υπάρχουν πιθανότητες χρήσης ουσιών ξανά;*

Απάντηση: Αρχικά να πω ότι πάντα υπάρχουν πιθανότητες, τίποτα δεν μένει πίσω σου εάν δεν αποφασίσεις εσύ ο ίδιος να το αφήσεις πίσω. Όμως το να μην μπει στη διαδικασία να επιστρέψει ξανά στην παλιά κακή του ζωή ένας πρώην χρήστης θα τολμήσω να πω πως είναι

εύκολο εάν σκεφτεί τι πέρασε για να φθάσει έως εκεί που είναι μέχρι εκείνη την ημέρα και τι τράβηξε για να είναι «καθαρός». Επίσης, κατά την απεξάρτησή μας και μετά από αυτή υπάρχουν κάποιοι άγραφοι κανόνες-βήματα που ακολουθούμε όλα τα απεξαρτημένα άτομα τα οποία μας δίνουν φυσικά οι γιατροί μας και οι ειδικοί και είναι εκεί κάθε φορά που μπαίνει και η παραμικρή κακή σκέψη στο μυαλό μας να μας αποθαρρύνουν και να μας θυμίζουν κάποια πράγματα.

Ερώτηση 17: *Πιστεύετε πως η ενημέρωση σχετικά με τις ναρκωτικές ουσίες είναι επαρκής για να αποτρέπουν τα άτομα από την χρήση ναρκωτικών ουσιών. (Ενημέρωση από την κοινωνία, το σχολείο, κρατικούς φορείς).*

Απάντηση: Την τελευταία δεκαετία που παρακολουθώ την εξέλιξη αυτού του προβλήματος και προσπαθώ να συμμετέχω σε οποιαδήποτε ενημέρωση κατά της χρήσης των ναρκωτικών ουσιών πιστεύω ότι γίνονται κάποιες προσπάθειες. Στα δικά μου παιδικά χρόνια η ενημέρωση από οποιοδήποτε φορέα ήταν ελλιπέστατη έως μηδαμινή. Γενικότερα όμως ακόμη και σήμερα θεωρώ πως χρειάζεται πολύ περισσότερη ενημέρωση, ακόμη και το 2020 υπάρχουν οικογένειες που φοβούνται να ξεστομίσουν την λέξη ναρκωτικά στα παιδιά τους και αυτό είναι κακό, πρέπει οι οικογένειες να μιλάνε στα παιδιά τους θεωρώ, να τα έχουν κοντά, να τους εξηγούνε πόσο άσχημα είναι τα ναρκωτικά με επιχειρήματα και εάν δε μπορούν οι ίδιοι να συμβουλευτούν έναν ειδικό, στις μέρες είναι πολύ εύκολο να ζητήσει κανείς βοήθεια από ειδικό στο πως να χειριστεί ένα θέμα σχετικά με τα παιδιά του κι έτσι μέσω της κουβέντας θα αποφύγουν τα χειρότερα.

Επίσης θεωρώ ότι πρέπει να υπάρχει περισσότερη ενημέρωση και στο σχολείο από κάποια ηλικία και μετά με την σωστή ενημέρωση μέσω των δασκάλων που με έξυπνο τρόπο να αποτρέπει το παιδί από κάθε σκέψη δοκιμής τέτοιων ουσιών. Και τέλος, η γνώμη μου είναι πως κρατικοί φορείς, περιφέρειες και δήμοι θα πρέπει να χρηματοδοτούν και να υποστηρίζουν ημερίδες, συνέδρια και ενημερώσεις της κοινωνίας σχετικά με τις ναρκωτικές ουσίες και όχι να το παραμελούν και να αρνούνται να δώσουν την συγκατάθεσή τους. Είναι απαραίτητη η σωστή ενημέρωση και μάλιστα η ενημέρωση από κάθε πλευρά της κοινωνίας, οικογένεια, σχολείο και γενικότερα της ίδια της κοινωνίας.

Ερώτηση 18: *Πριν σας ευχαριστήσω θερμά, θα θέλατε να δώσετε ένα μήνυμα στα νέα παιδιά εκεί έξω;*

Απάντηση: Φυσικά. Αρχικά θέλω να πω σε όλα τα νέα παιδιά να ΜΗΝ μπουν στη διαδικασία της δοκιμής ναρκωτικών ουσιών και θέλω το «μην» να το πω και να το γράψω με κεφαλαία γράμματα. Δεν έχει να τους προσφέρει τίποτα όλο αυτό. Είναι απλά ένα καλοστημένο παραμύθι του μυαλού πρώτα και της κοινωνίας στη συνέχεια. Όταν λέω της κοινωνίας εννοώ εκείνων των ανθρώπων που υπάρχουν στην κοινωνία και είναι τα μεγάλα κεφάλια πάνω σε τέτοια θέματα ουσιών και είναι οι μοναδικοί κερδισμένοι από όλο αυτό. Αλλά ακόμη και αν μπλέξει κανείς με όλες αυτές τις ουσίες τον συμβουλεύω να μιλήσει, να μη διστάσει, να ζητήσει βοήθεια είτε είναι σε πρώιμο στάδιο είτε είναι χρόνιος χρήστης. Να

βρει την δύναμη και την θέληση να το κάνει. Οποιαδήποτε ναρκωτική ουσία είναι εθισμός, είναι καταναγκασμός, είναι ψυχολογική πίεση, είναι σωματική διάλυση και τα λέω όλα αυτά για να τονίσω πως δεν υπάρχουν βαριές και ελαφριές ουσίες. Δεν πρέπει να μπει κανείς σε διαδικασία δοκιμής καμίας ναρκωτικής ουσίας, είναι όλες καταστροφικές. Ερχόμαστε στη ζωή και πρέπει να ζήσουμε και στην πραγματική ζωή τα προβλήματα λύνονται με πράξεις, με διάλογο και προσπάθεια, όχι με ουσίες που νομίζεις πως σε κάνουν να ξεχαστείς αλλά στην ουσία σου δημιουργούν τα τριπλάσια προβλήματα από αυτά που έχεις.

Όχι στα Ναρκωτικά. Ναι στη Ζωή!